

העין השביעית

נ"ליון חס' 7. פברואר 1997

ערוץ הדמעות

אילוצי הפקה ולוח זמנים גורמים לכך שדברים אלה נכתבים לפני שהסתיימה החקירה בדיווחי ערוץ 1 על נסיבות מינויו של רוני בר-און ליועץ המשפטי לממשלה. זה אילוצן שהוא כמעט קשה מנשוא לכתב-עת לענייני תקשורת: לכתוב ולהגיב על פרשה, שמשקלה של העיתונות בתוכה חסר תקדים, מבלי לדעת את סופה; חמור מכך, כאשר גיליון זה יראה אור יש סיכוי שתוצאות הבדיקה יהיו כבר ידועות והשל-כותיהן הראשונות כבר יורגשו.

ובכל זאת, מתעורר רצון לומר לאנשי ערוץ 1 להפסיק להתבכיין. היה להם סיפור עיתונאי חשוב מאוד והם שידרו אותו, ובכך לקחו על עצמם אחריות לתוצאות החלטתם. החקירה תגלה אם הידיעה המר-עישה היתה מבוססת, אם איילה חסון, רפיק חלבי ומוטי קירשנבאום נקטו הליכי בדיקה ואימות מספיקים לפני שהפציצו את המרקע עם הסקופ. יהיו ממצאי החקירה אשר יהיו, על ערוץ 1 להתמלא מחדש ברוח קרב.

בתקופה שחלפה מאז שודרה הידיעה, ניכרה בערוץ 1 נמיכות רוח. אנשיו הפיצו דכדוך וחוסר ביטחון. הלך-הרוח הזה הוקרן על המסך: אנשי הערוץ קוננו בפני הצופים על פעולות התגמול שביצעו נגדם כמה מראשי המדינה. צחי הנגבי בישר דווקא בערוץ המתחרה על התפטרותו של בר-און, וכך נהגו גם אריה דרעי, אביגדור ליברמן והרב עובדיה יוסף. במקום להיאבק בשיטת עונשין זו, בחרו אנשי ערוץ 1 לייבב.

יש דרך בדוקה להגיב על סנקציות מעין אלו: להביא למרקע מידע מעניין, גילויים חדשים, תחקירים חושפניים. הצופה ירותק ל"מבט" אם יוגשו בו חדשות מסקרנות, גם אם אנשי שררה אחזים יעדיפו לומר את דבריהם בערוץ 2. ולכן, במקום לעורר את רחמי הצופה, מוטב שכתבי ערוץ 1 ועור-כיו ישנסו את מותניהם. ההמלצה הזו יפה לכל תוצאה של החקירה המשטרית. ■

עוזי בוזימן

4	חסון, בר-און, חברון: סיכום זמני - נחום ברנע
6	גם הוא באצילים: נתניהו והתקשורת - עוזי בנימין
8	לא תבגוד: עיתונאים מרחבי העולם על חסיון מקורות - מאירה הנסון
10	איך הפרקליט עלה למעלה: כיצד דרך כוכבו של יהודה רווה - ברוך קרא
12	תלוש המשכורת שלי: התודעה המעמדית של העיתונאים - כרמית גיא
14	שוליית הקוסם: המיפולציות התקשורתיות על נתניהו - אביאל לינדר
18	רומן סוער עם שר הביטחון: פשד האהדה לאיציק מרדכי - יגאל מוסקו
23	איפה טעינו: השעון לא צילצל - רזי ברקאי
24	הפיצוץ שלא היה: התקשורת זיפה את המציאות של חברון - גיל ליטמן
26	מודעות ידירותיות לסביבה: פרסומות מוסוות בעיתוני הנשים - ענת באלניט
30	כתב חוק: סיפור משפחתי - לורנצו קרמונזי
31	קורא מן השורה: ממה פוחד הכלב - יוסי שובל
32	עין בינלאומית: איסוף מידע ממוחשב - רפי מן
34	תעלומת מותו של הניאו-נאצרים - עמנואל סיון
36	לטובת הפרטיות: האם נכון היה להציץ לתאו של ינאל עמיר? - רות גביון
37	חופש הביטוי וחלש: על פסיקת בג"ץ - יובל קרניאל
38	לשון הרע: שם זהה כעילה לחביעה - איתן להמן
39	מסיבת עיתונאים: מדור תגובות
42	אירועי תקשורת

איור השער: צחי פרבר

"העין השביעית"

בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה

ח.ד. 4702 ירושלים 91040

מלפון: 02-5618244 שלוחה 206 פקס: 02-5635319

עורך: עוזי בוזימן

מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן

ייעוץ: פרופ' ירון אורחי, פרופ' מרדכי קרמונזר

עריכה גרפית: שמי-בושרי עיצוב גראפי

עריכה לשונית: מיכל רוזנטל

מזכירת המערכת: גיחית חנואל

דפוס: דפוס העיר העתיקה

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE
An Israel-Diaspora Enterprise

לושים שנה אני משלם את מסי כחוק למוסדות אגודת העיתונאים, ואף פעם לא צחקתי כמו שצחקתי בבוקר ההוא, בתחילת פברואר, שבו יצאה אגודת העיתונאים להציל את שמו הטוב של המקצוע. ישבו מנהיגיו, אימצו את מוחותיהם, דחקו הצדה את מריבותיהם האישיות, ולא נחו עד שיצאו לרחוב עם סיסמה: "העם נגד עוינות לתקשורת". הסיסמה, בכחול-לבן פטריוטי, נדפסה על סטיקרים, שווקה לעיתונאים, נמכרה כאייטם תוסס לטוק-שואו. אין להוציא מכלל אפשרות שהיא היתה מצחיקה את האנשים עד היום, אלמלא התרחש אסון המסוקים, והכרית - לזמן מה - את הצחוק מן הארץ.

עד כמה שהצלחתי לברר, העם נחלק לשלושה חלקים. החלק האחד רואה בתקשורת אויב. החלק השני רואה בה מטרד. לחלק השלישי לא אכפת, ובלבד שיומינו אותו לשבת ביציץ הקהל באחד ממשחקי הטלוויזיה האידיויטיים ולנופף בידיים מול המצלמה. יש בארץ כמה אנשים שמעריכים את תרומתה של העיתונות להשכלת הציבור ולניקוי המערכת מסרחונו-תיה, אבל לא מצאתי שום עם, שמוכן לצאת למאבק "נגד עוינות לתקשורת". עם? תביאו לי פראיר אחד.

מעצם טבעה, התקשורת עוינת. הורסת מסיבות. זה תפקידה. על כך תהילתה. המבחן של תקשורת בחברה דמוקרטית איננו בכמות האהדה שהיא אוספת בציבור, אלא בכמות המידע שהיא אוספת בשבילו. כך בארצות-הברית, מעוז העיתונות החופשית, שבה, על-פי הסקר האחרון של "טיימס מירור", העיתונות יושבת בתחתית סולם הפופולריות, ורק הפוליטיקאים יושבים נמוך ממנה. כך גם כאן.

נכון שבשנים האחרונות התנפחו כמה מגישי-טלוויזיה - יש מי שרואה בהם עיתונאים - לממדים של פוליטיקאים. יום הם מרטיבים אצבע, ובודקים מה חושב עליהם העם. במקום לעורר עניין, הם מבקשים סימפטיה. במקום לספק חדשות, הם מספקים מצבי-רוח: צער לאומי בעתו, וגאווה לאומית בעתה, ומריבה לאומית בעתה. תשואות, זאת תכלית קיומם. מחיאות-כפיים. אהבה.

והנה, הם כבר לא לבד. עכשיו גם האיגוד המקצועי של העיתונאים רוצה אהבה, ובג-ד-ו-ל. אם לא תאהבו אותנו, מנופפים מנהיגיו אצבע מול העם, אנחנו נייעלב, ואם נייעלב נפסיק לעצבן אתכם.

הקש שהוציא אל העם את עסקני העיתונות נולד בכנס של אנשי ימין נגד התקשורת, שנולד מראיון טלוויזיה תוקפני של מנכ"ל משרד ראש הממשלה אביגדור ליברמן, שנולד משידור דרמטי של ידיעה בערוץ הראשון. זוהי פרשת בר-און-חסון-חברון. הכל חוזר אל יום רביעי, ה-22 בינואר, באולפן "מבט" בירושלים. המגישי, חיים יבין, קרא את הכותרת: ח"כ אריה דרעי התנה את תמיכתו בהסכם חברון במינויו של רוני בר-און ליועץ משפטי לממשלה. "על השתלשלות הפרשה איילה חסון באולפן". והארץ רעשה.

כמעט שלושה שבועות חלפו מאז, ועדיין החדשה המסעירה ביותר היא שאין חדשות. איננו יודעים מה הבסיס העובדתי לסיפור. איננו יודעים אפילו מי העיתונאי שמגיע לו עיקר הקר-דיט: חסון שהופיעה, או הממונה עליה, רפיק חלבי. איננו יודעים אילו חלקים בסיפור אומתו ואילו עדיין שנויים במחלוקת. גם המקורות לכתבה עדיין לא נחשפו, אבל הנושא הזה היה למשני. מה לנו כי נתווכח על חסון מקורות, כאשר, בינתיים, מוטל כאן חיסיון על האמת. ובכל זאת, אנחנו יודעים דבר או שניים.

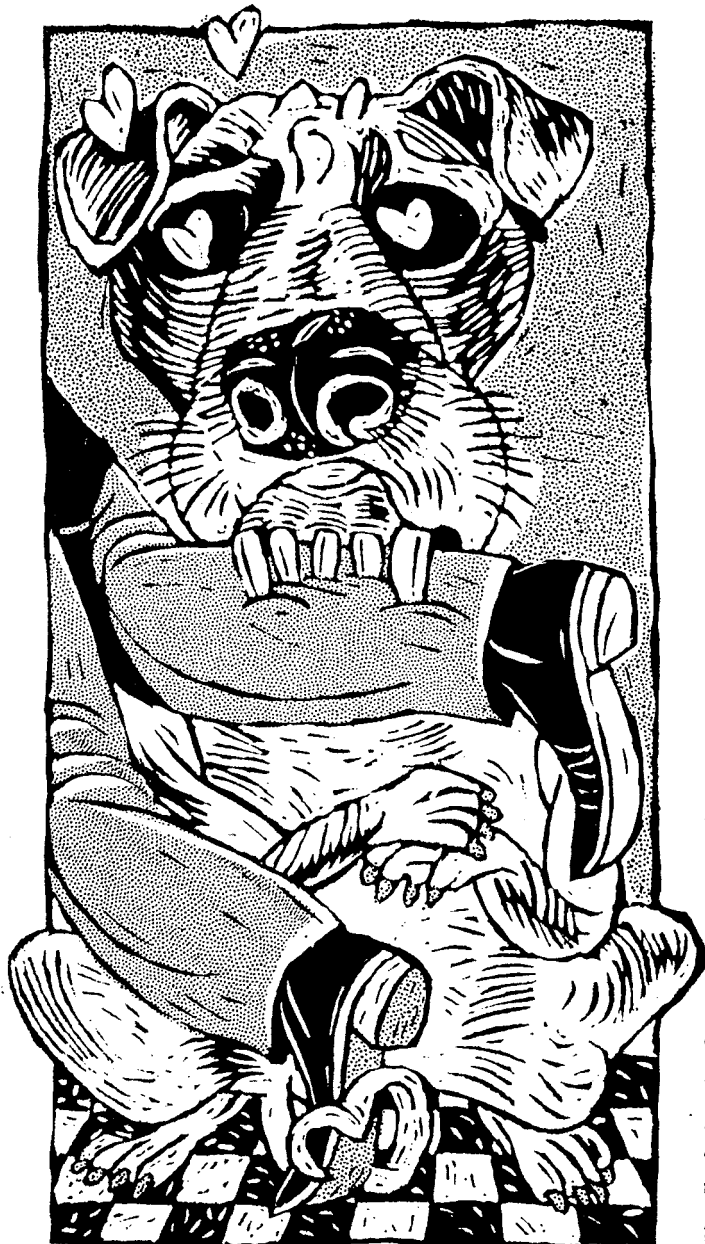
אנחנו יודעים שבפרשת מינויו של היועץ המשפטי לממשלה היו מעורבים כמה אישים פוליטיים שמצויים בעיצומם של הליכים משפטיים. ממעורבותם עולה ריח ציבורי רע, ואולי גם ריח פלילי. די בדבר הזה עצמו להצדיק את שידור הכתבה ואת הרעש שקם בעקבותיה. הפנינה מסתרת דווקא בשלוש הפסקאות האחרונות. חסון מספרת בהן על הפגישה שהתקיימה ביום שני, 6 בינואר, ב-8 בבוקר, בדירת השרד של נתניהו בירושלים. בפגישה משתתפים הנגבי, ליברמן, ועורך-הדין דן אבי-יצחק. העובדות, כפי שדיווחה עליהן חסון, לא הוטלו עד הרגע בספק. נתניהו מחליט למנות את אבי-יצחק ליועץ משפטי.

בעקבות הודעת נתניהו נרשמה במערכת סביב נתניהו התפרצות וולקאנית. אריה דרעי, שהתנגד בכל מאודו למינוי עורך-דין מינוי עורך-דין ליועץ משפטי, השמיע דברים קשים, מאיימים, באוזני ליברמן. הנגבי, שהתנגד גם הוא למינוי, מסיבות אחרות לגמרי, ביקש חוות דעת מהיועץ המשפטי היוצא, מיכאל בן-יאיר. בן-יאיר הלך לפרקליטת המדינה. למודי מלחמות קשות עם

נחום ברנע

חסון, בר-און, חברון: סיכום זמני

איור: מירה פרידמן

**בפרשיות מהסוג הזה,
תמונת הסיום לא תמיד
זהה לתמונת ההתחלה.
המבחן איננו רק בפער בין
שתי התמונות, אלא
בתרומה שתתפרסם
לביור העובדות ולניקוי
המערכת הציבורית**

אבי-יצחק, פעלו השניים בוהירות. לאחר יומיים חזרה הפרקליטה עם חוות-דעת שנמסרה להנגבי שמסרה לנתניהו.

כותרת חוות-הדעת מדברת לא על אבי-יצחק, אלא על איש העסקים צדיק בינו. היא מספרת שבינו נחקר בפרשת ה"כנופיה הפולנית". במורד המכתב מוזכר ששלושה עורכי-דין יוזמו, אולי, בקרוב, להעיד תחת אזהרה באותה פרשה: רם כספי, צבי אגמון ודן אבי-יצחק.

האם חקירה תחת אזהרה פוסלת מועמד ליועץ משפטי לממשלה? כנראה שלא. אבי-יצחק יכול היה להיחקר, להבהיר את הטעון הבהרה, ולהתמנות. הנגבי, כך נראה, היטיב לנצל את הנייר שקיבל, הפחיד את נתניהו ושיכ-נע אותו לרדת ממועמדות אבי-יצחק.

זה אומר משהו על הנגבי ומשהו על נתניהו ומשהו על התרבות הפולי-טית, שמגיעה את הדמויות המרכזיות בממשלה הנוכחית. זה גם אומר משהו על כוח הגורל. מינויו של אבי-יצחק היה, מבחינת נתניהו, מעשה נואל, על גבול הטירוף. נתניהו ניצל מהמינוי הזה בגלל הסיבות הלא-נכונות.

בשלוש מלים, סיפור עיתונאי אדיר.

אנחנו יודעים משהו גם על התנהגות כלי התקשורת השונים בעקבות הפרסום. הערוץ הראשון, שבמשך ימים דיחדש במבוכה סביב הפרשה, ולמעשה לא סיפק עד כתיבת שורות אלה כתבת-מעקב סבירה אחת. הערוץ השני, שאיפשר, בצדק, לכל מי שקשור לפרשה להתראיין, אבל איפשר, לא בצדק, למרואיינים להכתוב מי יראיין אותם, וכמה מהראיין ישודר.

בפרשה הזאת הוכיח הערוץ השני שהוא מתמסר לשלטון בקלות. הנגבי, ליברמן, הרב עובדיה יוסף – כולם היו אדוניו. יותר משהשפיע כאן פחד השלטון, השפיעו, כנראה, יצר התחרות וחולשת האופי. יש לא מעט חן בקלילות של הערוץ השני. כל-כך קליל הערוץ הזה, שהוא חסר-משקל. נקל לשער איזה משקל סגולי יהיה לערוץ השני אם וכאשר תפורר הממשלה סופית את הערוץ הממלכתי. את הילד הזה אסור להשאיר לבד: רק למען הלקח הזה היה כדאי לשדר את סיפוריה של חסון.

אנחנו יודעים דבר או שניים גם על תהליך קבלת ההחלטות בערוץ הראשון. מה שידוע, מדאיג. מדאיג לדעת, שהעורך הראשי, מרדכי קירש-נבאום, לא מצא לנכון לבוא למערכת החדשות ולעבור על הידיעה מראש. כך לא נוהג עורך ראשי. מדאיג לדעת שמנהל הטלוויזיה יאיר שטרן למד את החומר רק לאחר מעשה. מדאיג לדעת שהחומר לא שוף את עינו של יועץ משפטי. מנהלי רשות השידור נהגו כאן כאילו חוקי לשון הרע לא חלים עליהם. הם חסינים. הם חסונים.

יש רגליים להשערה, שאילו יכלו לנסח את הידיעה היום, היו מנסחים אותה קצת אחרת. ספק, למשל, אם הטענה שבר-און הבטיח לדרעי עסקת טיעון שבה לא יורשע בעבירה שיש עמה קלון, ובתמורה הבטיח דרעי שבר-און יתמנה ליועץ, היתה מופיעה בנוסח הזה. מי שאומר מה שאמרה חסון, אומר עסקת שוחד עם בכיר המשפטנים בשירות המדינה. משפט פלילי. מאסר ממושך. טענה כזאת צריך להוכיח חד-משמעית – או להשמיט.

ניסוחים לא מדויקים, לא מהודקים, הם תופעה שכוחה במקצוע. בדרך-כלל אין לכך חשי-בות רבה. הפעם, עלול התינוק ליפול יחד עם מי-האמבט.

החקירה עשויה להסתיים בשלוש דרכים. האחת, קביעה שיש מימצאים פליליים וראוי להגיש כתבי-אישום; השנייה, שאין מימצאים פליליים, והתיק סגור; השלישית, שלא נתגלו מימצ-אים פליליים, אבל המימצאים הציבוריים מחייבים חוות-דעת קשה של פרקליט המדינה, אולי גם של מבקרת המדינה.

בפרשיות מהסוג הזה, תמונת הסיום לא תמיד זהה לתמונת ההתחלה. המבחן איננו רק בפער בין שתי התמונות, אלא בתרומה שתתפרסם לביור העובדות ולניקוי המערכת הציבורית. אם הפרשה תוכרע כך או תוכרע אחרת, אם תקשה מאוד על העבודה מול הממשלה או תקל, התקשורת תצטרך להמשיך להיות עוינת, והעם, לפחות חלק גדול ממנו, ימשיך להיות נגדה.

מי שרוצה את אהדת העם, שייחפש מקצוע אחר. ■

ערכת "העין השביעית" פנתה לראש הממשלה והציעה לו לפרט בפניה את תלונותינו על התקשורת הישראלית. זה היה לפני פרסום הידיעה בערוץ הראשון על נסיבות מינויו של רוני בר-און ליועץ המשפטי לממשלה. בנימין נתניהו לא נענה להצעה. הפצרות חוזרות ונשנות לא הועילו. ההסבר שניתן: נתניהו אינו מעוניין להיראות כמי שמחזיק בכיסו רשימה של עיתונאים עוינים שיש לו חשבון אתם. בין השורות ביצבה סיבה נוספת: ראש הממשלה לא רוצה להתעמת עם התקשורת; אם יוכיח בדוגמאות את טענותיו על התנכלויות העיתונות אליו, יעורר עליו את זעמם של העיתונאים הנוגעים בדבר והם ינקמו בו. זו תגובה לא משכנעת: ראש הממשלה, שאמור לקבל החלטות אמיצות בענייני מלחמה ושלום, נרתע מהתמודדות עם עיתונאים שלכל היותר מסוגלים לכתוב, או לומר, כמה דברים לא נעימים עליו? התגובה גם אינה הוגנת: אבירותו של ראש הממשלה מנחה אותו להיזהר בכבודם של עיתונאים מסוימים, אבל היא אינה מגעת עד להימנעות מתקיפת התקשורת בכללה. אדרבה, נתניהו משתלח בתקשורת באופן תכוף והוא עושה זאת בדרך מאוד לא אצילית: הוא מטיח בעיתונות כולה האשמות חמורות, גורפות, לא מנומקות. מי שהוא אנן מדי לברור ישיר וקונקרטי על תפקודם של עיתונאים שיש להם שמות ותווי זהויות, קשה דיו לתקוף את התקשורת כולה ולהוציא את דיבתה רעה.

עוֹזֵי בְּנוֹיָם

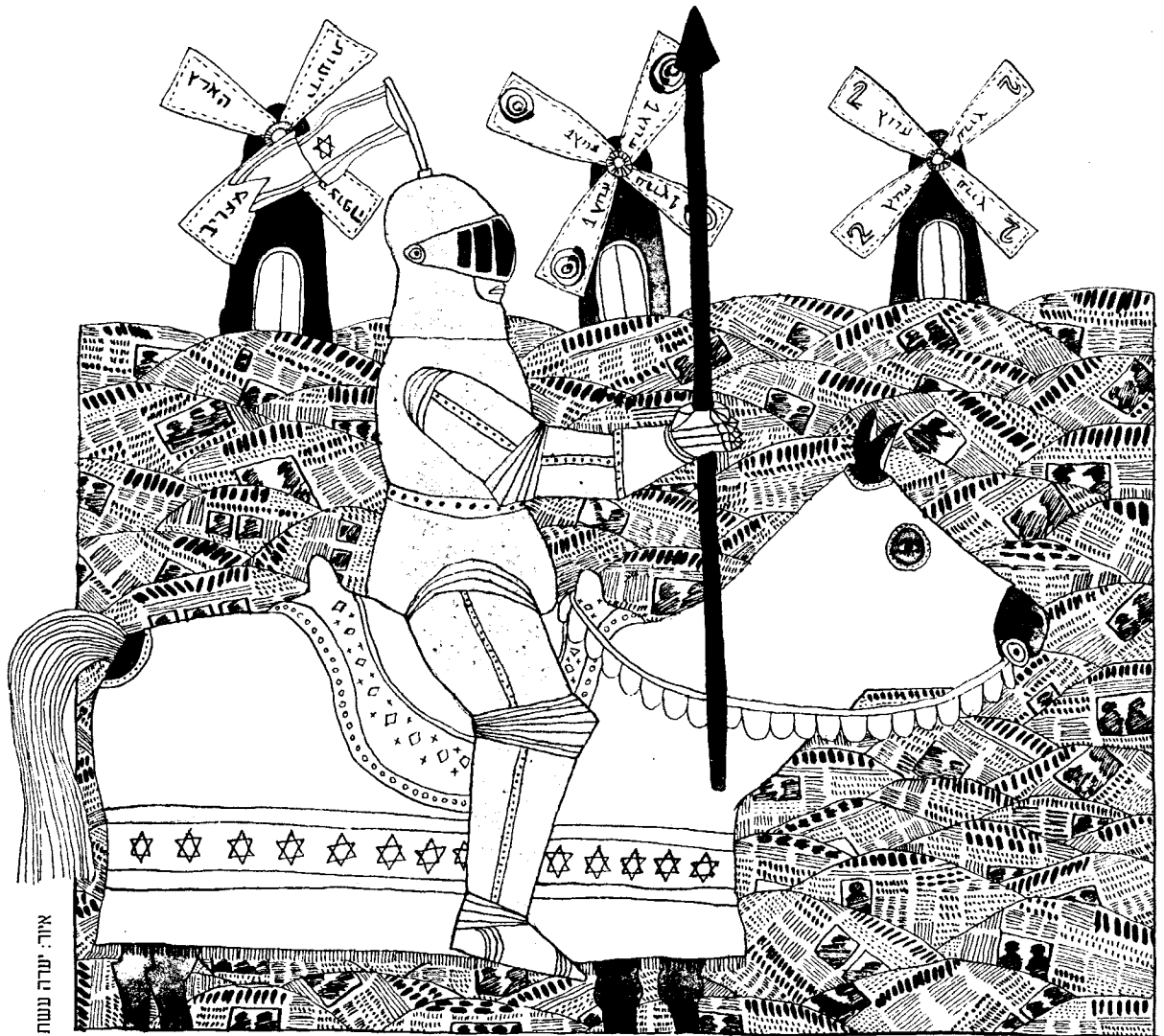
גם הוא באצילים

אבירותו של ראש הממשלה מנחה אותו להיזהר בכבודם של עיתונאים מסוימים, אבל היא אינה מגעת עד להימנעות מהסתה נגד התקשורת כולה

הנה כמה תזכורות להאשמות שהטיח נתניהו בתקשורת: מיד לאחר נצחוננו בבחירות הוא אמר שניצח גם "תקשורת עוינת ומכפישת"; שלושה חודשים לאחר שנכנס לתפקידו הגיע למסקנה שהתקשורת פועלת נגדו, ואמר על כך: "הם טעו לפני הבחירות והם טועים גם עתה"; בישיבת הממשלה ב-27.12.97, שדנה באישור תקציב רשות השידור, אמר נתניהו: "יש רוב גדול בציבור שחושד שהתקשורת היא מגמתית, והדבר גורם לתסכול עמוק. אין במדינת ישראל היום חופש שידור"; יום קודם לכן, בטקס הענקת פרסי ראש הממשלה ליצירה ספרותית, קבע נתניהו: "המצב כיום הוא שרוב מוחלט של כלי התקשורת אינם אובייקטיביים, ואין לסמוך על הדיווחים"; יום קודם לכן, בעת ויכוח עם יוסי שריד במליאת הכנסת, נטפל נתניהו לתקשורת בדרך הבאה: "כיוון שח"כ שריד עוקץ, עוקץ, ומקבל כמוכחן יד חופשית בתקשורת המאוזנת, אני רוצה לשאול את האופוזיציה..." (והוא שאל כיצד נוצר גירעון של חמישה מיליארד שקל שהממשלה קיבלה בירושה); ב-23 בינואר '97, לאחר פרסום ידיעתה של איילה חסון, אמר נתניהו: "התקשורת מנוהלת על-ידי מתנגדי הפוליטיים". הוא גם העז לטעון שהעיתונות הסתירה את מחדלי הממשלה הקודמת מטעמים של אהדה פוליטית. העיתונות תשרוד גם לאחר התקפותיו של ראש הממשלה. עברו דרכה לא מעט מנהיגים לאומיים והיא למדה לעמוד בלחצים ובאימהים. נתניהו אינו מפחיד; לפעמים הוא אפילו משעשע ביחסו לעיתונות: הרי עוד לא היה ראש ממשלה שעושה שימוש כה בוטה, כה שקוף, באמצעי התקשורת כדי להפיץ את דברו; גם את דבריו המסולפים נגדה. הקושי שנתניהו מציב מול קהילת התקשורת בארץ הוא בהסתה הגלומה בדבריו. וזו תופעה שלא נכון להקל בה ראש. נתניהו פונה לדעת הקהל, באמצעות כלי התקשורת שנענים באופן מוגזם לכללי המשחק שהוא קובע, ומסית אותה נגד העיתונות. הוא אינו מנמק את טיעונו, הוא אינו מוגדר בהאשמותיו; הוא צובע את התקשורת כולה בצבעים דוחים וקורא לציבור כולו להסתייג ממנה. הוא יוצר בתודעת מאזיניו וצופיו רושם שהעיתונות הישראלית אינה ראויה לאמון, שהיא משרתת, כביכול, את האופוזיציה בגלל הטיות אידיאולוגיות. זו האשמה מקוממת שאין לה בסיס, ונתניהו יודע זאת, מן הסתם, אבל הוא חוזר עליה באופן שיטתי ומפרה בדרך זו את הקרקע שמוכנה מלכתחילה לקלוט את המסר. שהרי העם הוא נגד תקשורת עוינת. מן הסתם יש לנתניהו גם טענות מוצדקות נגד עיתונאים מסוימים. התקשורת הישראלית אינה גן של ורדים; יש בה יסודות של ג'ונגל פרוץ. מתנהלת בתוכה תחרות חסרת עכבות שמו בילה לכשלונות מקצועיים, לתקלות וגם למעשי ודון (פרשת האזנות הסתר, למשל). הדרך הנאותה להתמודד עם תופעות אלו היא לתבוע מהנוגעים בדבר דין-וחשבון, ולא להטיל פצצות סירחון על ציבור העיתונאים כולו. הדברים נכונים דווקא בימים שבהם מוקלדות שורות אלו, בטרם נודעו תוצאות החקירה בגילויי ערוץ 1 על מינוי היועץ המשפטי לממשלה. ראש ממשלה נאור היה מבין את חשיבותה של התקשורת במקבילית הכוחות המעצבת את הדמוקרטיה הישראלית והיה שומר על כבודה. והוא הרי הצעיר בראשי הממשלות שהיו לנו ולכאורה הגיע לתפקיד עם עולם מושגים מתקדם ופלורליסטי. התקשורת היא ערב-רב של עיתונאים; היא אינה מסדר של נזירות, גם לא של חיילים. לכן,

מי שמשקיף עליה כעל מקשה אחת ומאשים אותה בהטיה לכיוון אחד, מביס את עצמו. ריכוז כה סמיך של אינדיבידואליסטים אינו מייצר, מטבע ברייתו, מקהלה צייתנית. עיתונאים הם קהילה מגוונת. הם בחרו לעצמם מקצוע שהשפעתו, חרף המיתוס, די מוגבלת: לספק מידע שמקורו אצל אחרים, ולהיות האכסניה שבה מתקיים הבירור הציבורי. לא צריך לשטום אותם בגלל מקצועם, ודאי שלא ראוי להסית נגדם.

העיתונאים שמותחים ביקורת נוקבת על נתניהו אינם עושים זאת כיוון שבגבותיהם תקועים מפתחות שמופעלים על-ידי ראשי מפלגת העבודה; הם שופטים את הממשלה וראשה על-פי מה שראות עיניהם ועל-פי המידע שהם מצליחים לאסוף. כך נהגו גם עם ראשי הממשלה הקודמים. התקשורת אינה אויב; היא מטרה שמנהיגים לאומיים נבונים לומדים לחיות אתו

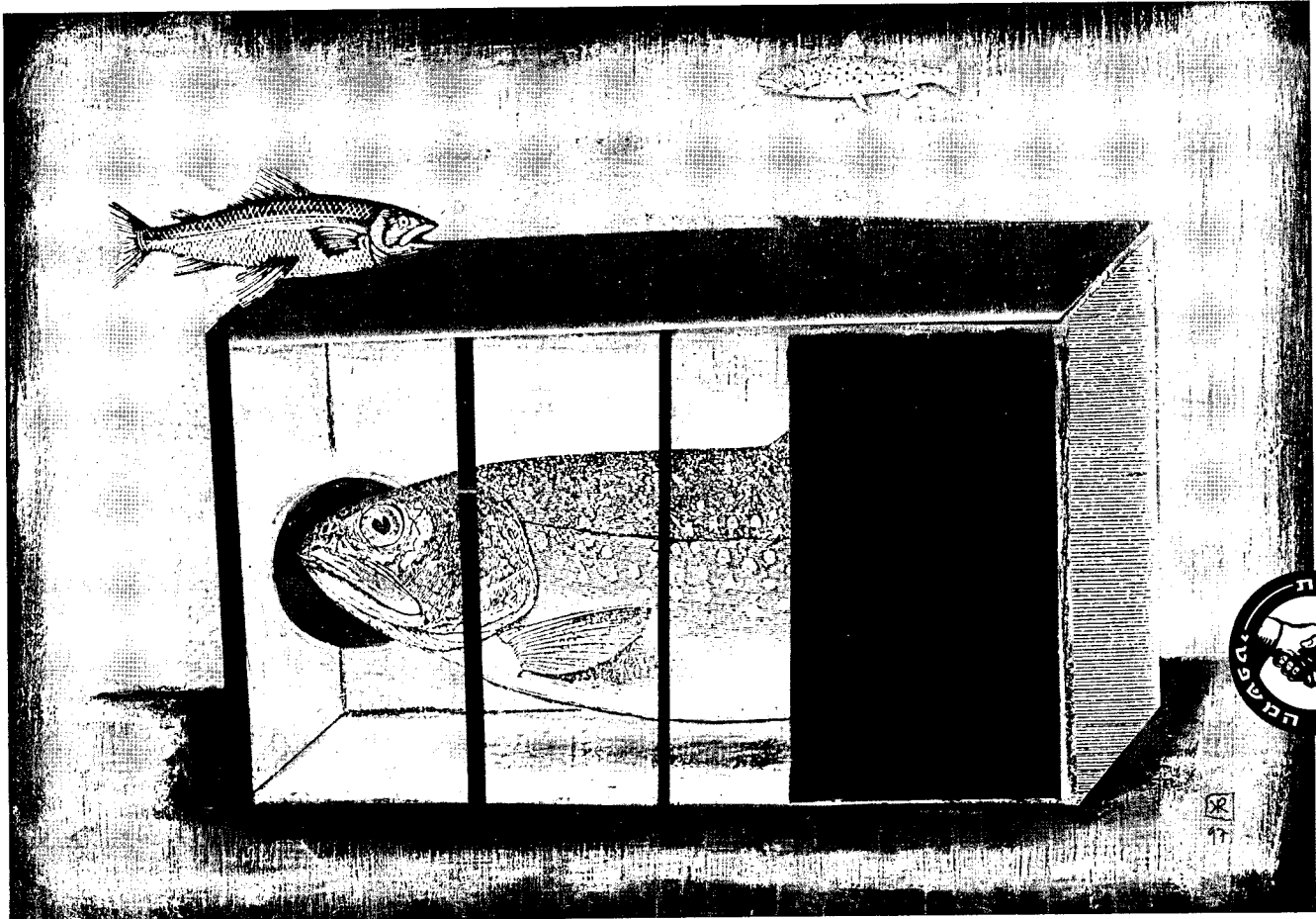
איור: יערה נשט

ולסבול את נוכחותו. צריך לקוות שחמת הזעם של נתניהו על התקשורת היא גילוי נוסף של תהליך חניכתו בתפקיד ושהוא יתעשת בהמשך הדרך.

בשפע הדברים, לעתים הסותרים, שהשמיע נתניהו לאחר שנבחר לראשות הממשלה, היתה גם האבחנה הבאה: "התקשורת ממלאת תפקיד חשוב ברקמת החיים הדמוקרטיים בישראל. יש לשמור על מקומה זה. כל ויכוח בעניין תפקודה של התקשורת בישראל חייב להיעשות רק באופן ענייני, תרבותי ואחראי" (הודעת ראש הממשלה הנבחר, 3.6.96). את השטר הזה הוא מתבקש לפרוע בכל פעם שהוא מוצא לנכון להגיב על התנהגותה של התקשורת. הציפייה הזו תקפה שבעתיים לאחר פרסומי ערוץ 1 על נסיבות מינויו של רוני בר-און ליועץ המשפטי לממשלה והסערה הציבורית שעוררו. ■

לא תבגוד!

עיתונאים ברחבי העולם מספרים ל"העין השביעית" על התנסויותיהם במאבק לשמירת חסיון מקורותיהם

איור: רקפח כנען

"פניתי לאחרונה בבקשה לקבל חגיגה מלכו" תית לאור ההחלטת בית-המשפט האירופי, וכיצד הגיבו חבריו למקצוע? גודווין מספר שצו המניעה הגיע בפקס לעיתון ואחד העובדים הקבועים "בירך" אותו על הצו הראשון מסוגו מזה כמה שנים. "כולם תמכו בי לכל אורך הדרך, בייחוד כשהייתי בסכנת מעצר ועיקול רכוש", הוא משחזר. "קיבלתי מכתבים מעיתונאים מבריטניה ומארצות אחרות, שאת חלקם כלל לא הכרתי. כל עובדי העיתון נכחו בדיונים בבית-המשפט, אני לא יודע איך העיתון החזיק מעמד במהלך התקופה הזו".

בדיעבד מסתבר שפסיקת בית-המשפט האירופי בענייניו של גודווין הפכה לתקדים בכל מדינות אירופה, חוץ מבריטניה, שאינה

(התביעה דרשה מאסר). הוא עירער על ההחל" טה בכל הערכאות והגיע עד לבית הלורדים, אך הפסיקה לא שונתה. לבסוף הובא המקרה בפני בית-המשפט האירופי לזכויות אדם בסטרסבורג, שפסק לזכות גודווין בטענה שהחוק האנגלי הוא הפרה של אמנת זכויות האדם בכל הקשור לחופש הביטוי.

"לא היתה כאן דילמה עבורי", טוען גודווין. "היה לי ברור שישנה רק דרך פעולה אחת והיא להגן על המקור שלי. אם עיתונאי בוגד במקור שלו, המקור מתייבש. מקורות צריכים ביטחון לבוא לעיתונאי".

הטיפול בתביעה נגד גודווין נמשך שבע שנים ועדיין לא הסתיים. "כיוון שהמשלה החליטה שלא לשנות את החוק כתוצאה מהמקרה שלי, יש לי עדיין תיק פלילי", הוא מסביר.

מאירה הנסון

ביל גודווין עבד חודשיים כעיתונאי מתמחה בעיתון *The Engineer* באנגליה, כשקיבל טלפון מאדם שדיווח לו על קשיים כספיים של חברת מחשבים מסוימת. החברה פנתה באותה עת לבנק בבקשת מימון ולא רצתה שפרטים על מצבה הכספי יגיעו ללקוחותיה. גודווין צילצל לחברה כדי לברר אם המידע נכון, וזו פנתה לבית-המשפט להוציא צו מניעה נגד פרסום הסיפור וצו המורה לגודווין לגלות מי מסר לו את המידע.

גודווין סירב להוראת בית-המשפט לחשוף את זהות המקור שלו, הורשע בביווי בית-המשפט ונדרש לשלם קנס של 5,000 ליש"ט

מכירה באמנה האירופית לזכויות האדם. גוד"ו ווין עתר בסוגיה זו לוועדת השרים האירופית ועדיין מחכה לתשובה.

גודווין מפחית אולי בערך התקדים שיצר, אך עיתונאית סקוטית מעריכה שהחלטת בית-הדין האירופי בעניינו תרמה לזיכוייה כמה שבועות אחר-כך במשפט דומה. דני גראבלי עבדה ב"ניוקאסל ג'ורנל" כשכתבה על האופן שבו "שיפצה" המשטרה המקומית את נתוני הפשיעה, כדי להצביע על תוצאות חיוביות במלחמה בפשע.

"זומנתי לחקירה במשטרה ונתבקשתי לגלות מי מסר לי את המידע", היא נזכרת. "הם חשדו בקצין משטרה מסוים ועשו לו שימוע. נשאלתי אם הוא היה המקור שלי. אמרתי שלא, אך סירבתי לגלות מי היה המקור". היא הועמדה למשפט שנמשך שנתיים ובסופו, כאמור, פסק בית-המשפט לטובתה.

כמו גודווין, גם גראבלי לא חשה שעמדה בפני דילמה. "אני כתבת פלילית, ולא לחשוף את המקור שלך הוא עיקרון בסיסי", היא מדגישה. "לא היתה כאן בעיה אתית כי המשטרה טענה (בהחדת קצין משטרה כמקור לידיעה). מה שהפריע היה הזמן הרב שהסיפור הזה נמשך".

לדבריה, קיבלה תמיכה רחבה מעמיתיה. "כתבו הרבה מאמרים על המקרה שלי ועיתונאים אחרים התעסקו בשאלה, מה הם היו עושים לו היו במצב שלי", היא מספרת. "מעבר לעניין הספציפי שלי היתה כאן שאלה של החופש לרווח. אם לא היו תומכים בי הפעם, מי ערב לכך שלא ייקלעו בעצמם לסיטואציה דומה בעתיד?".

מעבר לאוקיאנוס המצב מעט שונה. בארצות-הברית נחלקות המדינות לאלו שיש בהן חוקי חיסיון (shield law), שהן הרוב, ולמיעוט שבו יחסי עיתונאי-מקור אינם מוגנים על-פי חוק.

בפלורידה, שבה אין חוק חיסיון, ישב טים רוש 18 יום בכלא בשנת 1993 משום שסירב לחשוף את זהות המקור שלו. רוש, אז עיתונאי ב"סטיוארט ניוז", סיקר את מאבקו של זוג לקבלת חוקה על ילדה, שאחותה מתה כתוצאה מהתעללות. השופט שהכריע בעניין ביקש שהצו לא יפורסם ברבים, אולם מישו העביר עותק שלו לרוש. משסירב רוש לגלות מי נתן לו את המסמך, הואשם בביזוי בית-המשפט ונשלח לכלא לשלושים יום. ערעורו בבית-המשפט העליון נדחה.

"נתתי את מלתי למקור ולעולם לא אתורר בי מהבטחה שלי", מסביר רוש. "מבחינתי לא היתה כאן דילמה אתית. יש לציבור זכות לדעת, והממשלה, בדמות בית-המשפט, רצתה לשמור את העניין בסוד. דבר כזה אינו חלק מדמוקרטיה ועיתונות חופשית". הוא מוסיף שעמיתיו תמכו בו ומציינים: "כמה מהם אמרו שבתנאים אלו היו מגלים מי המקור

שלהם, אך אני חושב שהם חסרים עקרונות בסוגיות אלו".

בעקבות המקרה של רוש גבר הלחץ לחקיקת חוק חיסיון לעיתונאים בפלורידה. החוק, שזכה לכינוי "חוק טים רוש", עבר את בית הנבחרים, אולם המושל הטיל עליו וטו. לטענתו, חיסיון מוחלט אינו מאזן כראוי בין זכויות התקשורת ובין זכויות הנאשמים לעמוד בפני אלה המאשימים אותם.

לפני כמה חודשים הסתיים מאבק דומה בטקסס, שגם בה אין חוק חיסיון. ויין דולספינו, כתב טלוויזיה בתחנת KTRK ביוסטון, הואשם בדיבה לאחר שפירסם, כי מועמד לראשות העיר היה עורך-דינו של אדם שניסה להונות כמה חברות ביטוח-חיים בכך שביים את מותו. "בית-המשפט בטקסס הורה לי לגלות מי המקור שלי, אבל סירבתי", אומר דולספינו. "הסנקציה היא בדרך-כלל להאשים את העיתונאי בביזוי בית-המשפט ולשלוח אותו לכמה ימים בכלא כדי 'לשקול את העניין מחדש', אבל לאחרונה מעדיפים עורכי-דין התובעים את התקשורת שלא יכלאו את העיתונאי, כדי שלא יהפוך למעין קדוש מעונה. הם מבקשים מהשופטים להורות לחבר המושבעים שמדובר בזדון (malice). כך יוצא שהעיתונאי עומד בפני הבחירה בין מתן עדות (וחשיפת המקור) ובין האשמה בזדון, שמשמעה חוסר התחשבות נפשית באמת. אנחנו העיתונאים מכנים האשמה בזדון 'גורדין מוות'".

בסופו של דבר החליט המקור של דולספינו לחשוף את עצמו, אך המקרה יצר תקדים, שבו הזכות להגן על מקור נהרסה. "התביעה טוענת שיש לה זכות לדעת אם למקור היה מניע זר, כמו לדוגמה סכסוך ישן, אשה או חבר לשעבר וכדומה", מסביר דולספינו. "אולם אין הרבה עיתונאים שיבסו סו את הסיפור שלהם רק על מקורות סמויים. במקרה שלי המקור היה קשור פוליטית למועמד המתחרה (בבחירות לראשות עיריית יוסטון), אבל אימתנו את המידע ממקורות אחרים והיו לנו מקורות אמינים לסיפור. כתוצאה מהמקרה אני מעדיף כיום לא לדעת בכלל את זהות האדם המוסר לנו מידע".

התיק נדון במשך שלוש שנים והגיע לבית-המשפט העליון אחרי שדולספינו תבע את השופטת בטקסס, שפסקה נגדו ונגד תחנת הטלוויזיה שבה הועסק, וניסתה לכפות עליהם את חשיפת המקור שלהם. הוא ועמיתיו קיבלו את תמיכת כל רשתות הטלוויזיה והעיתונאים הגדולים. "היתה כאן פגיעה בתיקון הראשון לחוקה", מדגיש דולספינו. לדבריו לא היה חושף את המקור שלו, אם לא היה מזדהה בעצמו, גם אם היה עומד בפני מאסר. "אני תופש את עצמי כמי שכבול בחוזה להגנת האנשים הבאים אלי. אם אנשים לא יהושו בטוחים לבוא אלינו, התוצאות תהיינה חמורות מבחינת החשיפה של מקרי שחיתות".

גם כשקיים חוק חיסיון במדינה הוא אינו מספק ערובה לכל זכויות העיתונאי, כפי שחוותה על בשרה ליסה אברהם, עיתונאית מאוהיו, שבילתה 22 יום בכלא על ביזוי בית-המשפט משום שסירבה להעיד נגד אדם שאותו ראייתה. זה לא היה מקרה של הגנה על מקור חשאי, שכן מדובר היה במהנדס המחוז - דמות ציבורית ידועה - שהואשם באי עריכת מכרז כשעיצב מחדש את משרדו. "אני לא חושבת שזה תפקידו של עיתונאי לסייע לתביעה", מסבירה אברהם. "העיתונות צריכה להישאר עצמאית וחופשית".

אברהם אומרת שבסיוע לתביעה היא עלולה להניא אחרים מלהתראיין אצלה בעתיד. "זה יפגע בשם שלי כעיתונאית אובייקטיבית", היא קובעת. "אני מאמינה שתפקידי כעיתונאית ליידיע את הציבור, כדי שיוכל לקבל החלטות עבור עצמו. העיתונאי חוקר, לא תובע".

אמנם לא תפישו של עיתונות אובייקטיבית היא שהנחתה את ברוס אנדרסון מקליפורניה, אולם גם המקרה שלו מעיד על הבעייתיות שבהגנה על מקורות גלויים - אנשים או תיעוד - במדינות שבהן חוקי חיסיון מאפשרים לשמור על חשאיות המקור. במקרה שאירע ביוני אשתד סירב אנדרסון להעביר לבית-המשפט עותק מקורי של מכתב שנשלח למערכת העיתון שלו על-ידי "בר" (דוב לינג' קולן, אדם ממוצא אינדיאני שהואשם ברצח. לפי החוק בקליפורניה, תיעוד שפורסם אינו מוגן ויש להעביר לרשויות את המקור, אם נדרש. אנדרסון הואשם בביזוי בית-המשפט ובילה שבועיים בכלא בתא מבודד.

לטענתו, לא היה דבר במכתב המקורי שלא פורסם. "התביעה רצתה לדעת איך המכתב יצא מבית-הכלא", מסביר אנדרסון. "אנשים בכלא מקבלים רק נייר ועפרונות, ואילו המכתב הגיע אלי מודפס. התביעה טענה שרצתה לוודא אם לינקולן אכן כתב את המכתב, אך למעשה הם ביקשו לדעת איך הסתגל המכתב מהכלא (לפי החוק, אסור לעורך-דינו של נאשם להוציא עבורו דברים מהכלא; מה.ה)".

אנדרסון מודה שמניעיו לא היו טהורים. "אני מצדד במר לינקולן במאבקו ומאמין שהוא חף מפשע", הוא מצהיר. "קיוויתי למשוך תשומת לב למקרה של לינקולן ולהקשות על עבודת התביעה". הוא אינו תופש את תפקידו העיתונאי כצופה אובייקטיבי. "העיתון שלי שמאלני ואני מודה בכך", הוא מכריז, "אבל אף שאני נחשב בן חורג אצל העיתונאים הגדולים, התקשורת התלכדה מאחורי ותמכה בי במאבקי. גם שם מסרבים לשתף פעולה עם צווים לחשיפת מכתבים למערכת ומתנגדים להתערבות הממשלה בעבודת העיתונות." ■

מאירה הוסון היא עוזרת מחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה

לחמה

איר הפרקליט לחמה

איור: אריה ארנון

בהישגו העיתונאי המרשים של פטרסבורג קשה להתחרות, אולם גם "הארץ" נפל בפת. באותו יום פירסמו צבי זרחיה, כתב כלכלי פוליטי, וגדעון אלון, הכתב הפרלמנטרי המסקר גם את משרד המשפטים, ידיעה דומה: "מקור בכיר, המקורב לראש הממשלה בנימין נתניהו, הציע לעו"ד רווה להציג את מועמדו- תו למשרת היועץ המשפטי לממשלה. גודע שעו"ד רווה ביקש ארכה של כמה ימים על- מנת לשקול את ההצעה". גם אלון וזרחיה לא שכחו לציין בכתבתם את עיסוקיו המרשימים של רווה, אם כי עשו זאת בנימה מרוסנת יותר. גם "גלובס" המשיך באותו היום לטפל במינויו של רווה. הכתבת הדס מגן ציינה ש"בין המועמדים רנאטו יאראק, אלי בן- טובים, יהודה רווה ויורם טרובוביץ", ולמ- רות זאת פירטה אף היא את פעילותו המקצוע- עית הענפה של רווה.

"מעריב" החמיץ את הסקופ ביום. לזכותו ייאמר שטיפל במידע המעורפל באופן מסויג יותר ממתחריו. ברוך מאירי, אופיר חכם ואלי קמיר הביאו את דבריו של שר המשפטים על מינויו האפשרי של רווה: "אני פשוט לא יודע על כך דבר". השלושה צירפו הסתייגויות

בתחום הכלכלי". הכתב מנה רשימה של שמות ידועים שהם לקוחותיו של רווה, וציין: "אלו רק חלק מהחברות הבינלאומיות העוב- דות עם משרדו". פטרסבורג סיפר עוד על הזוג רווה ש"הם מקדישים זמן רב לפעילות ציבורית, התנדבותית. יהודה רווה מכהן כסגן נשיא לשכת המסחר קנדה-ישראל, חבר הנהלת רואייטי, וחבר הנהלת בית-החולים האורתופדי לילדים אליין. בנוסף הוא משמש גם יו"ר אגודת שוחרי מוזיאון ישראל". לקי- נוח גילה הכתב, שבטקס בת-המצווה שערכו תמי ויהודה רווה לבתם גילי במוזיאון ישראל, "השתתפו כל המי ומי בעלית המשפטית והעסקית". עד כמה היתה עילת הכתבה הזו מוצדקת בהקשר לאיזכור שמו של יהודה רווה כמועמד לתפקיד היועץ המשפטי לממשלה? רווה מעולם לא קיבל הצעה רשמית לתפקיד. הרעיון, אם עלה, היה של חבר; שמו של רווה הגיע ללשכת ראש הממשלה כמו עשרות שמות אחרים. שום גורם ממשלתי שסמכותו להחליט בעניין זה לא ראה בו מועמד ממשי. דן תיכון, יו"ר הכנסת, מעיד כי המליץ על רווה, רק לאחר שקרא בעיתו- נות שהוא מועמד.

ברוך קרא

ב-15-16 בינואר השנה פירסם "גלובס" שתפקיד היועץ המשפטי הוצע לעו"ד יהודה רווה. החתום על הידיעה היה אלעזר לוי, כתב לענייני נדל"ן. בידיעה נאמר בין השאר: "רווה אישר ל'גלובס' כי שר המשפטים צחי הנגבי פנה אליו באמצעות אחד ממקורביו והציע לו את התפקיד". בבוקר למחרת הופיעה ידיעה דומה ב"הארץ" וב"ידיעות אחרונות". עופר פטרסבורג, שהיה חתום על הידיעה ב"ידיעות אחרונות", איננו כתב משפטי. כמו לוי מ"גלובס", גם הוא כתב לענייני נדל"ן. תחת כותרת צבע מפוארת כתב פטרסבורג: "תפקיד היועץ המשפטי לממשלה הוצע אתמול לעורך-הדין יהודה רווה, אחד מעורכי-הדין הכלכליים המובילים במדינה. הקשר בין רווה לממשלה נוצר על-ידי שר ובכיר במשרד ראש הממשלה, שדיברו בשמו של ראש הממשלה בנימין נתניהו. לדברי מקורבו של רווה, הוא הודיע כי ישקול את ההצעה בחיוב". בהמשך הידיעה קבע הכתב שרווה "נחשב לאחד המשפטנים המבריקים

נוספות של המעורבים בדבר ובהן של רווה עצמו: "עד עתה לא קיבלתי שום הצעה רשמית להיות היועץ המשפטי לממשלה. אם אקבל הצעה כזאת, אשקול אותה לגופה". אך גם עיתונאי "מעריב" נתנו יד לפרסום ביצה שלא נולדה והכתבת עדה כהן אף סיפרה בהרחבה על חייהם החברתיים של בני הווג רווה.

עד אז לא הציעו לרווה את התפקיד, אך הציבור בארץ כבר ידע עליו הכל.

באותו יום טופל הנושא גם ב"ידיעות אחרות" נות", הפעם בידיה של הכתבת לענייני משפט, טובה צימוקי. הכותרת: "עו"ד רווה נוטה לקבל את ההצעה לשמש כיועץ המשפטי" (שלא הוצעה לו). המשנה: "הערכה: קיבל את ההצעה מעו"ד יצחק מולכו". ההערכה התגלתה כלא נכונה בעליל. רק לאחר מכן הופיעה פסקה נכונה: "שר המשפטים לא ידע דבר על ההצעה".

בשלב הבא דומה שצימוקי הבינה שהידיעה חסרת בסיס. ב-19 בינואר כתבה: "היום ייפגש הנגבי עם עו"ד יהודה רווה, אחד המועמדים לתפקיד. אתמול התברר כי לרווה עדיין לא הוצע התפקיד באופן רשמי, ורק היום, אם תינתן הסכמה של הנגבי למועמדות, תהפוך המועמדות לרצינית". פגישה כזאת לא היתה ומעולם לא תואמה. הנגבי לא הביא בחשבון את רווה כמועמד. בשיחת טלפון שיום רווה הודיע לו הנגבי כי אליקים רובינשטיין הוא המועמד.

ב-20 בינואר פרש רווה בשיא המירוץ הדמי יוני לתפקיד הנכסף, ומסר על כך לעיתונאים. ב"ידיעות אחרונות" הוציאו את עו"ד רווה בכבוד מלכיים: "רווה הודיע לשר כי שקל את הפנייה בחיוב, אולם מחויבותו ללקוחותיו ולעובדיו לא מאפשרת לו להתנתק ממשרדו, כפי שסבר בתחילה". הדברים נאמרו בשיחה יזומה על-ידי רווה לשר, שכאמור מעולם לא הציע לו את התפקיד. העיתון מוסיף ומספר על עצה אצילית שהעניק רווה להנגבי באותה הזדמנות: "חשוב לכם למנות שופט כדי שהצדק ייראה והאובייקטיביות וחוסר התלות של המשרה תיעשה ותיראה". רווה הביע באוזני השר את תמיכתו במועמדו תו של אליקים רובינשטיין. על הידיעה היו חתומים עופר פטרסבורג וטובה צימוקי.

הודעת הסיום של "הארץ" היתה רצופת טעויות וציירה מציאות לא נכונה. כך כתב גדעון אלון: "עו"ד יהודה רווה החליט להסיר את מועמדותו... הוא הודיע על כך בפגישה עם שר המשפטים ונימק את הצעה... ההערכה היא שיועצו של ראש הממשלה יצחק מולכו הוא שהציע לרווה להציג את מועמדותו". מלבד העובדה שרווה מעולם לא היה מועמד ריאלי, בניגוד לנימת הכתבה, רווה לא נפגש בעניין זה עם שר המשפטים ולו פעם אחת. למרות התעקשות העיתונאים, מועמדותו לא הוצגה על-ידי מולכו.

רווה אף זכה לבמה באחת מתוכניות הבוקר של הטלוויזיה, ובה הסביר מדוע החליט לוותר על התפקיד.

הדיווח של "מעריב" על הסרת המועמדות-שלא-היתה נעשה באופן האחראי ביותר. שמואל מיטלמן ואופיר חכם כתבו כך: "בתוך כך נודע כי תפקיד היועץ המשפטי לממשלה לא הוצע רשמית לעו"ד יהודה רווה מירושלים, וכי אינו נחשב למועמד ריאלי. אתמול פנה רווה לשר המשפטים צחי הנגבי והודיע לו שאינו מעוניין בתפקיד". קצר ומדויק, אך חגיגת רווה לא תמה. מדורי הרכילות לא התאפקו. ב-23 בינואר פירסמה מירה אברך ב"ידיעות אחרונות": "אנשי משרדו של עו"ד יהודה רווה, שהתבקש להיות היועץ המשפטי לממשלה במקומו של רוני בר-און, פתחו השבוע שמפניות. על מה החגיגה? הרעיה תמי רווה: "על זה שבעלי סירב לקבל את התפקיד". ב-26 בחודש פירסם הכתב עודד חרמוני ב"עיתון ירושלים" את הידיעה הבאה: "עו"ד רווה הופיע השבוע בפעם הראשונה בבית-המשפט מאז נודע על כוונתו של שר המשפטים למנותו ליועץ המשפטי לממשלה. רווה, שדחה את ההצעה המחמיאה, היה האש"ר קציה המרכזית בבית-המשפט באותו יום...".

התקשורת בישראל ביצה

שלא נולדה: מועמדותו של

עו"ד יהודה רווה לתפקיד

היועץ המשפטי לממשלה

מהפרסומים הגלויים עולה שרווה שיתף פעולה עם העיתונאים, לפחות לאחר ששמו הוזכר בתקשורת: בתשובה לשאלותיהם, אם היתה אליו פנייה לקבל את התפקיד, הוא השיב בחיוב. תגובתו הרשמית היתה: "לא קיבלתי הצעה רשמית". יומיים לאחר מכן אמר לעיתונאים שהחליט לוותר על המועמדות.

שמו של רווה כמועמד כיכב בתקשורת גבוה מעל לכל המועמדים האחרים. אולי משום שהוא מוכר יותר, אולי משום שברשות העיתונאים היה תומר ארכיוני זמין (וכן צילומים) עליו ועל אשתו. הוא מכחיש כל קשר לפרסום מים ומצביע על כך שפרטים ביוגרפיים מסוימים שהופיעו בתקשורת אינם מעודכנים. העיתונות, מכל מקום, נגררה במקרה זה לגל פרסומים על מועמדות שלמעשה לא היתה.

ואלה הסבריהם של העיתונאים הנוגעים בדבר: ראשון המפרסמים, אלעזר לויץ מ"גלובס", סירב בתוקף להתייחס לעניין. עופר פטרסבורג הגיב כך: "לאחר התפטרות בר-און, היו גישושים רבים בקרב עורכי-דין במגזר הפרטי. הראשון ששמו עלה היה רווה

ואני בדקתי שאכן כך. גם לאליקים רובינשטיין לא היתה פנייה עד לרגע האחרון".

הדס מגן מ"גלובס": באופן כללי, מרגע שהשם עלה והתקשורת התמקדה בו כמועמד פוטנציאלי ואף מוביל, הרי שבמקרה כזה יש לתת רקע על המועמד ועל פעילותו. אני יכולה להסכים עם טענה, שלפני שמתייחסים למועמד יש לבדוק שהוא אכן רלבנטי.

גדעון אלון וטובה צימוקי העדיפו להגיב במונחים כלליים. אלון: "במהלך התקופה של חיפוש המועמד, עלו למעלה מעשרים שמות. המקורות היו מגוונים. חלקם מגורמים פוליטיים וחלקם מגורמים אינטרסנטיים אחרים. הקושי שלי כעיתונאי היה לפעול במהימנות. האם מדובר בהדלפה אינטרסנטית, או שאולי יש כאן עניין של ממש. מדי פעם העיתונות צריכה לעשות חשבון-נפש עם עצמה לגבי העברת מידע אמין, ויש בעניין קושי".

צימוקי: "בזמן כל ההליכים שקדמו למינוי היועץ, היתה לעיתים הפרחת שמות, שלא היה לה בסיס במציאות. זו הסיבה הטובה ביותר למה צריך לעגן את הבחירה בחוק. אני מקווה שלפני הבחירה הבאה יינתן לציבור ולשרים פסק זמן של 21 יום כדי ללמוד ולחוות דעה".

עו"ד יהודה רווה העביר למערכת את התגובה בה הבאה: "לא קראתי את הכתבה שעליה אמורה תגובתי לבוא, אולם תוכנה נמסר לי באופן כללי ביותר וכך גם תהיה התגובה. ערב נסיעתי לחו"ל לפני שבועות ספורים, פנה אלי גורם משפטי בכיר שביקש ששמו לא ייחשף, כדי לברר אם אהיה מוכן להיות מועמד לתפקיד היועץ המשפטי לממשלה. לא פסלתי את הרעיון ואמרתי כי אם וכאשר התפקיד יוצע לי, אשקול את תגובתי. לאחר הפנייה הזו לא היתה אלי פנייה נוספת בעניין זה. בהיותי בחו"ל קיבלתי ממוכירתי דיווח על הפרסומים בקשר למועמדותי, שכולם פורסמו בזמן שהותי בחו"ל והפתיעו אותי בעוצמתם. לפניית טלפונית של התקשורת השיבותי כי אני רגיל עם שובי לארץ.

"עם שובי מחו"ל נפגשתי עם נשיא בית-המשפט העליון וביקשתי את עצתו, וכן נועצתי ביו"ר הכנסת, בעו"ד יצחק מולכו ובגורם מים נוספים שהמליצו על מועמדותי, ולאחר מכן התייעצתי עם משפחתי והחלטתי כי המחיר למשפחתי ולמשרדי עלול להיות גבוה מדי, ולאחר שיקול והתלבטות החלטתי כי אינני מעוניין להיות מועמד לתפקיד. שוחחתי גם עם השופט אליקים רובינשטיין כדי לבדוק אם אכן הוא מעוניין בתפקיד (שכן חשבתי שהוא מועמד עדיף), ומשהתברר לי שאכן כך הוא, הודעתי לשר המשפטים כי אינני מעוניין להיות מועמד לתפקיד ואני ממליץ בכל לב על השופט אליקים רובינשטיין כעיתונאי".

■ טיין לתפקיד זה".

ברוך קרא הוא סטודנט לתקשורת

ני מתכוונת לעשות משהו מאוד לא מקובל: לדבר על המשכורת. אנשים שלא מהססים לחשוף את גילם, מצבם המשפחתי, שיעור הכולסטרול בדמם וכיוצא באלה, מחייכים חיוך קטן כשהם נשאלים על המשכורת שלהם ומבקשים לעבור לשאלה הבאה. בימים שבין שבתות לדו"חות על שכר הבכירים במשק ולשכר חברי-הכנסת, חולקו תלושי המשכורת ברשות השידור. האחד בחודש אינו יום טוב בשירות הציבורי – אצל מי שאינם מוגדרים בכירים, כמובן – ועובדי רשות השידור אינם יוצאים מהכלל הזה. באחד בינו-אר קיבלתי תלוש, שהסכום לתשלום בו היה 4,090.00 שקלים. אמנם נכון שחודש קודם לכן הייתי בחופשה שנתית, שלא זו בלבד שאני זכאית לה על-פי חוק, אלא שמחייבים אותי לנצל, לה, שאם לא כן אני מפסידה את ימי החופשה הללו. כך יצא שלא היו לי שעות נוספות, כונג-נויות או החזרי הוצאות רכב, המשולמים על-פי פירוט בסידור-העבודה. אך גם בחודש טוב במיוחד, שבו אני עובדת שבע-שמונה משמרות בשבוע, במשמרות לילה או שחר ובסופי-שבוע, אני מגיעה לכל היותר ל-6,500 שקלים נטו. לשמע ועקות הועזעו שלי הראו לי עמי-תים את תלושי המשכורת שלהם, והתברר שלא מעטים מהם היו מתים להגיע ל-4,000 שקלים, עם שעות נוספות וכל שאר הסעיפים. חלק גדול מעובדי הרדיו והטלוויזיה מקבלים השלמת הכנסה מהביטוח הלאומי. יש אמנם כמה יחידי סגולה, שכאשר הם מראיינים מומחה לענייני שכר הבכירים במשק, הם נאלצים להפעיל את מלוא שליטתם בשרירי הפנים שלהם כדי שלא להסגיר את שכרם הם – אחת התרומות הגדולות של הערוץ השני היא החדרת פערים שלא ייאמנו בין עובדים בתפקידים זהים במערכת – אך בסך-הכל התמונה עגומה מאוד.

לא היה עולה על דעתי לחשוף את העניין ברבים. אחרי הכל, גם אני הייתי שותפה לתחושה הבלתי נעימה, שהמדד היחיד להצלחתו של אדם הוא התמורה הכספית שהוא מקבל, ולא ששתי לחשוף את קלוני. עם האומרים שהשכר שאני מקבלת הוא תמורה אמיתית לאיכות העבודה שלי אין לי ויכות. אלא שבימינו לא דווקא האיכות היא הקובעת את התמורה, אלא כושר מיקוח – אמיתי או מדומה (גם הכוכבים הגדולים בעיני עצמם יופתעו מאוד אם יעזו להעמיד את כושר המיקוח הזה שלהם במבחן, ואולי כדאי שהנהלת הרשות תעשה זאת בהודמנות. כושר מיקוח הוא, כידוע, עניין נוזל וחולף מאוד, וצפויות, דומני, הפתעות). אך בשבועות האלה אירעו כמה דברים מעוררי מחשבה. כאמור, בעיצומם של ימי התלוש הוא התקיימו דיוני התקציב, וההסתדרות השביתה את המשק. בין הענפים המושבתים היו משדרי בוק, המעבירים את שידורי הרדיו והטלוויזיה, עד שהתעשתו מנהיגי השביתה והבינו את הכלל הידוע, "שבתת ולא דיווחת, כאילו לא שבתת", והחזירו את שידורי החדשות לתקנם.

לא זה המקום לדון בשביתה ההיא, בנימוקיה ובסגנונה, אלא בדרך שבה טיפלה בה התקשורת, האלקטרונית בעיקר. הדיווחים התמקדו בנפגעי השביתה, כמו זמרת עבר ידועה, שחזרה ארצה מאירופה ובהגיעה לנמל התעופה גילתה לחרדתה שהמזוודות שלה תקועות, וצעקה, "הבת שלי מחכה לי לארוחת צהריים!", כי לא יעלה על הדעת שהיא תיסע הביתה, תאכיל את בתה ותחזור לנתב"ג, מרחק עשרים דקות נסיעה, לקחת את המזוודות עם המתנות לילדה. וכמובן, לא נפקד מקומם של החולים במחלקות הסיעודיות, לקוחות הבנקים והבורסה המושבתת. הנימוקים לשביתה, העובדה שבי-הדין לעבודה אישר להסתדרות רק שעת שבתה והיא חרגה ממנה, ועקב כך הוצא צו-מעצר נגד יושב-ראש האיגוד המקצועי, הובאו בנימה של חמת זעם קרוש. "שביתה פוליטית!", קראו הפרשנים ומצאו עצמם בהסכמה נדירה עם ראש הממשלה ושר האוצר. ואם אמרת את מלת הקסם "פוליטית", אינך חייב עוד להכביר מלים. הכל ברור. "עבריינות אידיאולוגית חמורה ומסוכנת לשלטון החוק, לא פחות מהפגנות תנועת זו-ארצנו!", אמר הפרשן לענייני שלטון החוק.

רק רגע, ומלחמה באיגוד מקצועי ובמנהיגיו אינה אידיאולוגיה? תקציב המדינה, שנגד כמה מסעיפיו (לא משהו מיוחד, רק ביטול חצי נקודת זיכוי לנשים, אחד ההישגים המעטים שהנשים יכולות לרשום לעצמן) הוכרזה השביתה, איננו מכשיר פוליטי בידי הממשלה להגשים את יעדיה הפוליטיים? האם שבירת כלים במשחק המשקי-חברתי אינה מתירה, או מחייבת, שבירת כלים מן הצד האחר? והחוק המגביל את משך השביתה הפוליטית ומחייב מיני תרגילים סמנטיים כדי להתחמק מההגדרה ההיא, הוא אינו חלק ממערכת פוליטית ומהשקפת-עולם אידיאולוגית כוללת? האם איננו גאים בביקורת שלנו על מערכת המשפט והחלטותיה, למשל, בענייני אלימות במשפחה או עיגויים בשב"כ? מדוע הביקורת נעצרת על סף הסוגיות החברתיות? על כל אלה לא היה מי ששייב או ישכנע בדיון ממצה לכאן או לכאן, כי לא התקיים כלל דיון. האקסיומה של התנגדות לשביתה חגגה את נצחונה הגדול.

כרמית גיא

תלוש המשכורת שלי

מה שהולך טוב זה סיפורי צבע: סיפורים אנושיים על פועלים שאיבדו את מקום עבודתם אחרי עשרות שנים ואין להם לאן ללכת. אבל לנסות להעמיד עצמנו יחד אתם, במקום האמיתי שלנו, חס וחלילה

אפשר היה לחשוב שעבר זמנן של אקסיומות, ושאלו חיים בעידן של שבירת אמיתות מוחל-טות ונכונות לבדוק כל אחת ואחת מהן. אשף כבר איננו ארגון טרור, ערפאת כבר איננו חיזור עם שערות על הפנים, מספרי הנעליים במחסני צה"ל מככבים בתקשורת, אבל ההסתדרות - היא נשאר האויב הגדול מבפנים. כאן אין הבדל בין המפ"אניקים של אבא חושי לחי-רותניקים של "יא ברעקען!". שבייתה זה פויה. זה לא יפה. זה מסבך את החיים. זו פריקת עול. והתקשורת מצטרפת לחגיגה. היא מיצתה את העניין בבחינת חשבון הרווח וההפסד הפוליטי של יושב-ראש ההסתדרות.

למה, בעצם? הרי על-פי הכנסתנו המקורית (לא זו שאנו משלימים בעזרת מיני חלטורות מכובדות יותר ומכובדות פחות), לא נעים להודות, אנחנו קרובים יותר לאנשי כיתן דימונה מאשר למנהלי האגפים בחברת החשמל או בכירי התעשיינים וההסתדרות. מדוע איננו מסוגלים לגלות אמפתיה, או סולידריות, סליחה על הביטוי המעמדי כל-כך, כלפי אלה שלא גומרים את החרדש? למה, אנחנו גומרים?

לשאלה הזאת יש כמה תשובות אפשריות: ראשית, נראה שאין קשר בין מצב סוציו-אקונומי, המעמיד אותנו באחד העשירונים הבינוניים-תחתונים, לבין התחושה שלנו, של כולנו, שאנחנו שייכים לאלטיטה. מי שמדברת מדי יום ביומו עם שר בכיר, עם תעשיין צמרת או בכיר צמרת, והם אומרים לה בחביבות, "שלום כרמית", ומדגישים שחשוב להם מאוד שהיא תבין אותם, שתסכים איתם, והיא מנהלת איתם שיחה מחויכת או מכוסחת - מרגישה כאילו היא שייכת באמת לאלטיטה ההיא. וזו הרגשה טובה, אין מה לדבר. רק שאין לה דבר וחצי דבר עם חשבון הבנק.

ואולי יש לכך קשר לעובדה שאין לנו, העיתונאים, איגוד מקצועי ראוי לשמו. במדינות מתקנות במערב אין אדם יכול לעבוד בלי כרטיס חבר ביוניון, ואילו כאן, היתרון היחיד שהחברות באגודת-העיתונאים מעניק הוא תג חניה במקומות נוחים. גם השבתת שידורי הרדיו והטלוויזיה לא נעשתה חלילה בידי העיתונאים האחראים, אבירי החוק והסדר, שממילא אינם חברי הסתדרות, אלא בידי הטכנאים, שלהם יש ייצוג נאה בארגוני הטכנאים וההנדסאים, ואגב, התלושים שלהם נראים אחרת לגמרי, הם לא היו באים אפילו לחתום על גליון הנוכח-חות תמורת 4,000 שקלים בחודש, ואינם זויים ימינה או שמאלה בלי תמורה הולמת מאוד. אבל זה כבר סיפור אחר.

ואם כך בתקשורת הממלכתית, הציבורית, על אחת כמה וכמה בתקשורת הפרטית. סוגיית החוזים האישיים ידועה ומוכרת לעיפה, והכל כבר נאמר עליה מבחינת הפיכת העיתונאים לכוח עבודה זול, חסר הגנה ונוח לניצול. גם מספרם הרב של עיתונאים שאיבדו את מקומות עבודתם בתקופה האחרונה לא מוסיף להתלהבות היוניוניסטית. אפשר למנות על אצבעות יד אחת את מספר העיתונאים המוכנים להסתכן בהבעת דעות שיהיו בסתירה לעמדות של מעסיקיהם, שנמנים עם אנשי ההון ופועלים על-פי האינטרסים שלהם. אבל על האינטרסים של בעלי העיתון קל יותר לדבר בהקשר של מאבקי שליטה וציתותים ופילילים מאשר בהקשר החברתי. חנה קים, אורית שוחט ואריה כספי מעיזים להשמיע קולות כפירה ב"הארץ", הידוע בהיסטוריה שלו כשונא שביתות ואיגודים מקצועיים, ומוכנים להסתכן בתגובות נועזות מצד המעסיקים שלהם. גם גדעון עשת ב"ידיעות אחרונות" זכור לטוב, ויש עוד כמה צדיקים. האחרים שופטים כל מאבק מקצועי אך ורק במונחים של חוק וסדר, הפסדים כספיים ומצוקת האורח הקטן, שהשירות נמנע ממנו. וזה רחוק מלהיות התמונה כולה.

מה שהולך טוב זה סיפורי צבע. סיפורים אנושיים על פועלים שאיבדו את מקום עבודתם אחרי עשרות שנים ואין להם לאן ללכת, והם מתעלפים בהפגנות ושורפים דגלים - זה טוב, זה צבעוני. סיפורי סינדרלה מעיירת פיתוח ש"עשתה את זה" בעיר הגדולה, או מישהו שהי-דרדר לפשע בגלל מצוקה, אלה מצלמים ונקראים היטב. אפשר, כמובן, גם להפגיש באולפן ילדה ענייה מבאר-שבע שמעולם לא היתה בשפת הים ואת אביה הנכה המובטל עם בחור עשיר שיצא משכונת עוני, הפך לקבלן והגיע לכפר-שמריהו או משהו כזה, והוא נרגש מאוד ומוכן לתת לאבא של הילדה עבודה אצלו. ולמחרת מספרים לנו, שהמון צופים ראו והתרגשו והם מוכנים לתרום לבני המשפחה ולארח את הילדה ולקחת אותה לקולנוע ולשפת הים. זה מעיד, כמובן, על הרייטינג וגם על רוחב לבנו הידוע. והמגישים הנרגשים לא שוכחים לציין את מספר חשבון הבנק שאליו אפשר לשלוח תרומות. אבל לנסות להעמיד עצמנו יחד איתם, במקום האמיתי שלנו, חס וחלילה. ■

ש ו ל י ת הקום

היעדים הללו הושגו. קודם כל התחלנו בהבנת ראתו של המשק...", וכאן החל ראש הממשלה, במסיבת עיתונאים שאמורה היתה לסוב כולה על נושא הסכם הברון, לפרט הישגים של ממשלתו בתחום הכלכלי. הערוץ הראשון המשיך לשדר את הדברים, אך חברת החדשות של הערוץ השני סירבה לבלוע זאת: המגיש, יעקב אילון, שב אל המסך ובפיו המלים: "אם כן, ראש הממשלה ממשיך בדברים האלה שלו, ואנחנו נצטרף מאוחר יותר למסיבת העיתונאים היום הזה. בינתיים נעבור לדיווח מן הכנסת...". שיקול הדעת בהחלטה זו של חברת החדשות לקטוע את הדיווח הישיר ממסיבת העיתונאים

ראש הממשלה בנימין נתניהו מסיבת עיתונאים. היה זה כמה דקות לאחר השעה שמונה בערב, ומהדורות החדשות של שני ערוצי הטלוויזיה קטעו את דיווחיהן ופינו את המסך לשידור חי של דברי ראש הממשלה. "ערב טוב", פתח. "לפני שישה חודשים, כשהרכבתי את הממשלה, הצבתי שני יעדים מרכזיים לחצי השנה הראשונה של כהונתה: ראשית, להתחיל את תהליך הבראת המשק, ושנית, לתקן את העיוותים בתהליך השלום, ובראש הדברים - לחזק ולשפר את ההסכם שירשנו מן הממשלה הקודמת לפריסה מחדש בחברון. הערב אני יכול לבשר לכם ששני

א ב י א ל ל י נ ד ר

התקשורת הישראלית מתמסרת בקלות רבה מדי למינפולציות שעושים בה ראש הממשלה ולשכתו. מבחר דוגמאות

16 שעות לאחר החתימה על הסכם הברון, כשבמליאת הכנסת עוד דגו על אישורו ותשורת מת הלב הציבורית כוונה אליו במלואה, כינס

היה של שני אנשים: ערן בן-פורת, עורך מהדורת אותו ערב, ושלוש קיטל, מנכ"ל חברת החדשות. "זו לא היתה הפעם הראשונה שאנחנו מסרבים לשרד על-פי התסריט הרצוי על-ידי לשכת ראש הממשלה", סיפר קיטל מאוחר יותר באותו ערב. "הפעם הראשונה היתה לאחר הביקור הראשון של נתניהו כראש ממשלה בארה"ב. הנחיתה בבן-גוריון היתה בשבע בערב, והוא המתין שעה במלמל התעופה כדי שמסיבת העיתונאים שכינס שם תועבר בשידור חי. בסופו של דבר החלטנו שלא לשרד אותה - היה כבר מספיק כיסוי לעניין הביקור, ומסיבת העיתונאים היתה חסרת ערך חדשותי". במהדורות החדשות של הערוץ הראשון שודרה מסיבת העיתונאים בדיווח ישיר. "הפעם השנייה", ממשיך קיטל, "היתה טרם אישור התקציב בממשלה, כשראש הממשלה החליט שהוא רוצה לפנות לאומה יחד עם שר האוצר, וגם אז נראה לנו שלא מדין העניין לשרד את כל נאומי, כפי שעשה הערוץ הראשון, אשר נאום ראש הממשלה הופנה למעשה למצלמותיו. "הפעם השלישית", מסכם קיטל, "היתה הערב. וכותו של ראש הממשלה לדבר על מה שהוא רוצה, אך חובתנו היא לסנן את הדברים. אין שום הצדקה לכך שחצי מהדורה תישלט על-ידי נאום לאומה של ראש הממשלה רק מפני שהוא בוחר לנאום בעת שידור המהדורה".

האם חשת שהסטייה הנושאת שלו לכיוון הכלכלי היתה ניצול לרעה של מסיבת העיתונאים הערב?
התשובה היא כן.

צבי ליי-דר, דובר רשות השידור, מסביר: "מבחינה מעשית לא היתה לנו בעיה להמשיך ולשרד את דברי ראש הממשלה בתחום הכלכלי, לי, אף שהוא סטה בכך מנושא מסיבת העיתונאים על חברון. הדבר השתלב במהדורה שאורכה שמונים וחמש דקות. על רקע של מהדורה ארוכה, שידור כזה אינו פוגע כל-כך במבנה המהדורה עצמה. בניגוד לחברת החדשות של הערוץ השני, לנו אין הפסקות פרסום, יש לנו זמן בשפע, ובאותו ערב לא היה לנו שום אילוץ לקטוע את שידור מסיבת העיתונאים. בחברת החדשות מנצלים את החולשה המבנית של מהדורותיה כדי להציג עוצמה עיתונאית - למעשה יש להם רק כעשרים דקות נטו, ולכן אך טבעי ונכון וכלכלי מבחינתם לקטוע את השידור במקרה זה. אצלנו הצופה קיבל באותו ערב את מלוא החדשות של אותו יום, ובכלל זה - שראש הממשלה מבקש לנצל זמן מסך שהוקצה לו למטרה מסוימת ומדבר על נושאים אחרים. מבחינה עקרונית יש גם ערך חדשותי לעצם הבאת האופן שבו ראש הממשלה מנצל זמן מסך שהוקצה לו. מלבד המסר המובא בתוכן הדברים יש גם מסר בהקשרם. גם בכך יש משום אינפורמציה לציבור, ולפיכך איננו

משמשים כאן צינור תעמולה חד-כיווני. הראיה - לאחר מסיבת העיתונאים אף הובאה תגובתו של ח"כ אברהם (בייגה) שוחט שהת-ייחס במפורש לעניין אוכור הנושא הכלכלי תוך כדי מסיבת עיתונאים על חברון".

שלוש קיטל מספר שרות כעוסה למדי נושבת אליו מלשכת ראש הממשלה לאחר כל פעם שבה נעשים אצלו סינונים מעין אלה. נתניהו מרבה לארגן מסיבות עיתונאים או לנאום באירועים בסיכורניזציה מכוונת עם מהדורות החדשות (למשל, בכנס הליכוד האחרון בסינרמה בתל-אביב נמסר לעיתונאים שנתניהו ינאם בשעה שש וחצי בערב. בפועל התחיל נתניהו לנאום כמה דקות לאחר השעה שמונה), ומניעיו לכך ברורים: שידור חי יש בו משום פיתוי מסוים לעורך החדשות לשלבו במהדורה; מצד שני, מטבעו שהוא גם מגביל קשות את מלאכתו של העורך בבחירת הקטעים הראויים לשידור. הפתיון המושלך כאן לעורך, אם כן, עלול לעתים קרובות להתגלות כסם הרדמה, ובנימין נתניהו ואנ-שיו מודעים לכך ומרבים לנצל זאת.

שימושים מניפולטיביים בכלי התקשורת - קרי, ניצולם לשם גיוס תמיכה או העברת מסרים לגורמים שונים - אינם, כמובן, המצאה של נתניהו. ייחודו אינו בעצם נקיטת המניפולציות, אלא בכך שהוא משתמש בהן באופן מסיבי. מידת החשיבות שמייחס נתניהו לעיצוב דעת קהל באמצעות כלי התקשורת היא עצומה, ומעידים על כך הדברים הבאים שכתב בסוף ספרו האחרון "מקום תחת השמש": "עם השתרשות האידיאלים הדמוקרטיים והמינוח הדמוקרטי בעולם, ועם עליית

כוחם של אמצעי התקשורת ההמונית, הפכה דעת הקהל הבינלאומית לזירה שבה נערכים ומוכרעים המאבקים המדיניים. בין שהמאבק צודק או מרושע, בין שהוא מוסרי ובין שיסורו בעולם - כל מי שמעורב במאבקים מדיניים יס וצבאיים חייב להשתדל לשכנע את העולם שמטרתו צודקת".

נראה כי דברים אלו של נתניהו חלים גם על שכנוע דעת הקהל המקומית. מדי בוקר הוא מכנס את יועציו לישיבה הדנה בהרחבה בעניין קשרי הלשכה עם התקשורת. בין יועציו, לצד "יועץ ראש הממשלה לענייני תקשורת" (שי בוק), נמצא גם "ראש אגף ההסברה" (דוד בר-אילן) - תפקיד חדש, פרי המצאתו של

נעמי לויצקי: בכל מהלך המו"מ על חברון עשתה לשכת ראש הממשלה עבודת תעמולה מובהקת

נתניהו עם היכנסו לתפקידו. גם מזכיר הממשלה הנוכחי, דני נווה, מקדיש חלק רב מזמנו לענייני הסברה, ונתניהו עצמו מתרא-יין לכלי תקשורת בארץ ובעולם בתכיפות חסרת תקדים. כמוסבר בספרו של נתניהו, יותר משאנרגיה יוצאת דופן זו נועדת להיע-נות לצמאון כלי התקשורת למידע, היא באה לעשות בהם שימוש. הלשכה לא רק מעבירה מידע, היא בעיקר מעבירה מסרים, וכתוצאה מכך היא אינה נמנעת אף ממסירת מידע שמהימנותו מפוקפקת כדי להפיק רווח פוליטי. הדוגמה המובהקת ביותר בתודשים האחרונים היא הצהרותיה במהלך המו"מ על הסכם חברון.

"בכל מהלך המו"מ על חברון עשתה לשכת ראש הממשלה עבודת תעמולה מובהקת", מספרת כתבת "ידיעות אחרונות" נעמי לויצקי. לרושם זה שותף כתבו המדיני של הערוץ השני, עמנואל רוזן: "המו"מ הזה התנהל על מעט נושאים והרבה תדמית. התק-שורת היתה כתובת ראשית לחיזורים ולהעב-רת מסרים פנימיים, בעיקר לשני גורמים: הימין והמתנחלים שכדי לשכנעם ציידו אנשי נתניהו את התקשורת ב'עובדות' לכאורה, שלפיהן ההסכם המושג טוב יותר מקודמו; והקהילה הבינלאומית - המסר שהועבר לה שוב ושוב היה שהפלסטינים הם אלו שמעכ-בים את חתימת ההסכם, והאמריקאים מבינים היטב את מצוקתנו בעניין. בשלב מסוים נמאס לאמריקאים לשמוע זאת, ולמשך זמן מה הדבר אף עירער את היחסים איתם".

עיקר המניפולציה התבטא בהצגת הפלסטי-נים כמי שמעכבים ללא סיבה מובנת את חתימת ההסכם, בעוד שבפועל התנהל אתם מיקוח נוקשה וענייני על סוגיית המרדף החם. מבט לאחור על עמודי החדשות של אותם ימים מעלה מספר לא קטן של דיווחים שבהם גירסת נתניהו ואנשיו הופרכה באותו דיווח עצמו, כשנבדקה אצל מקורות מן הצד השני. כך, "ידיעות אחרונות" מיום 29.11.96 מדווח: "נתניהו: 'עיקוב התהליך נובע באופן ברור מהצד הפלסטיני. בתחילה חשבנו שערפאת מחכה לסיום הבחירות בארה"ב, אחר-כך חשבנו שהוא מחכה לוועידת קאהיר. יותר ויותר מתברר שעל אף שהפערים לא גדלו, בצד הפלסטיני כאילו נתקבלה החלטה לעכב את המשא ומתן". באותו יום אמר ערפאת: "ישראל אמנם הגישה נוסח חדש, אבל עדיין קיימת הבעיה של המרדף החם - לא נוכל לקבל את הדרישה הישראלית". כידוע, בסופו של דבר נענה נתניהו להתנגדות הפלסטינית למרדף חם, וויתור זה היה אחד מן הגורמים המרכזיים שהאיצו את המו"מ לעבר סיומו.

פלסטינית נוספת שהוצגה בתחילה על-ידי נתניהו כעיקוב בלתי ענייני של חתימת ההס-כם, ולאחר מכן החליט הוא עצמו להיענות לה, נגעה לפתיחתו של רחוב א-שוהדא: גם

בשעה שהפלסטינים עמדו על דרישתם זו, דיווח "ידיעות אחרונות" ב-16.10.96 ש"בצד הישראלי הביעו אתמול אופטימיות רבה לגבי הסיכוי לחתום על הסכם חברון 'תוך 48 שעות', אבל ערפאת טען כי הדרך עוד ארוכה. גורמים בירושלים האשימו את ערפאת כי הוא מעכב את השיחות כחלק מטקטיקה שמטרתה לסחוט בגרע האחרון עוד הישגים מדיניים".

48 שעות לאחר מכן כתב עקיבא אלדר ב"הארץ": "לשכת ראש הממשלה מספרת לטלוויזיה שהכל מוכן לחתימה. יש כבר תאריך וההזמנות לטקס בדרך לרפוס. באותה שעה מודיע ערפאת בעמאן שהכל תקוע. אבל איזה עיתון ישראלי יעדיף את גרסתו של המניפולטור ערפאת, כאשר נתניהו, מנהיג הידוע באמינותו, שולח את שר החוץ שלו לבשר שההסכם הוא עניין של ימים, אולי שעות?".

שבוע לאחר מכן הופיעה ב"ידיעות אחרונות" הכותרת "חברון: דרישת ערפאת לפתוח רחוב מעכבת את ההסכם". מסכם את העניין באופן מאיר עיניים אלוף בן, עד לאח-רונה כתבו המדיני של "הארץ": "תאר לך שאני מציע לקבוצת פלסטינים לקנות את הדירה שלי בחצי מיליון דולאר, והם מוכנים לשלם לי רק המישים אלף דולאר. אז אני יוצא לתקשורת ואומר: 'הפלסטינים מעכבים את ההסכם'. זה בדיוק מה שלשכת ראש הממשלה עשתה כאן".

זאב שיף, פרשנו הצבאי של "הארץ", מצביע על מקרה חברון כעל אחת הדוגמאות להתמסרות בלתי זהירה של התקשורת למס-רים שהועברו אליה מן הדרג המדיני: "רובה של העיתונות הישראלית אשר כיסתה את המו"מ נפלה שבי ברעיון שהכל כבר נגמר, ובכך הכניסה את הציבור כולו לעצבנות מתמשכת". טענה דומה מפנה שיף לתקשורת על אופן טיפולה בהצהרות לשכת ראש הממשלה מן הסתיו האחרון, שפניה של סוריה למלחמה: "נתניהו, משעלה לשלטון, הצהיר כי לא ננהל מו"מ עם הסורים אם חיובאללה יפגע בחיילי צה"ל; כי אם יימשכו הפעולות של חיובאללה ייפגעו גם תומכיהם; וכי ההסדר המדיני היחיד שאותו הוא מוכן לשקול בשלב זה בנושא הסורי הוא 'לבנון תחילה'. לבוכח ההצהרות הללו, הסורים עשו היערכות אחרת בגבול, והיא הולידה הערכה שלפיה הסורים מכינים עצמם לא להתגוננות אלא להתקפה. מרבית הממשלה וחלק מן המודיעין היו שותפים להערכה הזו. העיתונות, להוציא מקרים מעטים, נכנסה בעצמה להיסטריה והכניסה את המדינה להיסטריה. עיתונאים לא בדקו, למשל, מדוע בצמרת הצבא לא נכנסו לפאניקה, מדוע לא שר הביטחון ולא הרמטכ"ל לא ביצעו גיוסים גדולים". להערכ-תו של עמנואל רוזן, גם בנושא רגיש זה היתה מניפולציה של כלי התקשורת: "היה שלב שבו לממשלה היה עניין להעביר מסר שיש

הסלמה גדולה בגבול הסורי. בתקופה האחרו-נה זה מתהפך ומציירים תמונה מאוד רוגעת של הגבול הסורי. לא זה נכון ולא זה נכון. המסר הראשון היה ניסיון להפחיד את אסד ואת האמריקאים ולכפות מהלך מדיני שיחדש את המו"מ המדיני. המסר השני בא לאחר שנתניהו הבין, שייצור ההסלמה המדומה באמצעות התקשורת היה מסוכן".

מקרה נוסף שבו מסרה לשכת ראש הממשלה הצהרות מפקפקות לכלי התקשורת מטעמים אינטרסנטיים נוגע להתייעצויותיה עם גורמי הביטחון לפני פתיחת מנהרת הכותל באוקטו-בר 1996. מספר יוסי לוי, כתבו הצבאי של "מעריב", שסיקר את הפרשה לכל אורכה: "המסר שהעבירה לשכת ראש הממשלה לאחר פרוץ ההמומות היה מטעה משתי בחינות. ראשית, לא נמסר לגורמי הביטחון העיתוי המדויק של הפתיחה, ורק נאמר להם שהדבר עתיד להיעשות 'בקרוב'. שנית, ועיקר - גורמי הביטחון התנו את הסכמתם לפתיחת

זאב שיף: כשהשתררה

מתיחות עם סוריה,

עיתונאים לא בדקו

מדוע בצמרת הצבא

לא נכנסו לפאניקה,

מדוע לא שר הביטחון

ולא הרמטכ"ל לא

ביצעו גיוסים גדולים

המנהרה במחווה מקבילה כלשהי כלפי הצד הפלסטיני, כלשונו של אחד מהם בדיונים: 'מוטב להבעיר גפרור ליד חבית של מים מאשר ליד חבית של אש'. 'חבית של מים' שציין ראש השב"כ, עמי איילון, לדוגמה, היתה השלמת הסכם חברון. חשוב לזכור, הוא מוסיף, "שגם גורמי הביטחון לא היו נקיים כאן לחלוטין - כשעידכנו אותם במוצאי יום הכיפורים בדבר הפתיחה הם לא הביעו התנג-דות, ובמהלך יומיים תמימים שעברו עד לפרוץ המהומות לא היתה מצדם שום היערכות מיוחדת לקראת מהומות כלשהן. ועם זאת, בניסיון של נתניהו לגייס אותם לחזית אחידה איתו בהחלט היה ממד מניפולטיבי". כמו כן טענה לשכת ראש הממשלה שלא צפתה כלל את פרוץ המהומות, ועל כך השיב אז זאב שיף ש"הטענה כאילו הדרג המדיני הופתע ממה שאירע היא במקרה הטוב שקשוקש, ואולי אפילו שקר. ממשלה זו היא האחראית להיד-רדרות ביחסים בין ישראל לרשות הפלס-טינית". שיף, להזכיר, הוא העיתונאי שחשף

לראשונה את היעדרות הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ומתאם הפעולות בשטחים מהישיבה שבה הוחלט על פתיחת המנהרה, וגם בנושא זה הוא עומד על חובתה של העיתונות או שלא ללכת שולל אחר המסר שהועבר אליה, כאילו ההת-ייעצות היתה עם כל גורמי הביטחון: "מדוע עיתונאים אחרים לא בדקו זאת? מדוע לא שאלו למשל אם הרמטכ"ל היה בדיונים? אני אישית אמנם מרוויח מכך סקופים, אבל מבחינה עיתונאית זה מצער שלא נוהגים לבדוק את כל הפרטים".

נתניהו עושה שימוש מניפולטיבי בעיתונות גם כשהוא מבקש להדוף התקפות מבית על ויתוריו לפלסטינים: ישנו מתאם ישיר בין האשמות המוטחות בו בעניין זה ובין הצהרות וידיעות שהוא ואנשיו מפיצים בתקשורת בדבר אפשרות כינונה של ממשלת אחדות לאומית. כשנשמעו, למשל, לראשונה מתאות על המו"מ שניהלו ח"כ יוסי ביילין וח"כ מיכאל איתן על ניסוח מסמך עקרונות להסדר הקבע, הופצו במקביל ידיעות על מגעים בין שמעון פרס לאריאל שרון על הקמתה של ממשלת אחדות. לאחר מכן שכחו ההתקפות והתפוגגה בתקשורת אפשרות הקמתה של ממשלת אחדות. הרעיון עלה שוב לאחר שהסכם חברון הובא לאישור הממשלה והכנסת. יומיים לאחר התפטרות בני בגין מהממשלה הופיעה ב"הארץ" הכותרת הבאה: "מקורבי נתניהו: מינוי שר המדע מתעכב, משום שנבדקת אפשרות להקמת ממשלת אחדות". בדיעבד אומר ורטור שעל אף שנת-ניהו עצמו אינו מגלה בראיונות הנערכים עמו שאיפה כלשהי להקמת ממשלת אחדות, הרי ש"נוח לו מאוד שהספקולציות הללו יופיעו בתקשורת. מצד אחד, זה מהווה לחץ על התוקפים אותו מן האגף הימני של הקואלי-ציה, ומצד שני, זה מחזיק את האופוזיציה במתח לקראת הצטרפות אפשרית לממשלה ובכך מרכז את מחאתה". זה גם הרושם שיש לכתב המדיני של הערוץ השני, עמנואל רוזן: "בכל פעם שיש אינתיפאדה של שרים נגד נתניהו, יוצאות הדלפות מסביבתו הקרובה על גישושים לקראת ממשלת אחדות. זהו ניסיון מכוון להפחיד את השרים".

"השיקול המרכזי המוביל את הלשכה הזו הוא פוליטי-שיווקי", מסביר אלוף בן, ומד-גים זאת בין השאר בניטייה שהוא מוצא אצלה להרבות בדיווחים על פניות טלפוניות של מנהיגי העולם אל נתניהו. בן מדגיש: המג-עים הטלפוניים הללו מוצגים תמיד כיוזמתם של המנהיגים הזרים. הדברים הגיעו לידי אבסורד לאחר נפילת מטוס טי.ו.איי בארה"ב. מלשכת ראש הממשלה הועברה לכלי התקשורת הודעה שלפיה "הנשיא קלינ-טון התקשר לראש הממשלה כדי לשמוע גיחומים", ובסוגריים נזכרו להוסיף "לאחר שראש הממשלה ביקש לדבר עמו". מקרה

הידיעה היא הוכחה מכל וכל על-ידי נתניו
הוא ואנשיו. מתאר שיפר: "לא קיבלתי סיפור
ורצתי מיד לפרסם. קיבלתי מידע מכמה מקור
רות, וטילפנתי לפרסם בסטוקהולם לקבל
תגובה. הוא לא ענה. השארתי הודעה אצל
עליזה גורן, ובמקביל פניתי ללשכת ראש
הממשלה וביקשתי לבדוק פרט אחד בסיפור.
ברגע שנתניהו שמע מבוק על הסיפור, הוא
מיהר להתקשר מיוזמתו לפרס ואמר לו,
בעודי ממתין לתגובה מפרס - 'מסתובב
עליך סיפור, לי אין בזה חלק...'. פרס דרש

אלוף בן: השיקול המרכזי המוביל את הלשכה הזו הוא פוליטי-שיווקי

לפרסם את הדברים שאמר לו נתניהו, ואז
גורן רצה לערוך השני שפירסם ידיעה שאיש
לא הבין. אנתנו החלטנו לפרסם את זה כסי-
פור שמתאר את השתלשלות העניין. ציינו
שלפחות שני מקורות לידיעה באו מתוך
הסביבה הקרובה ביותר של נתניהו ומגורם
מקצועי נוסף שראה את החומר". והנה, כל
"סביבתו הקרובה ביותר של נתניהו" הכחישה
את דיווחו של שיפר. "אינני מתרשם מההכח-
שה", מגיב שיפר. "כבר היו מקרים שבהם
באתי לערוך ואמרת, 'הפרסום הוא מאה אחוז
נכון, בדקתי, אבל דע לך שתבוא הכחשה.
למשל, אני חשפתי את הצהרת העקרונות
שנוסחה באוסלו, סקופ שאותו הגדיר אורי
סביר כ'סקופ העשור'. לילה לפני פרסום
הסקופ, אמר לי אורי סביר בתשובה לשאלתי
על נכונות העניין, 'אם תפרסם את זה תהפוך
לבדיחה'. ביום שחשפתי את הצהרת העקרו-
נות, היתה בידיעה שלי טעות קטנה אחת -
'פרסם נפגש בשבדיה עם...'. במקום
'בנורבגיה'. פרס מיהר לנצל זאת והכחיש
הכל כך: 'אני בשבדיה לא נפגשתי עם אף
אחד...".

קיימות אפוא שתי דרכים להסביר את
פרסום המידע שהיה בידי שיפר על המלצת
פרס לערפאת שלא למהר ולחתום על הסכם
חברון: או ששמעון שיפר, עיתונאי בעל היש-
גים מוכחים רבים, הטעה את קוראיו, או
שגורמים בלתי ידועים בלשכת ראש הממשלה
(לעולם לא אחשוף מקור, אפילו אם הוא
מכחיש אותי", מצהיר שיפר) ביקשו בחשאי
לשחרר לעיתונות מידע שיבאיש את ריחו של
פרס בעיני הציבור. ■

אביאל לינדר הוא סטודנט למשפטים
באוניברסיטה העברית

על הדיווח שלי. אתה יכול להאמין למי שאתה
רוצה, אבל בסופו של דבר, מבחינה אמיתית
ראש הממשלה דיבר הרבה ושיראק רוב הזמן
שמע אותו".

שי בוק הוא, כמובן, שם דבר אצל העיתונ-
אים הבאים במגע עם לשכת ראש הממשלה.
הביטוי "דובר ראש הממשלה מכחיש" הפך
אצלם לשגרת לשון המציינת את אופיין
המעין-אוטומטי של הכחשות בוק לכמעט כל
ידיעה הנוגעת לנתניהו, אפילו יהיה מקורה
בגורם אחר בלשכת ראש הממשלה. יש הר-
ואים בהכחשותיהם של אנשי הלשכה האחד את
דברי השני, ולעתים אף האחד את דברי
עצמו, טכניקה מניפולטיבית נוספת שבאה
לפזר עמימות סביב עמדתו של ראש הממש-
לה בנושאים שעל הפרק. "זו שיטת עבודה
ישנה של נתניהו", קובעת חנה קים
מ"הארץ". הנה כמה דוגמאות: 19.1.97, שי
בוק מכחיש דברים שאמר נתניהו בראיון לעי-
תון הצרפתי "לה פיגארו", שנסיעה ישראלית
מרמת-הגולן אינה נושא למו"מ עם הסורים.
20.1.97, נתניהו מכחיש דברים שאמר בר-
אילן ל"ניו-יורק טיימס", שאין כמעט ספק
שהפלסטינים יכנו את הישות הפלסטינית
שתוקם כמדינה, והעולם יכיר בה ככזו.
26.9.96 (יום אירועי הדמים בשטחים לאחר
פתיחת מנהרת הכותל); ראש הממשלה עושה
את דרכו לארץ ומשוחח במטוסו עם כתבים
מדיניים), דני נווה שומע ברדיו ש"מקור
מדיני בכיר בפמליית ראש הממשלה מוסר כי
ראש הממשלה ביקש להיפגש עם ערפאת, אך
טרם נענה", וממהר למסור את הכחשתו.
הכחשת נווה מגיע לזימוניות של הכתבים
במטוס ראש הממשלה, אותם כתבים שרק
כמה דקות קודם לכן שמעו כמו אוזניהם את
הדברים יוצאים מפיו של "המקור המדיני
הבכיר", כלומר נתניהו, שביקש מהם להציגו
כך. שי בוק, הנמצא במטוס, ממהר להכחיש
את הכחשת נווה ומוסר לכתבים ש"א-הבנה
גרמה לתקלה המצערת".

פארה זו, בין השאר, מביאה אותנו לפקפק
בתיוזה שההכחשות ההדדיות הן ביטוי למני-
פולציות, ולהעדיף הסבר מסוג זה שנותן
כתבו המדיני של "ידיעות אחרונות", שמעון
שיפר: "מה שבעיקר מאפיין את הלשכה הזו
זה טמטום ועליבות. יוצאות הרבה ידיעות
שאחר-כך מוכחשות - זה או טמטום של
מוסר הידיעה או שללשכה לא היה יד בכך,
שכן בשל התחרות, עיתונאים מרבים להקצין
התבטאויות". ועם זאת, שיפר עצמו נראה
קורבן של הצהרות סותרות מטעם לשכת ראש
הממשלה, שהסתירה ביניהן היתה מתוכננת
היטב: הוא זה שפירסם כי "מקורות בסביבתו
הקרובה ביותר של ראש הממשלה" מסרו
שחומר בטחוני מסווג הונח על שולחנו של
נתניהו, ולפיו ייעץ פרס לערפאת "לא למהר"
עם חתימת הסכם חברון. לאחר שפורסמה

דומה היה לאחר ועידת ליסבון, שבה נפגש
נתניהו עם נשיא צרפת, ז'אק שיראק. לעי-
תונאים דיווח שי בוק שבמהלך רוב השיחה
היה זה נתניהו שנשא דברים, בעוד שיראק
שומר על שתיקה; בדיעבד התברר שבחלק
הארי של הפגישה מחה שיראק בתקיפות על
הקיפאון המדיני. כך היה גם לאחר ועידת
ווינגטון בנובמבר 1996, כאשר ההודעה
הרשמית תיארה את פגישתם של נתניהו
והמלך חוסיין כאירוע שהתנהל "באווירה
נעימה", בעוד שבפועל המלך הירדני הוכיח
קשות את ראש הממשלה על מדיניותו. ועוד
באותו עניין - בדצמבר 1996, לאחר פגישת
נתניהו עם שר ההסברה הירדני, מרוואן מוע-
שר, שלח שי בוק לכמה כתבים מדיניים
הודעה רשמית שבה הופיעו ללא הקשר ברור
המלים "נתניהו אמר שישאל מודעת לצורך
ביציבותה ובשגשוגה של ירדן". בפועל התב-
רר, והדבר אף פורסם בעיתונות הירדנית,
שמועשר העביר לנתניהו איגרת מראש
ממשלתו, עבד-אלכרים כבריטי, ובה הובעה
דאגה מהמשך קיום ההתנתח-לויות, בהיותן
גורם שעלול להגביר את האלימות בשטחים,
להגדיל משום כך הגירה פלסטינית לירדן,
ובסופו של דבר להשפיע לרעה על יציבות
המשטר בירדן. האיגרת של כבריטי כלל לא
נזכרה בהודעתו של בוק. בוק מסביר בדיעבד
שאיגרות אישיות מראשי מדינות אינן נמס-
רות לפרסום בדרך-כלל.

לגבי שיחות נתניהו עם שיראק וחוסיין
אומר שי בוק, ש"מדובר בתדריכים בעל-פה
שאני נותן לעיתונאים, והעיתונאים יודעים
שהתדרוך הוא בעירבון מוגבל: א. אתה
מתדרך לפי האינטרסים שלך. אתה מדגיש מה
שחשוב לך להדגיש. בשביל זה אתה מתדרך.

יוסי לוי: המסר שהעבירה לשכת ראש הממשלה בפרשת מנהרת הכותל, לאחר פרוץ המהומות, היה מטעה

ב. התדרוך אמנם אמור להיות אמין וישר וכן
הלאה, אבל אתה לא מסגיר סודות צבאיים
וסודות מדיניים ודברים שיכולים להזיק
למדינת ישראל. מובן שיש ויכוח - עד כמה
אתה שומר על אמינות וכו', אבל אי-אפשר
פה לקבוע עקרונות. כל מקרה לגופו. לגופו
של המקרה עם שיראק, שי בוק סמוך ובטוח
שנתן תדרוך אמין. הוא הוסיף: "אתה עושה
בדיוק דבר שאסור לעיתונאי לעשות: אתה
סומך על דיווח של הדוברת של שיראק, לא

שדר הביטחון

תופעה: איציק מרדכי, שחקן חדש לחלוטין בזירה הפוליטית, הוא חביב התקשורת. מי ומה עומדים מאחורי זה

יגאל מוסקו

עובדה: יצחק מרדכי הוא השר הכי פופולרי בממשלה. סקר שנערך עבור קול ישראל, וניסה לפלח את האהדה אליו, גילה שקודם כל, מרדכי הוא השר הכי פופולרי בקרב מצביעי פרס, ושנית, מרדכי הכי פופולרי בין מצביעי נתניהו. התקשורת, שלא נותנת רגע מנוחה לנתניהו, מנהלת רומן סוער עם שר הביטחון שלו. הכתב הצבאי מדווח מדי שבוע על מלחמה שמרדכי מנע עם הסורים. הכתב הפוליטי מספר על מרדכי האמיץ שהעז לעמוד מול אריק שרון הנועם, ומרדכי הבוגר שלא הרשה לילד נתניהו לשחק באש המתנחלים. הכתב המדיני מתמוגג מהחום שבו המיס מרדכי את מרטין אינדיק, חוסני מובארכ ואבו-מאזן. יצחק מרדכי, שחקן חדש בממשלה ובזירה הפוליטית, נראה מועמד בטוח למירוץ לראשות הממשלה ב-2004. אולי אפילו קודם, אם נתניהו לא יתעשת.

ההצלחה האדירה של מרדכי מסקרנת במיוחד על רקע הדימוי שהיה לו עד שנכנס לתפקיד שר הביטחון. דימוי של קצין טוב, אבל לא מספיק טוב להיות רמטכ"ל. גם לא סגן רמטכ"ל. בעצם, גם לא אלוף פיקוד הצפון, אבל כתבו שיצחק שמיר ומשה ארנס היו חייבים לו. חייל אפור שעובד קשה בשטח, ויחד עם זאת מקופח מקצועי שרגיש לכבודו. מה לו ולכיסא של יצחק רבין בקריה? גדול עליו. אפילו מסוכן. אריק שרון לעניינם.

מה חולל את המהפך? האם בגיל 53 יצחק מרדכי היה לאדם אחר, או שמא כל התקשורת הישראלית כושפה בלהטוטיו של אשף יחסי-ציבור שעומד מאחורי שר הביטחון? ואולי דווקא הדימוי הקודם היה זיוף וזל

הקיבוץ או הפנימייה הצבאית (או עדיין חממה אליטיסטית), הוא היה חריג. אמנון ליפקין, מתן וילנאי, יורם יאיר ודורון רובין היו היפים והמבטיחים. תמיד אמרו מסביבם שהם מברייקים ושיגיעו רחוק. מרדכי לא השתייך למשפחת האצולה הזאת. שום דבר לא בא לו בקלות. רצה לפקד על הסיירת ונתנו לו את פלוגת ההנדסה. רצה את פיקוד צפון והעבירו אותו קודם דרך שני פיקודים נגועי אינתיפאדה. כמו רפאל איתן בשעתו, בכל תפקיד שאליו הגיע מתפקיד מח"ט ומעלה, אמרו שהנה זה תפקידו האחרון.

במבצע ליטאני כמח"ט ובמלחמת לבנון כמפקד אוגדה, מרדכי עשה את המוטל עליו בהצלחה. לא הסתבך בפשלה ולא התבלט במידה שמשכה את התקשורת. בקרב פקודיו הוא זכה תמיד להערכה רבה בזכות הדוגמה האישית והאכפתיות לחייליו. בזמן שכל מג"ד התנחל בווילה שבעליה הלבנונים ברחו או הוברחו, האוגדנר מרדכי מיקם את החפ"ק שלו באוהל, כפי שהורה לכל המפקדים הכפופים לו. הוא גם התהלך כל העת באפור. מפקדים בכירים ועיתונאים ציניקנים חייכו מאחורי גבו, אבל החיילים מעריכים וזוכרים דברים כאלה. הם גם מספרים את זה לחברים ולמשפחה בבית. במשך 33 שנות שירותו בצה"ל עברו תחת פיקודו של מרדכי אלפי חיילים. בדרך הארוכה מקרבות סיני ועד מטעני הצד של לבנון נפלו גם הרבה הרוגים. מרדכי שומר על קשר עם המשפחות השכולות. האכפתיות והדאגה האמיתית של מרדכי לחייליו ולמשפחות השכולות יצרו במשך השנים, כתופעת לוואי, בסיס איתן של תמיכה ואהדה ציבורית אליו, בסיס שאינו תלוי כלל בתקשורת. בכתבות הדיוקן שהתפרסמו עליו הוזכר תמיד יחסו למשפחות

שקנתה העיתונות מיריבו של מרדכי בצבא? החשיפה התקשורתית הראשונה של יצחק מרדכי היתה לפני 22 שנה, לאחר שהוענק לו עיטור העוז על תפקודו בקרב החווה הסינית במלחמת יום-כיפור. "אסור לקבל מהמדינה, צריך רק לתת", אמר אז מרדכי לדב גולדשטיין מ"מעריב". בתנועת בני-עקיבא שיכפלו את הראיון הזה ועד היום מציגים אותו המדריכים לחניכיהם כמופת למצופה מהם. לפני חודש נמצא עותק של הראיון, מקופל בתוך ארנק של חייל שנהרג בלבנון.

במשך השנים התבטא מרדכי בפומבי לא מעט פעמים, בסגנון שאינו רחוק מהראיון שנתן ל"מעריב". הודמן לי פעם לשמוע עורך בטלוויזיה מלגלג על הכתב שלו בצפון, שהציע לו ראיון עם אלוף הפיקוד מרדכי עקב מתיחות בגבול לבנון. "תודה רבה", אמר העורך, "סיסמאות ריקות אני יכול לחבר בעצמי". עורך "מעריב", יעקב ארז, ליווה את מרדכי ככתב צבאי שנים רבות. הוא גם חבר אישי שלו. "ההתבטאויות הצינוניות שלו", אומר ארז, "נשמעו כהכרזות שאין מאחוריהן דבר. פלקטים. אבל זו האמת שלו עד היום". היום לא יותר אף עורך שפוי על הודמנות לראיין את מרדכי, לא משנה מה העיתוי ומה הנושא. ראשית, כי הוא שר הביטחון. שנית, כי העם אוהב את שר הביטחון שלו, ושלישית, כי מרדכי בכל זאת קצת יותר משוחרר מאז שהמיר את המדים בחליפה. אחרי שאמר שלא יבעיר את המזרח התיכון בגלל חירבה בחברון, מקווה כל מראיין שמרדכי יזרוק גם לו עצם.

•••

יצחק מרדכי הגיע לצנחנים מהנדסה קרבית, משיכון עולים בטבריה, ממעברת שער-העליל, יה, מכורדיסטאן. למה זה משמעותי? כי מול שכבת המפקדים בני דורו, האשכנזים יוצאי

השכולות, אבל התקשורת לא היתה מודעת לעוצמת האהדה אליו עד שזו קיבלה ביטוי בפריימריז של הליכוד.

החשיפה התקשורתית הגדולה של מרדכי היתה בפרשת קו 300, כשהיה קצין חי"ר וצנתנים ראשי. הוא צולם ליד האוטובוס עם אקדח בידו, מוביל את אחד משני המחבלים. ההמשך ידוע, וסופר מחדש לאחרונה בסדרת הטלוויזיה של הערוץ הראשון: השב"כ הפיל עליו את האחריות להריגת המחבלים. מרדכי הודה שהיכה אותם כדי לחקור אם הניחו מלכודים שלא נתגלו. העיתונאי נחום ברנע, שהיה נוכח במקום האירוע, הוביל כעורך השבועון "כותרת ראשית" את התביעה העיתונאית להעמידו לדין. 495 יום לאחר ההסתערות על האוטובוס זיכה האלוף חיים נאדל את מרדכי מאשמה. בעיתונות נותר הרושם שהפרשה טויחה. לרוב הציבור, כפי שלמדנו רק לאחרונה מסקרים שהתפרסמו בעקבות סדרת הטלוויזיה, באמת לא היה אכפת.

הרמטכ"ל דאז, משה לוי, שלאורך כל הפרשה היה בין הבודדים שהאמינו למרדכי, יום פגישה בינו ובין יואל מרקוס מ"הארץ". מרדכי, שביקש שדבריו לא יובאו כציטוט ישיר מפיו, דיבר על הסבל שעברו הוא ומשפחתו בעקבות עינוי הדין. "זעקי ארץ מעלילה", קראה כותרת המאמר שפירסם מרקוס, וסימנה תפנית של 180 מעלות ביחס אל מרדכי. מנאשם בלינץ' אכורי הוא הפך לדרייפוס המודרני של ישראל. "איציק מרדכי, סליחה", כתב יוסי שריד שבוע לאחר מכן ב"הארץ", והתנצל על תביעתו שהצבא יעניש את מרדכי.

בפרשת קו 300 למד מרדכי, על בשרו, את עוצמתה של התקשורת. למרות זאת הוא לא חשף מעולם את גרסתו המלאה לפרשה. לא יצא בפומבי נגד השב"כ וראשו, אברהם

איורים: דייס נרבו

לא העביר תמונת מצב אמינה על המתרחש, כדי להציג הצלחה בטיפול באינתיפאדה מול הפיקוד האחר. כתבו עליו שלדובר צה"ל הקפיד לדווח רק אחרי מהדורת "מבט", ושהורה לקציניו לדווח לו רק על פלסטינים שאושפזו ל-24 שעות לפחות, כך שפצועי מכות קלים יותר לא נמנו כנפגעים.

באוגוסט '89 נחטף בגדה סוחר תכשיטים מבת-ים, שאול משעניה. מרדכי אסף את משע-ניה הישר מהבור שבו נמצא ומיהר להטיס אותו למסיבת עיתונאים במפקדת צה"ל בטול-כרם. עוד לפני מסיבת העיתונאים טילפן מרדכי לגל"צ כדי להעניק לתחנה את הראיון הראשון עם החטוף ועם מושיעו. המבוקן התורן היה מילואימניק בשם שמואל טל, אז כתב צבאי בעיתון "חדשות" ובין הכתבים המוחרמים על-

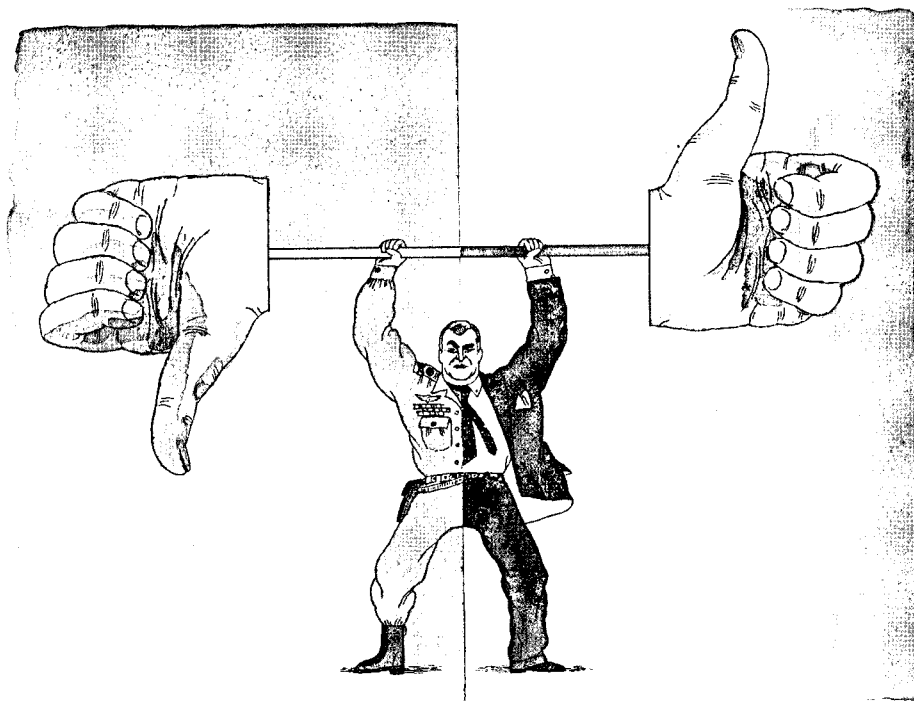
האקדה, למראה הפיזי של אדם כבד. הצטיירה תמונה של אלוף כוחני, נוטה לאלימות. ארבע שנים לאחר "זעקי ארץ מעלילה" השתחררה העיתונות מרגשי האשם וחזרה לטפל במרד-כי, בהחלט לא בכפפות של משי. נעמי לויצקי ב"חדשות" פירסמה את הפרופיל הארסי ביותר על יצחק מרדכי. מתקשה בחשיבה אנליטית, כתבה עליו, לא מתוחכם, ולעתים אימפולסיבי. מפקד שרואה את העצים אך מתקשה לראות את היער. נטול הומור ומתייחס אל עצמו ברצינות מופלגת. שולט בפיקוד כמו שעריץ שולט בנתיניו.

•••

מעבר לאיכות תפקודו כאלוף פיקוד, מרדכי תרם תרומה לא מבוטלת להשחרת דימויו על-ידי שורה ארוכה של עימותים מיותרים עם

שלום, לא נגד הדרג הפוליטי שהפקיר אותו, בתוכו שמיר ופרס, ולא קונן בראיונות, גם אחרי שפשט את מדיו, על אותם מפקדים בכי-רים בצבא שהפנו לו עורף בתקופה הקשה. לא משנה איזו עמדת כוח תופס מרדכי, הוא עדיין נתפס כקורבן שהדרג הפוליטי, הצבא, התקשורת, והחברה הישראלית בכלל, חבים לו חוב מוסרי. גם תחושת אשמה על העוול, גם תודה על השתיקה.

יואל מרקוס מאמין שהמאמר שלו הביא למרדכי את תפקיד אלוף פיקוד הדרום. כשהיה בתפקיד הזה פרצה האינתיפאדה. מרדכי יצא מעזה עם דימוי של מפקד נחוש שהצליח להנמיך למינימום את אש ההתקומ-מות ברצועה. הוא המשיך לפיקוד מרכז, במקום עמרם מצנע שפרש באמצע הקדנציה,

ידי אלוף הפיקוד. מרדכי טרק את השלפון והע-ניק את הראיון הבלעדי לקול ישראל. לקראת סוף הקדנציה של מרדכי בפיקוד מרכז, חדר צעיר ירדני בן 17 למוצב בבקעה והרג חייל. הרמטכ"ל, דן שומרון, העיר למרדכי על המחדל. בין מרדכי לשומרון היתה מערכת יחסים עכורה שראשיתה בפרשת קו 300, כששומרון היה מפקד המפח"ש. מרדכי לא סלח לשומרון שהפנה לו עורף. הוא פעל למניעת מינויו לרמטכ"ל ואף הגיש מכתב התפטרות מהצבא ואחר-כך חזר בו. מרדכי הוציא הודעה חסרת תקדים לתקשורת, שהוא אינו מקבל את הערת הרמטכ"ל. גדעון סאמט כתב בעקבות המקרה מאמר חריף ב"הארץ" נגד מרדכי. קצין שאינו שולט בעצמו, אימ-פולטיבי, לעתים אפילו אלים, כתב סאמט.

התקשורת ועם דובר צה"ל. כתבים צבאיים שכתבו עליו שבחים זכו לטוס עמו במסוק. כתבים שהעזו לבקר אותו הוחרמו, לא הוזמ-נו לאירועים ולא נמסר להם מידע שנמסר לעיתונאים אחרים. לא מעט עיתונאים מצאו עצמם תקועים באחת הכניסות לגדה, מצוי-דים באישור דובר צה"ל, אבל נבלמים על-ידי מרדכי. אצלי בשטח, קבע, אני המחליט מי נכנס ולאן. דובר צה"ל נחמן שי, בגיבוי הרמטכ"ל דן שומרון, החליט לבטל את דוברי הפיקודים שהפכו ליהצ"נים של האלופים, ולמנות במקומם נציג בכל פיקוד, קצין זוט, שיהיה כפוף לדובר צה"ל. מרדכי סירב למלא אחר ההחלטה והשאיר בתפקידה את הדוברת שלו, סא"ל עפרה פרויס. גורמים בצה"ל הדליפו לעיתונות שכבר בפיקוד דרום מרדכי

לפני שעימות מקרי מול ילדים ידביק לו פרשייה שתכתים אותו לשארית חייו. רק כשהיה מרדכי בפיקוד מרכז החלו לצאת החוצה סיפורים מביכים מעזה, ששיאם בעדו-תו של אל"מ יעקב עמר, במשפט גבעתי ב'. על-פי העדויות, מרדכי היה מעורב בהכאת ערבים, בהעלמת עין. עשרה אלופי-משנה קמו להגנתו של מרדכי וחתמו על מכתב שמועץ למפקד בתי-הדין הצבאיים, אבל בעצם יועד לתקשורת. המכתב, שייחס לעמר מניעים אישיים, נוסח בידי עו"ד דרור חוטר-שי, מחבריו הקרובים של מרדכי.

הפצ"ר אילן שיף שבדק את העדויות החליט לא להגיש נגד מרדכי כתב-אישום, אבל הדי-מוי של מרדכי כבר ניווק. הסיפורים מעזה התחברו לסיפור המכות מקו 300, לתמונה עם

התכונות שסאמט ייחס למרדכי הפוכות לגמרי ממה שמייחסת לו העיתונות כיום. אימפולסיבי? כל פרשן ובעל טור משבח את קור הרוח, הנהירות והאחריות הרבה שבהם מנהל מרדכי את ענייני הביטחון.

אלכס פישמן, פרשן צבאי ב"ידיעות": "לא הפתיע אותי שמרדכי לא פועל בהתלהמות, כי כאלוף פיקוד צפון הוא היה מאוד זהיר, עבד כל הזמן עם ברקס וקלאין. אי-אפשר להצביע על כישלון שלו באיזושהו תפקיד. אם הוא היה אפור ובנינוני הוא לא היה מקבל שלושה פיקודים. הסטיגמה שהלכה איתו היתה בתק-שורת, לא בצבא. נוצר לו דימוי אלים, כי הפעם הראשונה שנחשף באמת לציבור היתה על הרקע הבעייתי של קו 300. תוסיף לזה את האלמנט שהוא כורדי, ויש לנו חברה גזענית, ולכן גם היה לו דימוי של אדם לא משיכל. הוא משיכל בדיוק כמו אמנון שחק מבחינת מה שהוא למד. זה עניין של עוול בדימוי."

במרץ '91 קיבל מרדכי את פיקוד הצפון בניגוד לרצונו של הרמטכ"ל היוצא שומרון והרמטכ"ל הנכנס ברק. היתה לו הבטחה קודמת מיצחק רבין בזכות העובדה שהסכים ללכת לפיקוד המרכז בתקופת האינתיפאדה, אחרי שהיה אלוף פיקוד הדרום. היתה לו מחויבות של שמיר וארנס, שהיו אז בשלטון, בגלל פרשת קו 300, והיתה לו אהדת תושבי הצפון, שלא התרשמו מהעיתונות הפושרת שקיבל. ראשי המועצות, שהכירו אותו מהת-קופה שהיה מפקד אוגדה, סייעו לו בעבודת השדולה למען מינויו. משהתקבלה ההחלטה אמר ראש מועצת מגדל-העמק, ח"כ שאול עמור: "אני מאוד שמח שהמערך הצבאי התפכח בדקה התשעים ומינתה קצין מנוסה, עתיר קרבות". בתפקיד אלוף פיקוד הצפון התחבב מרדכי עוד יותר על תושבי האזור. ציפו שיקבע את ביתו בטבריה, אבל מרדכי בחר להעביר את משפחתו לסאסא, קיבוץ מרוחק בטווח הקטיושות. בכל סיור על הגבול הקפיד להיכנס גם ליישובים ולהציע את עזרת הפיקוד בבעיות שונות.

במאבקו של מרדכי על תפקיד סגן הרמטכ"ל נטתה התקשורת לטובת מתן וילנאי. כשלא קיבל את התפקיד פרש מרדכי מהצבא. העיתונאים, שידעו היטב שהוא חש פגוע מרבין ומשחק, ניסו במשך חודשים להור-ציא אותו למתקפת מלים שתאפיל על מתק-פות אלופים שפרשו מאונס לפניו, כמו יוסי פלד ודורון רובין, שהשתלחו באהוד ברק ובחבריהם לשעבר לשולחן המטכ"ל. מרדכי, כמו בפרשת קו 300, בחר לשתוק.

•••

מן המפורסמות היא שמרדכי ניהל מגעים עם מפלגת העבודה. עוד כשהיה אלוף פיקוד המרכז רצה לרוץ לראשות עיריית ירושלים מטעם העבודה. לטענת מקורביו, רבין השאיר אותו בצבא עם הבטחה לתפקיד סגן

הרמטכ"ל. אחר-כך הציע לו שחל להיות מפכ"ל, אבל רבין פיתה אותו פעם נוספת להישאר. אחרי רצח רבין ביקש מרדכי להתמ-נות לראש השב"כ, אבל פרס לא נתן לו הבטחה מפורשת שיקבל את התפקיד אחרי שיפרוש כרמי גילון, ומרדכי בחר להצטרף לליכוד. העיתונות תקפה אותו שהוא חסר השקפת עולם וטענה שהוא בחר בליכוד רק מפני שנתניהו היה מוכן לשלם לו יותר. זה לא הפריע למרדכי לקחת את המקום הראשון בפריימריז של הליכוד.

יועץ התקשורת של מרדכי בתקופת הפריימ-ריז היה אייל ארד, יועצו לשעבר של נתניהו. יש פרשנים פוליטיים שמרחיקים לכת ואומרים שארד המציא את נתניהו, או לפחות בנה לו את הגשר לישראליות, שנתניהו היה רחוק ממנה בגלל השנים שעשה באמריקה. ארד לא הצטרף ללשכתו של נתניהו: הוא מספר שהיתה זו החלטתו שלו, אבל יש התולים זאת בוטו שהטילה שרה נתניהו, בגלל מעורבותו של ארד בהחלטת נתניהו לרוץ לטלוויזיה ולהתוו-דות על הרומן שניהל עם רות בר.

את יצחק מרדכי, איציק בפי העם, לא היה

אמנון אברמוביץ': יש כאן השתקפות עיתונאית של מצב אמיתי. קורלציה בין תפקוד אמיתי ובין מעמד ציבורי ויחס תקשורתי

צריך ארד לחבר לישראליות. באספות הפר-יימריז התקבל מרדכי על-ידי חברי הליכוד בחיבוקים ובנשיקות. כשהלך בשוק הכרמל הוא לא נראה כמו אהוד ברק - צנחן בשטח אויב. בחגיגות הסהרנה של יוצאי כורדיסטאן מרדכי היה אורח הכבוד הרבה לפני שנכנס לפוליטיקה. המוצא, החום האישי ופשטות הליכותיו ודיבורו עשו אותו לנציג הבכיר של עדות המזרח בתוך הליכוד. פעם היה זה דוד לוי. למרדכי יש נכס שאין ללוי: דרגת אלוף. הפן הבטחוניסטי היה גם המרכיב שחסר לנת-ניהו בהסתערות על ראשות הממשלה, ולכן הצטרפותו של מרדכי הרימה את המוראל בקרב פעילי הליכוד. התקשורת זיהתה את האהדה למרדכי, אבל הבינה את גודלה רק לאחר נצחונו בפריימריז.

כשמרדכי נכנס למשרד בקריה היתה ציפייה דרוכה בצבא ובתקשורת. מאחר שיצא לו שם של נוקם ונוטר, חיכו כולם לראות כיצד ינהג בשחק שלא רצה בו כסגנו ומה יעשה לוילנ-אי שזכה בתפקיד, ושהיריבות ביניהם התחי-לה עוד בתקופה שמרדכי היה אלוף פיקוד המרכז ווילנאי אלוף פיקוד הדרום. ליום-

יומיים אפילו היו דיווחים בעיתונות ששחק שוקל להתפטר.

ובכן, בעניין החשבונאות מרדכי השתנה. הבין את הגישה הממלכתית המצופה ממנו בתפקיד, או הבין שאם ינסה לנהוג אחרת יעוררו הכפופים לו מהומת אלוהים בתקשורת. הוא לא נגע ולא פגע באיש מבכיי-רי הצבא ומשרד הביטחון. הוא העניק גיבוי מלא לאלופים כשעזי לנדאו קרא להם שפו-טים של השלטון הקודם. הוא הגן על היועץ לענייני התיישבות, נח כינרתי, שהמתנחלים דרשו להעבירו מיד מתפקידו. התנהגותו של מרדכי בלטה במיוחד על רקע פעולותיהם של נתניהו ואביגדור ליברמן, שבשורה של מי-נויים כושלים החליפו כל מי שהיה בסביבה כי "אנחנו רוצים אנשים שיהיו בראש שלנו", כמו שאמר ליברמן. גם השר לבטחון פנים, אביגדור קהלני, עורר נגדו מהומה רבתי בצמרת המשטרה לאחר שלא נתן גיבוי לניצב אריה עמית בירושלים, וגם ניסה לבטל את מינויו של סנדו מזור לראש אגף החקירות בנימוק שהיה זה מחטף של השלטון הקודם.

אחרי שהרגיע את החששות בצבא, הצליח מרדכי לבסס מעמד של שר ביטחון שהוא מעל לפוליטיקה. הוא החליט על קיום הערב של מערכת הביטחון לזכרו של רבין בהיכל התר-בות, הכריע בעד השמעת שיר השלום באותו אירוע, לאחר שגורמי ימין דרשו להימנע מכך, והגן על השיר גם בבג"ץ שהוגש נגדו. שר ביטחון בישראל נהנה תמיד ממקדם פופולריות. אולי משום שאנשים רוצים מאוד להאמין שהאיש המופקד על בטחונם יודע מה הוא עושה והם יכולים לישון בשקט. אולי מפני שתמונת השר יחד עם חיילים על גבעת טרשים טובה יותר מכל נאום בכנסת. איתן הבר היה דואג לכך שבכל סיור של רבין במוצב צה"לי יהיה לראשו כובע קסקט ומס-ביבו עשרה צלמים. בתקופה שלפני הבחירות שוגר פרס מדי יומיים לגבול הצפון על-ידי יועציו, שהלבישו אותו במעיל רוח כחול וענדו לצווארו משקפת גדולה. אלא שהאביז-רים הללו לא נדבקו לפרס. בגלל המבטא שלו, מפני שלא שירת בצה"ל, ומפני שהיו חדשים מדי. התרגיל היה שקוף. מרדכי, לעומת זאת, היה בבעיה הפוכה. בשבוע הרא-שון שלו כשר ביטחון הוא צולם בלבנון, ורובה גלילון מוצלב על כתפו. הוא לא נשא את הגלילון בשביל הצלמים. הוא הסתובב כך גם כשהיה אלוף פיקוד, והוא חושב שכך ראוי גם כשמקיפות אותו פלוגה של גולני וטבעת של תריסר מאבטחים. אחרי שהעירו לו, הסכים מרדכי לוותר על הגלילון.

מרדכי התגלה כשר המתון ביותר בממשלת נתניהו ותפקיד היטב במשברים. בהצהרותיו הפומביות ובפגישותיו עם מובארכ וערפאת, סייע להפיג את המתחים עם סוריה, מצרים והפלסטינים, שעוררו הצהרות לא אחראיות

של נתניהו. במהומות המנהרה פעל נכון כשסירב לשנות את הוראות הפתיחה באש כלפי הפלסטינים ומנע הרג המוני, ומצד שני הורה להציב טנקים סביב הערים הפלסטיניות כאיום מרסן. אחרי הירי של נועם פרידמן נחת בחברון בניגוד לעצת כל יועציו, ובסדרת שיחות מהירה עם ראשי מנגוני הביטחון הפלסטינים ועם ראש עיריית חברון מנע הידרדרות. הוא הוכיח שיקול דעת וכושר עמידה כשנמנע מפעולות דראסטיות חפויות בעקבות הפיגוע בבית-אל, הורה על הסרת הסגר אף שזו החלטה לא פופולרית, והגן על הסכם חברון בממשלה מול אריק שרון שתקף אותו. "אני לא טירון שלך", קרא מרדכי וזכה לכותרות ראשיות בכלי התקשורת. כל זה הביא לכך שהעיתונות מחלה למרדכי על היעדר השקפת עולם פוליטית מגובשת, והיא יוצאת מגדרה בתשכחות על הפרגמטיות שלו. כתב המפלגות של "מעריב", מנחם רהט:

"אין מנוס מהקביעה שהתקשורת משרתת את השמאל מבחינה אידיאולוגית. היא עוסקת בשטיפת מוח מתמדת שהגישה של פשרה למען השלום היא הצודקת. הקו המתון שמרדכי אימץ עשה אותו לחביב התקשורת, וכל זמן שהוא ממלא אחר ציפיות מעצבי דעת הקהל בתקשורת, זה משפיע לטובתו".

העורך הפוליטי של ערוץ 2, גדי סוקניק:

"מרדכי פשוט מתבלט לטובה בהתבטאויות שקולות, בדברים לא שנויים במחלוקת. מקפיד מאוד להגיד דברים בקונצנזוס. גם ההתבטאות שלו שעוררה סערה, שלא יבעיר אלכס פישמן: אוהבים הצלחה, ולכן אף עיתונאי לא יוצא כיום נגדו. כל אלה שכתבו נגדו בעבר ממתנים לו בפניה

את המזרח התיכון בגלל חירבה בחברון, קלעה למטרה. לכאורה זו התבטאות שפוגעת בימין, אבל למעשה הוא פגע רק במגזר מצומצם שגם כך יש לו טענות כלפיו. הוא מציג את עצמו כצוק של יציבות, סולידיות, בתוך חוסר ניסיון טוטאלי שאופף את נתניהו ואנשיו ושרים נוספים".

•••

אחד האנשים שמרדכי השאיר בתפקידם כשנכנס למשרד הביטחון הוא אבי בניהו, יועץ התקשורת. בתוך זמן קצר הפך בניהו ליותר מיועץ תקשורת, והוא נראה היום כאיש סודו הקרוב של מרדכי. החיבור בין השניים מפתיע בגלל הרקע של בניהו. הוא חבר קיבוץ להבות-חביבה, והיה הכתב הצבאי של "על

המשמר", לפני שאהוד ברק הביא אותו ליחידת דובר צה"ל כראש ענף קישור לעיתונות (עק"ל). שלוש שנים מאוחר יותר, בהמלצת דוד עברי ואיתן הבר, מינה אותו רבין ליועץ התקשורת של שר הביטחון. ארבעה ימים אחרי כן נרצח רבין, ובניהו המשיך לעבוד עם שמעון פרס. הוא ליווה אותו במבצע ענבי-זעם ואף כתב לו כמה נאומים, אבל השפעתו היתה קטנה בהשוואה להשפעתה של יועצת התקשורת הקרובה של ראש הממשלה, עליזה גורן.

בניהו, שמעיד על עצמו שהפך את איתן הבר לרגם החיקוי שלו, עיצב כללים חדשים ביחסיו של מרדכי עם התקשורת. הוא שיכנע אותו לסיים את שיטת ההחרמות כלפי עיתונאים. מרדכי חרק שיניים, אבל נפגש עם הפרשן אמיר אורן מ"הארץ" שהרבה לבקר אותו, ואפילו עם נחום ברנע שאתו יש לו חשבון ישן וכאוב מפרשת קו 300. בניהו הנהיג גם תדרוך כים קבועים של שר הביטחון לכתבים ולמערכת החדשות. כשועל תקשורת ותיק, מנע בניהו ממרדכי להעניק ראיונות בשלושת החודשים הראשונים לכהונתו, כדי להעלות את ערכו בשוק התקשורת. הראיונות הראשונים של מרדכי היו בעצם רק תשובות לשאלות כתבים, בתום סיורים ביחידות צה"ל. לאחרונה נדמה שנפרץ המחסום, ומרדכי נהנה למצות את האהדה התקשורתית, עד כדי כך שהופיע אצל דן שילון, רץ לכנסת להצביע על הסכם חברון, ומיהר חזרה לאולפן להמשך התוכנית. מרדכי עצמו אינו יוון גימיקים תקשורתיים, אם כי הוא בחר את החרמון כאתר שממנו קרא לנשיא אסד לחזור למור"מ עם ישראל.

כתבים מעידים שמרדכי ממעט מאוד להשתמש בהדלפות כמניפולציה פוליטית, אבל בניהו עושה את העבודה במקומו. בניהו למשל טרח להבליט עימותים של מרדכי עם נתניהו. פעם זו ידיעה על עימות בישיבת ממשלה, ופעם דיווח על כך שמרדכי נעדר מישיבה חשובה בגלל זעמו על חוסר הרצינות של נתניהו. הדיווחים, אומרים הכתבים, לקו בנושא הזה בהגזמה רבה. אחרי הפיגוע בבית-אל דווח בעיתונות על שיחת טלפון בין נתניהו למרדכי. על-פי הידיעה, נתניהו רצה להכריז מיד על הקמת בית-אל ב', אבל מרדכי אמר לו: לא מקימים שום התנחלות. קשה להניח שנתניהו הדליף ידיעה כזאת, המציגה אותו כרופס. בניהו דוחה את הטענה שהוא המדליף, ואומר שבכל מקרה הידיעה לא היתה מדויקת. בניהו עשה עבודה טובה בהצגת מרדכי כגשר לעולם הערבי. לעומת פגישותיו של נתניהו ודוד לוי עם ערפאת ומובארכ, שהיו סגורות כמעט לחלוטין לתקשורת ולא ראינו צילומים רבים מהן, בניהו דחף לפתיחות גדולה בפגישות של מרדכי עם אותם אישים, כדי להראות את הכימיה שנוצרה ביניהם.

ויש גם שטיקים קטנים שתורמים את תרומתם הצנועה לדימוי החיובי של השר. למשל

בניגוד לאופן שבו סוקרת התקשורת את נתניהו, היא אינה עוסקת כמעט בחייו הפרטיים של מרדכי. פרידתו מחברתו לא אוזכרה כמעט, אולי משום שמרדכי קיבל עצה טובה, התראיין קצרות על עניין זה דווקא בעיתון "לאשה", ובכך נסגרה הפרשה, כיוון שלעיתונים האחרים כבר לא נותר הרבה מה לחדש.

עניין הסוכריות. מרדכי מחזיק תמיד סוכריות במכונת. בעיקר לעצמו, אבל גם למי שבסביבה. באחד הביקורים בחברון הוא חילק אותן למאבטחות של מג"ב. לא בשביל התקשורת, אלא באמת כי הוא כזה: אחד שהולך למסעדת מעורב ירושלמי וחוזר עם ארבע לאפות בשביל המג"בניקים ששומרים על הבית שלו. בביקור השני בחברון, אחרי שדן שילון הפתיע את מרדכי בתוכנית כשהביא מאבטחת סניפרה על הסוכריה שקיבלה מהשר החביב, הודרו בניהו לדחוף לידו של מרדכי סוכריות כשהלה נתקל בילדים פלסטינים. לילי גלילי ראתה ודיווחה ב"הארץ", אבל היא מודה שאצל מרדכי זה לא נראה מלאכותי. בניהו יודע מה עושה כותרות, ולכן טרח לוודא שכל הכתבים בחברון יידעו שמרדכי הציג את מסוקו האישי לפינוי הפצועים הפלסטינים אחרי הירי של נועם פרידמן.

אבי בניהו: "אני חושב שמרדכי זוכה לאשראי מהציבור בגלל כמה דברים: ראשית, האי-שיות שלו נחשפת לראשונה בצורה מלאה וללא מגבלות. שנית, הציבור נחשף לטיב החלטותיו בצמתים חשובים, והתרשם ששר הביטחון נוהג בשיקול דעת ובאחריות ובקור רוח ובחוכמה. שלישי, העובדה שנכנס למערכת הביטחון בדחילו ורחימו, על קצות האצבעות, כאשר הוא יודע מה הוא יודע, ויודע מה איננו יודע וצריך ללמוד. רביעי, סגנון הדיבור שלו: בגובה העיניים, עממיות בפועל. כל אלה מביאים אותו להיות חוצה מחנות".

העיתונאי אמנון אברמוביץ: "הפופולריות של מרדכי היא במונחים יחסיים. מבין השרים הביצועיים בממשלה איציק מרדכי הוא היחיד שבא מתוך המערכת, מחובר למערכת, מבין את סך-כל משמעות התפקיד, התחנך ליד רבין שנים רבות, והוא אדם מאוזן ולא קיצוני. יש כאן השתקפות עיתונאית של מצב אמיתי. קורלציה בין תפקוד אמיתי ובין מעמד ציבורי ויחס תקשורתי".

האם הפופולריות של מרדכי תחזיק מעמד לאורך זמן? אלכס פישמן: "אנשים אוהבים הצלחה, ולכן אף עיתונאי לא יוצא כיום נגדו. כל אלה שכתבו נגדו בעבר ממתנים לו בפניה, למעידה הראשונה. אין להם כרגע במה להיתפס, מה גם שעל רקע התפקוד של האחריים הוא בולט לטובה".

יגאל מוסקו הוא חבר מערכת "כל העיר"

איפה טעינו

רה שלי, מוכנות ל"בישול" (זה הביטוי ברדיו שכוונתו עריכה, קיצוץ והכנה לשידור).

לצד דברי ההספד של שז"ר נעלתי את הראיונות האחרים, שהוכנו כמוכן מראש: יומן הבוקר של קול ישראל בבוקר שאחרי בן-גוריון שכב לו במגירה שלי, עדיין לא "מבושל" אבל בהחלט מוכן. את עבודת העריכה והקיצוץ דחיתי לחמש בבוקר, שעתיים לפני השידור המיועד.

ב-2.00-2.30 בלילה, הלכתי לישון ולא כיוונתי שז"ר או שכיוונתי, והוא לא צילצל. או שצילצל, ואני לא שמעתי. כל מה שאני זוכר הוא שטלפון עצבני ברבע לשבע, 15 דקות לפני קורע את אוזניי: "השתגעת? איפה סרטי ההקלטה? מה אתה עושה בבית?".

גרתי או בבית-הכרם, לפחות עשרים דקות נסיעה להלני המלכה. הייתי בהיסטריה, ורציתי לקבור את עצמי. מילא המאזינים, מה יגידו אבא ואמא שלי כשיפתחו את הרדיו בשבע, הם הרי יודעים מי אחראי לשידור.

"תפרצו את מנעול התא שלי. הסרט הראשון מלמעלה זה שז"ר. 17 דקות. הוא לא מבושל. שימו אותו על מכונת השידור כמו שהוא. עד שיגמור לדבר - אני אגיע".

וכך אמנם היה. ביום ראשון, 2 בדצמבר 1973, שבע בבוקר, נפתח יומן החדשות של קול ישראל בהספד ארכני ומייגע של הנשיא לשעבר, זלמן שז"ר. וכך קבר הרדיו הממלכתי את דוד בן-גוריון ואת עצמו.

•••

הערה קצרה לסיום: אחרי שנתבקשתי על-ידי עוזי בנוזמן לכתוב מאמר של הכאה-על-חטא, קראתי כמה רשימות של "איפה טעינו" שכתבו עיתונאים מכובדים לפני ב"העין השביעית". כולן חשובות, מעניינות ונוגעות בדברים האמיתיים: אתיקה עיתונאית, קונספציה שגויה, כתיבה כסחיסטית מדי וכיו"ב. בחרתי, ואני מתנצל על כך מראש, בפשלה טכנית, לא ערכית. אבל מה לעשות שהפשלה הזאת רודפת אותי כל חיי העיתונאיים. כבר השכמתי מאז קום באלפי בקרים, ועד היום, כשהשעון מצלצל בחמש בבוקר וקורא לי לנסוע לגלי צה"ל, ואני מבקש עוד רגע קל של מיטה, רק עוד רגע אחד, קול פנימי שחוק מקורי השינה שלי לוחש לי: ומה אם בן-גוריון ימות הבוקר?

רזי ברקאי מניח את מסדר הבוקר "מה בוער" בנגי צה"ל

השעון לא צילצל

רזי ברקאי

שבת בבוקר, אחד בדצמבר 1973, היה קר וגשום במיוחד. נסעתי במכוניתי מירושלים לתל-אביב, ליפו ליתר דיוק, כמדי שבת כמעט. הייתי אז נער בן 24, עורך יומן הבוקר של קול ישראל, "הבוקר הזה", מתעניין בחזרות, כדורגל ורדיו, לפי הסדר הזה. חודשיים אחרי המלחמה ההיא, הכל היה על הפנים ("מחדל" קראנו לזה), וסוף-סוף חידשו, אחרי פגרה ארוכה מאונס, את משחקי הליגה הלאומית. הפועל תל-אביב עוד היתה משהו שכדאי לנסוע לראות, ואני נסעתי לבלומפילד (נדמה לי שקראו לזה עדיין באסה). האזנתי ל"גל הקל" ופתאום נפסקה המוזיקה. בטח עוד הרוג בתעלה. ואז - "ממשלת ישראל מודיעה בצער על הסתלקותו של דוד בן-גוריון...ההלוויה תיערך ב...".

צריך להבהיר משהו. גדלתי בבית שבו את המלה "הזקן" היו הוגים בלחש, במין יראה, כאילו מדובר באלוהים, או לפחות במישהו בסביבתו הקרובה. בן-גוריון היה הסיבה והתכלית, אם תרצו - סלע קיומנו. המחשבה הראשונה (זוכרים את סדר העדיפויות שלי?) שעברה לי בראש: "האם יבטלו את הכדורגל בבלומפילד", ורק אחר-כך, הרבה אחר-כך: "צריך לתכנן מחדש את יומן הבוקר של מחר". מה שברור, את המכונית לא סובבתי לאחור. הלכתי לכדורגל, הקהל עמד דום ואני זוכר שבתוך השקט הזה מישהו צעק - וצעקתו פילחה את האיצטדיון כולו - "הפועל קומוניסטים".

כשחזרתי לירושלים הפעלתי נוהל "חבצלת": שידור-עבודה ונוהל שידור במקרה פטירה של נשיא/ראש ממשלה/איש חשוב אחר.

•••

מוצאי-שבת, אני אצל זלמן שז"ר, הנשיא היוצא (הוא נפטר כמה חודשים לאחר מכן), מצמיד אליו מיקרופון והוא שופך, ושופך, ושופך. 17 דקות שז"ריות, ומי שזוכר את הפאתוס, את העברית הגבוהה, ויודע גם משהו על שפת רדיו, מבין שנגזר על 17 הדקות הללו ליהפך לשלוש, מקסימום חמש דקות.

בדרך מבית שז"ר לבנין הרדיו בהלני המלכה, ירושלים, כבר סימנתי לעצמי את הקטעים ש"אזרוק החוצה". ואחר-כך, אל תוך הלילה, ישיבות, תיאומים, ו-17 דקות של שז"ר נעולות במגני-

פתח בסוף, במסקנה ובהודאה גלווית: העיתונות הישראלית מעדה, שלא לומר פישלה, בכיסוי אירועי חברון, וכמו יתר עמיתיי מאמצעי התקשורת השונים, גם אני חטאתי באופן הסיקור. אם יבקש ביום מן הימים סטודנט לתקשורת או פרח-עיתונות לחקור את אופי הדיווחים מחברון שקדמו ליום יציאת צה"ל ממרבית חלקי העיר, לא ייפלא אם יעניק לעבודתו את הכותרת "הפיצוץ שלא היה".

התחרות עלתה לכולנו לראש: ניפחנו הרבה, הגזמנו לא מעט, לקינו בצהבת. תזכורת: אחרי מהומות הדמים בסוף ספטמבר שבה ועלתה חברון על ראש שמחתנו. מערכות העיתונים ושתי תחנות הרדיו הלאומיות מיהרו לאתר בעיר מקום משכן לכתבים: מה שיותר קרוב יותר טוב. הגימיק הזה, לא אכחד, שאפשר והיה מאחוריו גם צידוק עיתונאי מסוים, עבד היטב. הכתב הפך ל"שליחנו בחברון", שלא לומר "נציגנו האמיץ והמסור בלב העיר המסוכנת", והעובדה שהמערכת מוציאה מכספה למען שכירת חדר בלב המאפליה הפכה לידעיה עיתונאית בפני עצמה. ואז החלה תקופת ההמתנה, פינוי צה"ל בושש לבוא, ומאגר החדשות המהותיות הלך והידלדל. שום דבר ממשי לא קרה.

ומה יעשה הכתב החרוץ, המבקש להצדיק את קיומו ולהשמיע קול למרות הכל? הוא יחפש סיפורים גם מתחת לפני הקסבה, יחפור מתחת ליסודות בית רומנו כדי לחשוף כוונות נסתרות של המתנחלים. כל התבטאות של העוור-לראש-ועד-מתיישבי-חברון הופכת לפרסום בלעדי של "תוכנית מגירה". כל הצהרת מאויים של סגן-מתנחל בבית חסון זוכה לכותרת ולשרטוטים צמודים על "חשיפת מבצע התיישבות" (ר' למשל צבי זינגר, "שכונת חזקיהו, פרסום ראשון", "ידיעות אחרונות", המוסף לשבת, 8.11.96). כל "הדלפה" של תת-דובר היישוב היהודי פותחת מהדורת חדשות. הגיגיהם של ראשי תנועת "כך" לשעבר, ברוך מרזל, נעם פדרמן ושות', מעט-רים את כותרות "מבט" ואת חדשות ערוץ 2 (ר' למשל ראיון אזהרה של פדרמן בערוץ הראשון: אלפי מתנחלים, הוא הבטיח, יסיירו בשכונות הערביות של חברון ביום הפינוי כדי להכשילו; ראיון דומה של איש "כך" נתן לוי עם הח"מ; או שלמה צונה ב"מעריב": "כך מתכוננים קיצור-ני הימין להדליק את חבית הומר הנפץ של חברון ביום הפריסה מחדש", 3.11.96, עמ' 8-9). והעם היושב בציון שבתוך תחומי הקו הירוק, מעבר להרי החושך, מזדעזע ופוכר את ידיו בייאוש. ומה עושים אם בחברון מתגוררות רק חמישים משפחות של מתנחלים והפוטנציאל לאיתור סיפורים עיתונאיים די מוגבל, למעשה?

הנה כמה פתרונות שנוסו בהצלחה מרשימה למדי בידי כתבינו: העלאה מתהום הנשייה של סיפור אחוזת הקבר של הטובה גולדשטיין. "מעריב" העלה מטוס לאוויר כדי לצלם תמונה של האתר, שעומד על תלו כבר שנתיים כמעט בלי שחל בו שינוי כלשהו (הצילום נמרח על עמודי "מעריב" פעמיים באותו יום, 5.11.96: בעמוד הראשון ובכתבת ההמשך). הציבור קורא ומזדעק, ועדות הכנסת דנות, העיתון השיג את שלו. אחר-כך נכנסים לוורידים המתנחלים ומפרסמים (בעמוד הראשון של "מעריב", גליון יום שישי, 8.11.96, בכותרת הראשית, על פני מחצית העמוד!) את רשימת המשפחות המתגוררות בחברון: שמות ההורים, מספר הילדים בכל משפחה, והרי לכם חדשות מסעירות. אגב, מה עם צנעת הפרט?

ובעיקר: שימוש בנימת דיווח מאיימת ומפחידה, תוך מיחזור האזהרה ושחיקתה עד דק: הפיצוץ בוא יבוא, בטוח. אין ספק, תוכנית טלוויזיה יוקרתית ("עובדה") עולה לאוויר בשידור ישיר מחברון. הפרומו למישרד: "חברון - המקום המתוח בעולם". כתב טלוויזיה נמרץ (ציון נאנוס, ערוץ 2) מתייצב מול המצלמה ומסכם את סקירתו: "עוד יום רגיל בחברון, כנראה בדרך לפיצוץ בלתי נמנע". חבית אבק שריפה. קפיץ מתוח. פצצה מתקתקת (ר' למשל כותרת ענקית של ורד ברזילי ב"ירושלים", 15.11.96: "חברון - חבית חומר נפץ").

מתוך הקרבה הפיזית בין חדרי המגורים של הכתבים לבין משפחות המתנחלים נולדה אינטימיות גדולה. גדולה מדי. אירועים פולקלוריסטיים קיבלו, בגלל נוכחותם של העיתונאים, ממדי ענק. סיפורים שהיו משובצים בימים כתיקונם בעמודי הזוטות קיבלו מקום של כבוד בדפי הכותרת. כך, למשל, דיווח צבי זינגר ב"ידיעות אחרונות", בעמוד 2(1), פרטי תאונה קטנה שהיתה בביתו של הרב לוינגר בשכונת אברהם אבינו: הרב הדליק תנור חימום ובטעות הוצת מכל הנפט לקולות הבהלה של בני הבית. לא היו נפגעים. במקרה שני באותו בית, כעבור כמה ימים, כבר היו נפגעים וגם הכותרות בהתאם.

או ידיעה מרעושה שהופיעה בעמודי הכותרת ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב", בליווי צילום: "מרגלית הר-שפי, אורחת בחברון". שאלת תם: האם היום היתה מופיעה ידיעה מעין זו, למצער, בטורי הרכילות?

גיל ליטמן

הפיצוץ שלא היה

**המתנחלים והפלסטינים
בחברון ביקשו להלך
אימים, ליצור אווירה של
סף מלחמה, והתקשורת
הישראלית נענתה להם
ודיווחה בלי פילטרים**

האינטימיות הזו בין המסוקרים לסוקרים יצרה גם תופעה הפוכה: ביקורת עיתונות צמודה. מדי בוקר, בדרך-כלל אחרי יומני הבוקר ברדיו ואחרי עיון בעיתונים הטריים, נהגו המתנחלים אשר על ההסברה בחברון להתייצב למול הכתב (לעתים אפילו בחדרו השכור שבשכונת אברהם אבי-נו) ולהתווכח איתו על דיווחיו. לפחות בשני מקרים (שלמה צונה ב"מעריב", גיא קוטב בקול ישראל) לוותה "ביקורת העיתונות" באיומים להשלכת הכתב מהחדר ששכר מידי המתנחלים.

הדינמיקה שנוצרה במהלך שלושת חודשי ההמתנה הארוכה מוכרת לכל פובליציסט מתחיל: מערכות העיתונים ואמצעי התקשורת להוטים לכל דיווח מחברון. הכתב החרוץ מספק את הסחור והמוסיף ניתוחות משלו כדי שהסיפור יזכה לשיבוץ מחמיא במהדורות (או בעמודי) החדשות. כתבי המאמרים והמגיבים למיניהם (רבים מהם, למיטב ידיעתי וסליחה מראש על ההכללה, לא ביקרו מעודם בחברון), ניוונים מהדיווחים האינטנסיביים, מוסיפים את הנופך שלהם, את תוארי הלוואי המתלהמים. הכתב שבשטח מעיין בכובד-ראש בניתוחים המעמיקים שמופיעים בעיתונו על המציאות שהוא מסקר, מתחזק בדעתו שחברון נמצאת על סף תהום, מספק את הסחורה בדיווחיו הבאים, וחוזר חלילה. המידע שזורם מהשטח משמש, בדרך-כלל, בסיס לכתיבה פרשנית, וזה לגיטימי. אך לא בכל מה שקשור בחברון: כדי להבין את ההווה, את המצב-אות, בעיר הזו, אין ברירה אלא לבקר בה. הפליא לעשות "הארץ", שפירסם מאמרים אין קץ על האווירה בחברון, אבל מיעט מאוד לשלוח כתבים לעיר.

לשבחה של מערכת החדשות של קול ישראל, שאני נמנה עם עובדיה, ייכתב כאן שהנהגה יזמה לפחות חמישה סיורים מקיפים בחברון, בהשתתפות כתבים, מפקים, עורכים ומגישים. כמה מאנשי המערכת התוודו באוניי, שאופי שידוריהם בעניין חברון השתנה בתכלית בעקבות הסיור. נכון, גם אירועים אמיתיים, שמצדיקים כותרות שמנות, היו בחברון. שניים, למען הדיוק: התה הרותח שהותז על יעל דיין, והפיגוע שעשה נועם פרידמן. נכון, כפסע היה בין מעשה פרידמן ובין רצח מסדר-הגודל שביצע ברוך גולדשטיין, אבל חדשות הן פונקציה של "מה שקורה" ולא של "מה היה קורה אילו", והיריות של נועם פרידמן אל הקסבה ממחישות בסופו של עניין יותר מכל את המוטו של המאמר הזה: "הפיצוץ שלא היה".

בימי ההמתנה הארוכה להסכם התהוותה בחברון עוד תופעה מרתקת, שכדאי להקדיש לה כמה שורות כאן: "אחמים עולים לרגל". כבר בימיה הראשונים של היערכות התקשורת מחדש בחברון, איתרו אנשי ציבור את פוטנציאל הפרסום הגלום בעיר. משלחות של חברי-כנסת משמאל ומימין, שרים מלוויים ב"חצנים", גנרלים בדימוס, חברי עמותת שלום וביטחון, קבוצת קציני ביטחון ושלום, ארגונים חוץ-פרלמנטריים - כולם שיגרו נציגות לעיר המתקשרת, לשדה הצידי של העיתונאים.

המשוואה הזו של נוכחות תקשורתית צפופה, עם צמא עיתונאי לכל בדל חדשות, עם סוגיה שנמצאת בראש סדר-יומה של האומה, יוצרת תוצאה מתבקשת: אתה רוצה לזכות בחצי דקת שידור במבט? אתה מבקש להעלות את סיכוייך לשבת באולפן מול דן מרגלית? אתה מעוניין בראיון ביומן של קול ישראל? או גל"צ? מייחל לתצלום כמו-קרבי בעמודי החדשות של "מעריב" או "ידיעות אחרונות"? כל מה שעליך (או על איש יחסי-הציבור שלך) לעשות הוא לשגר בזימוניות של כתבי ההתיישבות לוח-זמנים מדויק של ביקורך הצפוי בחברון, ולנסח אמירה בוטה שתשחרר מאוחר יותר לתוך המיקרופונים ברחוב א-שוהדא. הצלמים והכתבים כבר ימתינו לך שם. הם בעצם ממילא שם.

נא לא להבין אותי שלא כהלכה: חברון היתה, ומן הסתם עוד תהיה, עיר מתוחה, מסובכת ומורכבת. האיבה תוסיף לאיים על ראשי התושבים והאורחים שנקלעו לעיר: יהודים, פלסטינים, אנשי כוחות הביטחון משני הצדדים. החלטת מערכות העיתונים ואמצעי התקשורת האל-קטרוניים לשגר עיתונאים לעיר בתדירות גבוהה היתה מחויבת המציאות. אולם אף עיתון, אף תחנת רדיו וטלוויזיה ישראלית, לא יוכלו להינקות מחטא עשיית היתר. המציאות ההיסטרית שהשתקפה מדיווחי העיתונות הכתובה, מהמסמכים וממכשירי הרדיו, רחוקה למדי ממה שהיה שם באמת בשלושת החודשים שקדמו לפינוי. המתנחלים מכאן והפלסטינים מכאן ביקשו, מסיבות מובנות, להלך אימים, ליצור אווירה של סף מלחמה, והתקשורת הישראלית התמסרה להתלהמויות בקלות רבה, ודיווחה בלי פילטרים.

וכגודל הציפייה כך עומק הנפילה. פינוי כוחות צה"ל מהשכונות הערביות של העיר עבר בשקט ובשלווה, אפילו בהשוואה להיערכות מחדש מחוץ לעזה ולשכם. ■

גיל ליטמן הוא הכתב הפרלמנטרי של קול ישראל; עד נובמבר '96 היה כתב קול ישראל לענייני החיישבות

אירים: עמוס אלנבון

מודעות ידידותיות לסביבה

בעיתוני הנשים אחרים: אתיקה אינה נמכרת בקיוסקים. לכן מטשטשים שם את הגבולות בין חומר מערכתי לחומר פרסומי, ומתפלאים על ההשגות

כתבותיה של ג'ני פרנקו, כתבת הקוסמיטיקה של הירחון "את", נותנת מושג על היחסיים ההדוקים והמורכבים המתקיימים בין עיתוני הנשים ובין התברות והיצרנים המפרימים בהם. מדי חודש כמעט מפרסמת פרנקו כתבה גדולה בירחון, שבה היא סוקרת נושא בתחום הטיפוח והיופי. בגליון ספטמבר האחרון, למשל, התפרסמה כתבה תחת הכותרת "עניינים שלי", שעסקה בטיפול בעור העדין שסביב העיניים. בעיות שכיחות ופתרונות אפשריים לטיפול בעור העיניים נפרשו לפני הקוראת, לצד מידע על ניתוחים פלסטיים ורשימת תכשירים קוסמיטיים הקיימים בשוק. עמודי המודעות שלצד הכתבה, בכל אחת משלוש הכפולות שלה, עסקו באורח פלאי באותו נושא – תכשירים קוסמיטיים לטיפוח עור העיניים. המודעות הללו לא נראו כפרסומות רגילות: הן הופיעו ללא מסגרת, כולן בפורמט של צילום בגודל העמוד המציג את המוצרים, ומעליו, או בצדו, כיתוב קצר המוסר מידע ענייני על התכשירים. חברת אליזבת ארדן פירסמה תחת הכותרת "לענייך בלבד", חברת ג'יני תחת הכותרת "חמצן לענייך" וחברת מג'סטי צייגה את שם המוצר בכותרת העמוד: "ג'ל פנינים לעניינים". האם זו מודעה? האם זוהי המלצה של העיתון? כיתוב קטנטן בצד העמוד פותר את התעלומה. "מדור שירות", נכתב שם, מלת צופן שאמור רה לפרש לקורא את מה שאולי לא הצליח להבין במבט ראשון – מדובר בפרסומת.

העיתונות היומית הכתובה מואשמת לא אחת בחצייה של הגבול הדק המפריד בין חומר מערכתי למוצר פרסומי. בעיתוני הנשים, כך נראה, לא מדובר בקו גבול מוגדר, אלא במרחב גדול ופתוח שבו אפשרויות השיטוט והתמרון רבות. במרחב הזה לעולם לא תוכל לקבוע מתי באמת חצית את הקוים. משום כך, אולי, שאלות אלו שבהן היו מתחבטים במערכות העיתונות הגדולות כמעט אינן זוכות לתשומת לב במערכות עיתוני הנשים. היחס שזוכות לו הפרסומות במערכות אלו הוא "ידי-דו"ת" הרבה יותר מהמקובל, הן מצד אנשי המערכת ובוודאי מצד אנשי מחלקות המודעות. תביב שמעוני, מנהל הפרסום והשיווק של העיתון "את" ואחד מאנשי הפרסום הוותיקים והבכירים ב"מעריב", חושב שהמודעות המופיעות לצד הכתבות של ג'ני פרנקו דווקא מעניקות לקוראות שירות. "הכתבות שעוסקות באיפור נותנות לקוראת מידע כללי על הנושא – מה צריך לעשות ואיך. בהמשך מופיעות לפניה דוגמאות של כמה חברות איפור עם מוצרים שהכתבה התייחסה אליהם באופן כללי. כתוב ליד זה שזה 'מדור שירות', ולדעתי זה משלים לקוראת את המידע ונותן

לה תמונה יותר אמינה. המערכת מציגה לנו את נושא הכתבה ואנחנו מנסים לעניין חברות שיש להן מוצרים שמטפלים באותו נושא. זה מאפשר לפרוש את זה על יותר עמודים ולהביא, בנוסף למידע הכללי שמופיע בכתבה, דוגמאות של מוצרים".

איריס זוהר-פנחס, העורכת את "לאשה" החל מאוגוסט האחרון במקום צבי אלגת הוותיק, מודה שמדובר בדילמה: "תחת הכללים הנוקשים של האתיקה זה היה מקבל את הכותרת 'פסול', אבל מי קונה את העיתון בקוסק, האתיקה? למי אני עושה את העיתון? אני חושבת על הקוראות שלי. אני מודה, עם זאת, שזה יוצר התלבטות. קו ההפרדה הוא מאוד דק, מפני שגם העיתון וגם המפרסמים פונים לאותו קהל. זה לא שיצרני הקרמים פונים לקהל מסוים ועיתונות הנשים פונה לקהל אחר. מבחינת הקוראת, עם זאת, זה לא גורם נזק, להיפך, זה שירות שניתן לה. זה לא משהו שעשינו אצלנו בעיתון, אבל זה בפירוש משהו שהייתי מתלבטת בו".

פרופ' עמוס שפירא, מרצה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל-אביב וממלא

ג'ני פרנקו מ"את": אין לי שום בעיה עם עמודי המודעות, להיפך. אם הכתבות שלי עוזרות לעיתון למכור מודעות, אז למה לא?

ממקום נשיא מועצת העיתונות, חושב שפרנסום כזה אינו מתיישב עם כללי האתיקה העיתונאית: "אני הייתי מאושר הרבה יותר אילו הייתה הפרדה בין מאמר תחקירי שבודק את סוגיית הטיפול בעור שמסביב לעיניים ובין מודעות פרסומת שעוסקות בנושא. הן צריכות להופיע בעמודים מרוחקים, לא בתוך המאמר. גם אם העיתון מהליט, על-פי שיקר ליו, לפרסם את הפרסומות בצמידות לכתבה, הייתי מצפה שדפי הפרסום יעידו על עצמם בצורה הרבה יותר גלויה, מפורשת ובוולטת לציבור הקוראים. צריך לבוא ולהגיד במפורש: 'זאת פרסומת'".

החלטה של מועצת העיתונות מה-3.9.90 קבעה כללים ברורים לפרסום של חומר פרסומי הנראה כחומר מערכתי:

1. המפרסם פרסומת מסחרית בצורה של כתבה, מאמר או מודעה בתשלום, או סרט או תשדיר, יציין כי מדובר בפרסומת.
2. בראש (תהדגשה במקור; ע.ב.) כל חומר פרסומי כנ"ל, בתשלום, יצוין "פרסומת". המלה "פרסומת" תפורסם בצורה בולטת (לפ-

חות פרנקריהל 12 או אות מסוג דומה) ובמסגרת פרסומת ובהבלטה דומה ברדיו ובטלוויזיה. 3. העיצוב הגרפי של מדור פרסומי יהיה שונה מהעיצוב הגרפי של עמוד מערכת. השוני יתבטא בשינוי מהעמודים המערכתיים הסמוכים ויתבטא, בין היתר, בשוני בשימוש בסוגי האותיות של הכותרות וכותרות המשנה. 4. אם הופיע מדור פרסומי בחתימת שמו של כותב המדור, יופיע שם הכותב בצורה שונה מזו שבה ניתנים בדרך-כלל שמות הכותבים בעיתון. שם הכותב יופיע בצמוד למלה "פרסומת".

עיתוני הנשים אינם מקפידים על הכללים הללו. במקום המלה "פרסומת" יופיעו במקרים רבים מונחים מעורפלים המיועדים להסתיר מהקורא את טיבם האמיתי. פעמים רבות מציינים הכינויים הללו עמוד פרסומת שנעשה בשיתוף עם העיתון, כמו אלו המופיעים ליד הכתבות של ג'ני פרנקו, להבדיל מפרסומת רגילה המגיעה מוכנה ממשרדי הפרסום. "מדור מידע", "מדור שירות" ו"מדור אינפורמטיבי" הם כולם כינויים הנמצאים בשימוש קבוע בכל עיתוני הנשים. הם מופיעים באותיות קטנות, ללא מסגרת, ורק לעתים נדירות בראש העמוד. השימוש בכינויים הללו אינו משקף רק את הניסיון לטשטש את ההבדלים בין חומר מערכתי לחומר פרסומי, אלא גם את תפיסת העולם שבה מחזיקים ראשי המערכות. בעיתוני הנשים נתפסות הפרסומות כשירות שאינו פחות בחשיבותו מהחומר המערכתי.

הנה רווח, שמכיל השיווק של עיתון "לא-שה": "המטרה הראשונה שלנו היא לתת לקוראת את מה שהיא רוצה לקבל. זה אולי מפתיע לשמוע, אבל מה שהיא רוצה לקבל זה גם את הכתבות וגם את הפרסומות. היא לא תאמר את זה, כמוכן, איש לא יודה שהוא מעוניין בפרסום, אבל אנחנו כולנו מוקפים בפרסום וזהו מידע צרכני לכל דבר".

בהתאם לגישה זו מרבית כל עיתוני הנשים – "את", "לאשה" ו"עולם האשה" – במדורי צרכנות בגליונותיהם. "את" נפתח במדור "לפני הכל" העוסק במוצרי עיצוב, ו"עולם האשה" נפתח במדור האופנה "בואר" העוסק באביזרי אופנה. ב"לאשה" יש לא פחות מארבעה מדורי צרכנות: "שוק המציאות" העוסק במוצרים חדשים; "קטנטנים", מדור צרכנות למוצרי ילדים; "נקודות חן", מדור צרכנות לענייני אופנה ויופי; "בשבילי", מדור צרכנות לגבר. שני העיתונים האחרים אינם נותרים מאחור בעניין זה. בנוסף, בכל גיליון של כל אחד מהעיתונים מופיעות כתבות רבות שיש בהן המלצות על מוצרים, מחירים ומספרי טלפון.

איריס זוהר-פנחס: "כל המחקרים שנעשו ביחס לעיתונות נשים הראו שהקוראות, יחד עם זה שהן רוצות את הסיפורים האנושיים

בולט דיו בסוג הקרדיט שקיבלו הכותבת והצלם בשני סוגי המדורים ושמותיהם לא הופיעו ליד המלה "פרסומת", כפי שדורשות תקנות מועצת העיתונות.

תמי סירקיס-אקרמן מסבירה כיצד נעשים מדורי המתכונים עבור אוסם: "הפנייה אלי נעשית דרך המחלקה המסחרית של העיתון ואחר-כך נוצר הקשר עם החברה. אני מקבלת אלי את המוצרים ובודקת אותם היטב, חשוב לי מאוד לשמור על הרמה המקצועית של מה שאני עושה. אני משתמשת בדמיון וביצירתיות שלי ונותנת תמיד מתכון חדש. אני נוהרת לא לתת סופרלטיבים ושומרת על כנות והגינות.

יש להניח שלחברה יש יתרונות בפר-סום מדור כזה, אבל מצד שני, יש להם פחות שליטה על התוצאה. הם לא יוכלו לקנות ממני סופרלטיבים.

"אני מרגישה בסדר עם שני סוגי המדורים. יש אפשרות להבחין ביניהם וגם אם משהו פיספס, הוא לא גיוזק מכך - הוא מקבל בשני סוגי המדורים אינפורמציה טובה ומקצועית שלא מטעה אותו. חשוב לי יותר שהמתכו-נים שאני נותנת יהיו באמת חדשים, לא משהו שאפשר אחר-כך למצוא בספרי הבישול".

לדעת פרופ' שפירא ההבדל בין שני סוגי המדורים אינו בולט מספיק: "אם מדור המתכונים הזה הוא בעצם עמוד פרסומת, אז בהחלט נראה לי שאין לכך סימון מספיק. אם הציון 'מדור מידע' אמור לשמש תחליף לציון בולט וברור שווה פרסומת - זה לא מספיק. זה צריך להיות בולט לכל קורא שעובר בחטף על העיתון".

איריס זוהר-פנחס: "אני מסכימה שמדור מידע לא צריך להיראות כמו מדור אוכל וזה דבר שלא יקרה תחת העריכה שלי. זה צריך להופיע ממוס-גר ולהיראות אחרת ממדור האפייה של העיתון. עם זאת, אין לי בעיה עם זה

שתי סירקיס-אקרמן כותבת את המדורים הללו. היא מומחית לאפייה, אם, לעומת זאת, כתבת הצרכנות של העיתון היתה עושה מדור מידע על שטיחים, היה בכך טעם לפגם מפני שהיא אינה מומחית לשטיחים, אלא לעיתונות".

אזור הדמדומים האמיתי מתגלה דווקא בעמודים האחרונים של עיתוני הנשים, העמו-דים שבהם מתמעטות המלים ובמקומן נפרשים צילומים מרהיבים ויוקרתיים של דוגמניות המציגות את המגמות החמות והמדוברות באופנה. "הפקות האופנה", כפי שהן מכונות, מרכוזות סביבן תעשייה שלמה שבה מועסקים מיטב אנשי המקצוע בארץ - צלמים, דוגמני-ות, ספרים, מאפרים, מעצבים ומאבזרים. הן

המחפש ומבקש מידע על מוצרים. בפנייה לקהל כזה הגבולות אכן הולכים ומיטשטשים, ועירוב האינטרסים הכלכליים של העיתון עם המוצר העיתונאי הופך לגיטימי ומדובר יותר. סוג אחר של שיתוף פעולה בין המפרסמים למערכת העיתון מתבטא ברתימתם של אנשי מערכת לכתיבה עבור מפרסמים. שיתוף פעולה כזה מתקיים, יש לציין, כשמדובר בהזמנת מאמר מאת מומחה ולא בעיתונאי רגיל. כך למשל בגליון "לאשה" מה-20.5.96 הופיעו בזה אחר זה שלושה מדורי מתכונים שכתבה תמי סירקיס-אקרמן, בשלגית ובעלת המדור "עוגת השבוע". "עוגת השבוע", כך עולה מסקרים שעורך השבועון, הוא אחד

מדוריו הפופולריים ביותר. המדור הראשון והשלישי הופיעו עם הלוגו "טיפ מהמטבח" ונכללו בהם צילומי מוצרים של אוסם - קרקרים בראשון, וקמח תופח לעוגה באחרון. המתכונים שהציעה תמי סירקיס-אקרמן כללו בתוכם את המוצרים הללו. המדור האמצעי היה מדור העוגות הרגיל שמכינה הכותבת בכל שבוע ולא צוין בו שם של חברה כלשהי. עיון בלתי ערני בשלושת המדורים היה מאפשר להבדל ביניהם לחמוק מן העין: המדור האמצעי הוא מערכת ואילו השניים האחרים הם פרסומת שנעשתה תמורת תשלום בעבור חברת אוסם. כן, צמד המלים "מדור מידע" הופיע. הוא הופיע לא ממוסגר, באו-תיות וזעירות בצד העמוד. לא, לא היה הבדל

ואת סיפורי הזוהר והחלומות, רוצות את ה-how to do. כלומר, מה קיים, איפה אפשר להשיג וכמה זה עולה. טיפים והצעות שאפשר ליישם קרוב ומהר, ליד הבית. הן מחפשות דברים שעושים את החיים קלים ונוחים יותר. מדורי הצרכנות, חלקם פחות וחלקם יותר, נשענים על הודעות לעיתונות שנשלחות על-ידי החברות המסחריות והיחצנים שלהן אל מערכות העיתונים. ההודעות מנסחות לרוב בשפה עיתונאית או כמעט עיתונאית, בניסיון לפתות את העיתון לפרסמן כמות שהן. בסוג כזה של כתיבה עיתונאית הולכים הגבולות ומיטשטשים עוד יותר - מה מותר ומה אסור לעיתון לכתוב על מוצר? איך מחליטים אילו

מבין המוני הקומוניקטים שמגיעים למערכת יפורסמו ואילו יישארו בחוץ? חנה רווה מודה במפורש שבעניין זה יש שיתוף פעולה בין המחלקה המסחרית של העיתון ובין המערכת: "באו-פן טבעי, חברה שחושבת שהעיתון שלנו הוא במה נכונה לפרסום הקומו-ניקטים שלה, צריכה להבין שאנחנו נחשוב שבאותה המידה אנחנו במה לצורך פרסום אצלנו. היחסים אינם חד-סטריים. זהו שיתוף פעולה שאני מדברת עליו באופן בוטה ולדעתי נכון. זהו שיתוף שמתקיים בין החלק המסחרי ובין המידע הצרכני על מוצרים שמתפרסמים".

האם פירושו שלחברה שמפרסמת אצלכם תהיה עדיפות במדורי הצרכנות שלכם?

העורך בוחר מה שנראה לו נכון ומעניין עבור הקורא, אבל אחרי סינון עיתונאי, מטבע הדברים תהיה עדיפות לחברות שעובדות עם העיתון על כאלה שבוחרות להתעלם ממנו.

איריס זוהר-פנחס: "אני מנסה לחשוב כיצד תסקר בעיתונה שתי תצוגות אופנה שהתקיימו באותו שבוע. גם אם בתצו-גה אחת הציגו מעצבים המפרסמים בעיתונה ובשנייה לא, היא אומרת, תזכיר את שתייהן. "את שואלת למה תהיה נטייתי לכול-טות? נטייתי לכולטות תהיה למי שמנהל יחסים טובים עם העיתון. חלק מהיחסים הטובים זה גם פרסום בעיתון. זה כמו שלא תזמין ליומולדת את מי שלא הזמין אותך אף פעם, תזמין את החברים שלך".

קשר כזה בין קניית מודעות בעיתון ובין כתיבה על מוצרי החברה במדורי הצרכנות, ספק אם נולד במערכות עיתוני הנשים דווקא, אולם הוא היה זוכה להצנעה חמורה והכחשה בכל מערכת של עיתון רגיל. לא כך בעיתוני הנשים. בעיתונים אלה נתפס קהל הקוראות, גם על-ידי אנשי המערכת, בראש ובראשונה כקהל צרכני בעל כוח קנייה אדיר,

נחשבות, בעיני קוראות רבות, לגולת הכותרת של העיתון ולסיבה הראשונה לקנייתו. חשיבו- תן של כתבות מצולמות אלו ברורה גם לעורכים. הן מקבלות בדרך-כלל הפניה בולטת בשער העיתון (בעיקר ב"את"), ופע- מים רבות הדוגמנית המופיעה על השער תכבב גם בצילומי האופנה בעמודים האחרונים.

בעניין מימון הפקות האופנה הלכו עיתוני הנשים בארץ אחרי הסטנדרטים המקובלים בעיתוני האופנה בחו"ל. בעיתונים אלה, דוגמת "אל", "ווג", "הפרס'ס בזאר" או "מארי קלייר", ההבחנה בין צילום אופנה ששולם על-ידי היצרן ובין צילום אופנה שנעשה אך ורק במימון המערכת כמעט אינה אפשרית. הן מערכות העיתונים והן מעצבי האופנה מקפידים להעסיק דוגמניות צמרת, רבות מהן מוכרות בשמותיהן, ולהפיק מוצר שבו יש דגש רב על איכות ויצירתיות. התוצאה הנראית בעיתון אינה מאפשרת לקורא לפרק לגורמיו את שיתוף הפעולה ההדוק בין שני הצדדים.

השינוי המשמעותי בהפקות האופנה בארץ התחולל עם הופעת הירחון "עולם האשה" בשנת '85, שהחל לצאת ביוזמת תה ויסוצקי וללא גיבוי של עיתון אמ, כמו שהיה לשניים האחרים (כיום שייכות מחצית ממניות העיתון לוויסוצקי ומחציתן ל"ידיעות אחרונות"). "עולם האשה" נחשב בעיני רבים לעיתון שכתבו-ותיו לוקות במסחריות הגדולה ביותר, בתחום מוצרי היופי ובמיוחד בתחום הפקות האופנה. חביב שמעוני: "ב'את', מאז הקמתו, היה ניסיון לשמור על הפרדה בין עבודת המערכת למחלקה המסחרית. הופיע עיתון כמו 'עולם האשה', שאין לו שום קשר לאגודת העיתונאים והוא אינו שלוחה של עיתון יומי כלשהו, והם התחילו להשתולל לכל הכיוונים. כל יצרן אופנה ששילם סכום כסף מסוים היה יכול להיות 'מעצב החדש', וזה כך עד היום. הוא מזמין אצלם שלושה עמרים שיהיו משלם את עלותם ואז הוא 'מעצב החדש' ב'עולם האשה'."

עיון בגליונות "עולם האשה" אכן מעיד כי ההפרדה בירחון בין חומר מערכתי לחומר מסחרי היא פחות מוקפדת, ועיצוב הכתבות משני הסוגים דומה, ולכן פעמים רבות מבבל ומטעה. כך, למשל, הדוגמניות גלית גוטמן ומאיה שפירר, שהצטלמו להפקת אופנה שפירסם העיתון בגליון חודש יוני, הופיעו כמה עמודים קודם לכן, באותו איפור ובאותם בגדים, במה שזכה לסימון "מדור אינפורמטיבי" והיה בעצם פרסומת למולה-סנטר ולמוצרי Professional Cosmetics. במקרה אחר, צילומי אופנה של חברת בגיר, שהופיעו בגליון "את" מחודש אוקטובר עם הסימון "מדור שירות" ועם כיתוב באותיות גדולות, כפי שנהוג בפרסומות, התפרסמו באותו חודש ב"עולם האשה" ללא כל סימון ובעיצוב גראפי הדומה לכתבה

עיתונאית: כותרת, כותרת משנה וטקסט בגודל המקובל בעיתון.

ב"עולם האשה" מאשרים שזו השיטה הנהוגה בעיתון. מרי יורק, עורכת "עולם האשה": "רוב הכתבות משולמות על-ידי החברות משום שמדובר בהפקות יקרות. זה דבר נהוג ומקובל בכל העולם. הלקוחות משלמים לנו ואנחנו משתדלים לתת לזה ערך מערכתי גבוה, שזה לא יהיה סתם עמוד מודעות. הבאנו לארץ שיטה שהיתה נהוגה בכל העולם וכולם העתיקו מאתנו, כי זה פשוט עובד."

חנה רווה מודה שבגליונות "לאשה" אין לקוראת אפשרות להבדיל בין הפקת אופנה מערכתית ובין הפקה שמעורבים בה גורמים מסחריים, והיא אף סירבה לגלות על אילו מבין הפקות האופנה בגליון שהיה מונח לפנייה קיבל העיתון תשלום.

תמי פרנקל-שכנר, האחראית על הפקות האופנה ב"לאשה", מסבירה את ההבדל בין הפקה משולמת ובין הפקה שנעשית במימון המערכת: "ההבדל הוא באווירה הכללית ובחופש היצירה שניתן לי. בהפקה מערכתית

מרי יורק, עורכת "עולם האשה": רוב כתבות האופנה משולמות על-ידי החברות, משום שמדובר בהפקות יקרות. זה דבר נהוג ומקובל בכל העולם

אני יכולה, למשל, להראות רק פנים, ואילו בהפקה מסחרית יש לי מחויבות להראות את הדגם. בהפקה מערכתית אני גם יכולה לקחת דגמים מבטיקים קטנים שלא משלמים. עם זאת, בשני המקרים הגישה שלי היא עיתונאית ואני בוחרת את מה שאני רוצה, ולכן אין מבחינתי הבדל משמעותי. הדבר היחיד שמובטח ליצרון הוא קרדיט, שיהיה בדרך-כלל מודגש יותר מבהפקה מערכתית, וציון שמו ברשימת החנויות המופיעה בסוף הכתבה. אבל השיקולים המסחריים הם חסרי ערך מבחינת הקוראת. היא רוצה לראות דוגמניות ואופנה יפה."

עופרה מזרחי, עורכת "את", מסכימה עם הגישה הזאת. לדעתה, להפקות משולמות יש אפילו ערך מוסף עבור הקוראת, מפני שהן מציגות דגמים שמתאימים יותר לקוראת באופן אישי ופחות עיצוביים נועזים ואוונגרדיים שנעשים על-ידי מעצבים בעלי שם אך ורק עבור דוגמניות. ב"את", כך אומרים בעיתון, החלו בהפקות מסחריות רק בחצי השנה האחרונה, מתוך חוסר אפשרות לעמוד

בתחרות שהציבו שני העיתונים האחרים. חביב שמעוני: "את' הגיע בשלב מסוים לבעיה, מפני ש'עולם האשה' לוקח מחיר מינימלי עבור הפקה שלא נראית כמו פרסום אלא כמו כתבת מערכת, וזה חיסל את המודעות בענף האופנה. היום כבר כמעט אין מודעות אופנה של ממש, כי כל יצרני האופנה אומרים: 'בשביל מה לנו לשלם עשרים ומשהו אלף שקלים עבור מודעה אם אנחנו יכולים להזמין עמודי הפקה, לעשות אותם עם העיתון ולשלם עבורם הרבה פחות?'."

לדעת עופרה מזרחי וחביב שמעוני, ב"את" ניתן עדיין להבחין בין הפקה מסחרית למערכתית. "בהפקה מסחרית", מסבירה עופרה מזרחי, "שם החברה גדול ומודגש יותר ביחס לשאר הפרטים המופיעים בכיתוב, ויש הבחנה של הדגם עצמו בצילום."

ספק אם הקוראת הממוצעת אכן ערה להבדל לים הללו, אבל אולי באמת אין לכך שום משמעות עבורה? בסופו של דבר, כל ייעודן של הפקות האופנה, מערכתיות או לא, הוא להציג בפני הקוראות מוצר מסחרי שהן בכל מקרה מעוניינות לרכוש.

פרופ' עמוס שפירא: "המבחן לשאלה כזו הוא אם באינפורמציה העוברת בכתבה יש גם מידה של המלצה. כלומר, אם הקורא מבין שמערכת העיתון עומדת מאחורי מה שהיא מציגה בכתבה כזו ומגייסת לשם כך את המיומנות והמומחיות של אנשיה בהצגת הדברים, הרי שמן הראוי שתהיה הפרדה בין אותם חלקים בעיתון שהם מערכתיים טהורים ובין אותם חלקים שמשלמים עבורם. צריך למצוא דרך נאותה, גם מבחינה גראפית, לציין את זה, זו לא צריכה להיות כותרת של חצי עמוד, אלא ציון כמו 'ביוזמת היצרן' או 'מומן על-ידי היצרן'."

במערכות עיתוני הנשים הדברים הללו נשמעים תלושים מן המציאות. איריס זוהר-פנחס: "לצד, המציאות התקשורתית סביבנו עטופה בהרבה צביעות והתחסדות. הרי כולנו חיים באותו מילייה, וכולנו עושים את אותו הדבר פחות או יותר. אנחנו כולנו נמצאים במלחמת הישרדות ובמצב כזה הגבורות מיטשטשים. אני לא אתחסד ואגיד שהגבורות אינם מטושטשים, כי הם בהחלט כן. לבוא ולשפוט אם זה צודק או נכון זה בלתי אפשרי, כי זו המציאות וכבר מאוחר מדי לבוא ולתקן אותה."

"מי שחרט על דגלו את ההפרדה המוחלטת בין המערכת למחלקה המסחרית זה רשת שוקן. אני מורידה את הכובע בפניהם על כך, זה יפה מאוד. הם הקפידו על מודעות גבוהה של העיתונאים לעניין וגידלו עיתונאים מוצלחים, אבל מה קרה שם? 'חדשות' נסגר, והם עניים." ■

ענח באליט היא סטודנטית לפסיכולוגיה ולתודות האמונת ועיתונאית

סיפור משפחתי

בישראל, להיות כתב זר טוב פירושו להתחבר לאלטיטה שהיא קטנה מאוד והמידע נאסף בה בדרך אישית

טה שלה - זו שבה העיתונאי הידוע למד בבית-הספר או שירת במי-לואים עם הפוליטיקאי, עם אחיו או עם בנו, והמידע נאסף בה בדרך אישית מאוד, אינטימית כמעט - אליטה זו קטנה אף יותר. להיות כתב טוב פירושו מעל לכל להיות חלק מהמשפחה, לדעת את הצפ-נים, להיות שותף לידע ולאינטימיות עם אותה אליטה. מאחר שהכתב רה כה קטנה, הרי שהקהל הרחב אינו מתקשה לזהות את העיתונאי. אפילו עיתונאי זר מסוגל, לאחר כמה חודשי ניסיון, לזהות את סגנו-נם של נחום ברנע או אהוד יערי, להבדיל בין זאב שיף לחמי שלו או שמעון שיפר, לעקוב אחר התמורות שעוברות עליהם ואחר התפתחו-תם ולעמוד על הקו העקבי שלהם.

אינטימיות זו משתקפת במידת מה גם בקרב עיתונאי החוץ. אלה נחלקים לשניים. הראשון הוא הזר ה"אמיתי", זה שבא לישראל מעת לעת לתקופה קצרה, בקשר לאירוע מוגדר. במקרה שלו, המהירות חשובה יותר מן הידע, והקשר שלו לתקשורת המקומית מוגבל ביותר: רפרוף ב"ג'רוזלם פוסט" בבוקר, מעקב אחר השידורים במשך היום, ולעתים ראיונות עם עיתונאים או פרשנים ישראלים. מלאכתו אינה שונה במידה רבה מזו של כתב המתגורר בארץ שנתיים-שלוש ומעדיף את חברת עמיתיו ואינו מתערב כמעט בחברת המקומיים.

אך יש סוג שונה לחלוטין של עיתונאים, אלה המתגוררים בארץ תקופה ארוכה. יש בהם המבלים כאן חלק ניכר מחייהם הבוגרים, קושרים כאן קשרי נישואים, והם יהודים או קשורים בדרך זו או אחרת ליהדות. על-פי נתוני לשכת העיתונות הממ-שלטית, כמחצית מ-400 הכתבים הזרים המואמנים בארץ מתגוררים דרך קבע בישראל. באיגוד עיתונאי החוץ רשומים 243 חברים, וכמאה מהם נכללים בקבוצה זו. מי הם? מן הבחינה הסכנית הם כתבי חוץ: הם נולדו בחוץ-לארץ, מחזיקים בדרכו-נים זרים, מחדשים את אשרות שהשייה שלהם מדי שנה בשנה במשרד הפנים, ועובדים עבור כלי תקשורת זר אחד או יותר. אך למעשה הם לומדים להכיר את החברה הישראלית לעומקה, מדברים עברית ברמה זו או אחרת, וצורכים את התקשורת המקומית מדי יום. רבים מהם מקיימים קשרים חברתי-ים הדוקים עם עיתונאים מקומיים, משתפים עמם פעולה וקושרים אתם

מעין יחסים סימביוטיים. לדוגמה זכור סיפורו של איאן בלק, כתב ה"ג'רדיאן" הבריטי בישראל עד שנת 1992, שהשתמש במידע שקיבל מידי עמיתים ישראלים כדי לחשוף את פרשיית צאלים, ב-5 בנובמ-בר 1992, זו הפרשייה שבה ניסו הצבא והממשלה לחפות על מותם של עשרה לוחמי סירת מטכ"ל בנוכחות הרמטכ"ל, אהוד ברק, במהלך אימונים לקראת מבצע צבאי. הוא פירסם את הסיפור ונקרא לסדר בידי הרשויות (תעודת העיתונאי שלו נשללה ממנו לזמן מה). בה בעת יכלו אמצעי התקשורת הישראליים להתגבר על מגבלות הצנזורה שהוטלה על הסיפור, תוך שהם מצטטים את ה"ג'רדיאן" ו"פרסומים זרים".

הכותב הוא שליח ה"קוריירה דלה סרה" בישראל

אורי: אורח אבי

ישראל היא חברה פתוחה, המתאפיינת בסתירות עמוקות ובעימו-תים רבים, בעיתונות מקומית חופשית המתפתחת והולכת, ומעל לכל בעניין הרב - ולפעמים גם חסר הפרופורציות - שהיא מעוררת מצד התקשורת הזרה. על רקע זה יש להבין את מסכת היחסים שבין עיתונ-אי החוץ לתקשורת הישראלית. הכתב הזר נדחף לעקוב בפרטי פרטים לא רק אחרי תהליך השלום על אינספור גוני הגוונים שלו, אלא גם אחר מבחר נושאים אחרים, דוגמת ההתנגשויות התרבותיות והפולי-

טיות בין חילונים לדתיים, היחסים עם יהודי הגולה וה"סופר סיפור" של התנ"ך (כהגדרתו של תומס פרידמן), יחסי הגומלין בין הדתות, ההתייחסות הבלתי פוסקת אל השו-אה, והשתלשלות הפוליטיקה הפני-מית בישראל.

די לעמוד על השטח הנרחב שייח-דה העיתונות באירופה ובארצות-הברית לפרשת "חברון-בר-און" האחרונה כדי להבין, שהמשרד בירושלים נתפס לא אחת כניצב על מישור אחד עם המשרדים במוסקבה, וושינגטון או פריס. יש לפיכך צורך תמידי להישען על התקשורת המקו-מית כדי לגלות סיפורים ולחקור אותם. יום עבודה שגרתי נפתח לא רק בעמודי ה"ג'רוזלם פוסט", אלא גם בקריאת שלושת העיתונים האר-ציים הגדולים ומעקב אחר שידורי הרדיו והטלוויזיה (לרוב באמצעות כתב-עוזר מקומי או שירותי תרגום פרטיים). הכתב הזוכה בסיקור הטוב ביותר הוא לרוב מי שעוקב בקפדנות הרבה ביותר אחר התקשורת המקומית, שיש לו תיקים טובים ועוזר מקומי טוב, המאזין לתקשו-רת האלקטרונית, עוקב היטב אחר תוכניות האירוח ה"בלתי רשמיי-ות" ומשרדי השיחות עם מאוינים, בייחוד בגלי צה"ל ובערוץ 7 של המתנחלים ובמספר הגדול והולך של ערוצים פלסטיניים ודתיים.

לצד הכישורים האלה יש עוד כמה מאפיינים ייחודיים. למרות הסי-קור הנרחב בתקשורת העולמית, ישראל היא מדינה קטנה מאוד. במקרים רבים עיתונאי החוץ מתקשים להבהיר זאת לקוראיהם. בעיני קוראים רבים בחוץ-לארץ, ישראל נתפסת כמעין מעצמת-על שמת-גוררים בה מיליוני תושבים, ובכוחה להשפיע על התרחשויות בזירה הבינלאומית. אלא שההפך הוא הנכון, זו חברה קטנה מאוד, שהאלי-

ממה פוחד הכלב

תולעת העיתונים המצויה, כמוני למשל, נבוכה בימים אלה יותר מתמיד. משחר נעוריי ידעתי, כמו כל קורא עיתונים, כי "העם הוא נגד תקשורת עוינת". הסיסמה הזאת הניחה את דעתי ואת דעתו של העם, אשר מיהר לרכוש עיתונים עוינים ולהתענג על הכתוב בהם. האמירה גם היטיבה עם התקשורת, שחשה, במידה מסוימת של צדק, שהיא נרדפת - ומכאן שהיא צודקת. וההמשך ידוע.

והנה מטה המאבק של העיתונאים (בית-סוקולוב, ת.ד. 7009, פקס 03-6951438) בא בימים אלה להפוך את הקערה על פיה. "העם" - כך רוי גוטרמן, יו"ר אגודת העיתונאים - "העם נגד עוינות לתקשורת". הכיזר ייתכן שאותו עם הוא בעת ובעונה אחת גם נגד התקשורת וגם בעדה? האם זהו אותו העם שאני מכיר? האם צריך להחליף את העם? את הסיסמה או את מטה המאבק של העיתונאים? חבל על הכסף המושקע בקמפיין.

מה קרה? ראש הממשלה אינו מרוצה מהתקשורת, התקשורת לא מתלהבת מכל מעשיו של ראש הממשלה. מדוע אפוא אוירת הנכאים? זהו מצב אידיאלי. האם ייתכן שאנשי ציבור מאיימים ומפחידים את "כלב השמירה של הדמוקרטיה"? ואני חשבתי לתומי שדווקא תפקידו של "הכלב" הוא להפחיד.

ועוד באותו עניין. במאמר ראשי של "הארץ", תחת הכותרת "שלטון עוין לתקשורת", נכתב בין היתר: "שלטון נתניהו מביא אל הזירה סוג חדש של אנשי ציבור: רודפי מצלמות ומיקרופונים ובה בעת רודפי עיתונאים". לא מדובר בסוג חדש של אנשי ציבור. סוג זה של אנשי ציבור זוהה לפני שנים, אלא שעתה הוא עמיד יותר. בכל הממשלות והמימשלים היו אישים שרדפו אחר התקשורת ורדפו את התקשורת.

בגבור המתח בין הרודפים לנרדפים סביב פרשת בר-און-חסון, נדמה היה שבפרשה הזאת האשמה מתחלקת שווה בשווה בין העיתונאים לפוליטיקאים, אלא שהקורא הבלתי משוחד, שאיננו חרד כל-כך לשמם הטוב של הפוליטיקאים, לא יכול היה שלא להבחין בתמיכה המאוד מאוד מסויגת באיילה חסון, שמצאה את עצמה מסתערת וכמו קוראת "אחריי" שעה שהקולגות עמדו ומחאו לה כפיים על אומץ לבה אך לא הסתערו עמה. מי יודע - אולי בצדק (המצב לא ברור בשעה שדברים אלה נכתבים).

"כמה מחברי היותר טובים... הם עיתונאים, אבל לפעמים אני נכלם. בתוכנית "שניים חד-פעמי" המשודרת מידי שבת ברשת ב' מופיעים עיתונאים לא כמי שמסקרים אירוע או מפרשנים, אלא כאיטם לעצמו או לעצמם. הם מפליגים בשבח עצמם, קושרים כתרים לבד או בעזרת מדיום הנבחר בקפידה. כאחת התוכניות ששודרו לאחרונה הופיעו אמנון זכרונני ודן מרגלית. צוות משומן ומאומן. הופע-תם היא דוגמה נפלאה לזיאגר החדש של העיתונאי כסלבריטאי האר-מר, "אם אין אני לי מי לי?", אומר ועושה. הנה יושבים שני אנשים נכבדים באולפן ממוזג, אני מקווה, בשבת בבוקר, ומוכרים בין היתר את עצמם בכלל ואת ספרו-שטרם-נכתב של דן מרגלית בפרט. וכל זה בבחינת ביצה שלא נולדה בערב שבת שמבקשים לעשות ממנה חביתה. "פרסומת בשידור" - מילא. אבל פרסומת עצמית ועוד דו-

צדדית? נדמה שמגיעה למאזינים מידה גדולה יותר של התחשבות. הציבור רשאי להיות נגד תקשורת לא מעניינת.

...

מן המפורסמות שאינן צריכות ראייה היא שהבוהורונים (עיתוני בוקר-צהריים) "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" מתחרים ביניהם מלחמת חורמה. על כל סיפור מתנוסס ציון של משולש קטן מצד ימין למע-לה, ובו כתוב בשחור על גבי צהוב: "חשיפה", או: "תחקיר". אין יותר ידיעות, סיפורים, מאמרים. לדוגמה, ב"מעריב" מובאת חשיפה של תוצאת הבדיקה שנערכה באנגליה ביחס למוצאו של החיזור מאחיהוד. ליתר ביטחון מביא העיתון (והכתב דוד רונן) גם תמונת תזכורת (אחיהוד, 21.12.96), שבה נראה זוג משועשע ההופך והופך ביצור שכלל הנראה איננו מן העולם הזה. בעמוד השער קובעת החשיפה שלא מדובר בחיזור ולא במלאך או שליח ואף לא בפעמי משיח, והחשוב מכל - אורי גלר הביע אכזבה על כי החיזור מאחיהוד הוא יליד הארץ. השאלה האמיתית היא אם יוכל להצביע לכנסת. מול ידיעה כזאת אפילו פרשת בר-און-חסון מתגמדת.

...

מה לא נאמר על ביקורו של ראש הממשלה אצל האפיפיור? בעמוד השער של "מעריב" האפיפיור אומר לשרה נתניהו: "את נראית נערה פולנייה". האם זו מחמאה? דליה שחורי ב"הארץ" מוסיפה: "האפיפיור: אבקך בישראל עוד לפני שנת אלפיים". עירית רוזנבלום ("הארץ"): "משדר התיירות נערך לקליטת מיליוני צליינים הצפויים בעקבות ביקורו של האפיפיור".

האפיפיור עוד לא הגיע. לא ברור מתי ואם בכלל יגיע. כל תאריך עד שנת אלפיים אפשרי. אך בארץ החלומות בונים מלונות באוויר. נערכים לקלוט עשרה מיליון תיירים. אף לא תייר אחד פחות. האם עשרה מיליון התיירים המובטחים יגיעו על מרבד קסמים ויגורו רו באוהלים? שכן אין מספיק חדרי מלון או מושבים על הטיסות. ובכך-לל, הרי הצליינים הנפלאים הללו יבואו לחגוג אלפיים לנצרות או אלפיים לישו הנוצרי, וכל זאת במדינת היהודים? מדינה שבה אסור לעשן בשבת בשטח הציבורי של המלון ואין מגישים קפה בחלב בלובי של המלון. איך בדיוק יספלו במיליוני הצליינים שינסו לעבור בשבתות באוטובוסים הממוזגים ברחוב בר-אילן? פקידים ודוברים יכולים להביא מיליוני תיירים נוצרים ואחרים בהבל פה, אבל היכן הביקורת של העיתונאית, השכל הישר של העורך?

...

עכשיו הכל גולשים. באינטרנט. לבד ובחברותא. ובהרי דאבוס גולשת התקשורת עם ראש הממשלה, ספק מתאבקת בשלג רגליו של ראש הממשלה, ספק מותחת ביקורת. לא ברור. כמו הצילומים המטוטטשים שהופיעו בבוהורונים התאומים. זה היה ראש הממשלה שמעד שם או אולי איווט?

...

"גלובס", "עסקים" של "מעריב", ו"ממון" של "ידיעות", שדיווחו בחודשיים האחרונים על מניות צונחות ובורסה, החלו לספר שהמעוץ-ממריא לגבהים חדשים ושניתן לקנות מטבע זר באופן חופשי. יש גם מיליוני תיירים בשער. מעולם לא היה מצבנו טוב יותר, או מדוע העיתונאים משמיעים קולות נכאים ופחד פתאום ממנכ"לים ופוליטיקאים? האם זה רק תרגיל?

כאשר העיתונאים ישירו שרי הלל לפוליטיקאים, והפוליטיקאים ישבחו את העיתונאים, אז ורק אז צריך יהיה להיבהל. אז ורק אז נוכל להבחין בזווית העין ב"מסך ברזל" היורד על ארצנו. ■

יוסי שובל הוא צרכן תקשורת מושבע

חוות לגידול חזירים אינן תחום סיקור מבוקש במיוחד בקרב עיתונאים, אפילו לא בארצות שבהן זו תעשייה משגשגת. הרבה יותר נוח ונעים להסתובב בטרקליני השלטון, במסדרונות הפרלמנט ובאולמות בתי-המשפט מאשר להריח את צחנת הביבים ואגמי הפסולת ולהאזין לגאקותיהם של חזירים מפותמים. ובכל זאת, במדינת צפון קרוליינה שבארצות-הברית יש מי שמסקר את התחום הזה, ומצליח גם להפיק משם לא רק "סיפורים" טובים אלא אפילו את פרס פוליצר היוקרתי.

תעודת פרס הפוליצר מקשטת עכשיו את קירות משרדיהם של פאט סטית וג'ובי ווריק, שני כתבים של ה"ניו אנד אוברבר" המתפרסם בצפון קרוליינה. השניים החלו לנבור בחוות החזיריים בעקבות טיפ על משהו מסריח בממלכת החזירים, בלי שיהיה להם מושג על מה בדיוק יעלו. בסופם של שבעה חודשי תחקיר העלו שורה של ממצאים מתועדים היטב לא רק על פוליי-טיקאים ואנשי עסקים מושחתים, אלא גם על נזקים חמורים ביותר לאיכות הסביבה.

התחקיר המקיף - ונזכיר רק את 400 המרואיינים שעמם נפגשו התחקירנים ואת אלפי המסמכים שעברו תחת ידיהם - לא היה מעורר תשומת לב מקצועית רבה כל-כך, אלמלא הפך מיד עם פרסומו לדוגמה מובהקת ליתרונות הטמונים בטכניקת עבודה חדשה, ההופכת למלת הקסם בתקשורת האמריקאית: איסוף מידע באמצעות מחשב, או CAR - ראשי התיבות באנג'לית של המונח Copmputer-Assisted-Reporting.

איך נוצר הקשר בין החזירים למחשבים? עורכי התחקיר קיבלו לידיהם, בין היתר, אלפי דו"חות של האגף לאיכות הסביבה של צפון קרוליינה על מצב זיהום הנחלים ברחבי המדינה, ואספו במקביל נתונים משורה ארוכה של מקורות מידע אחרים על מיקומן של חוות לגידול חזירים. המחשב איפשר להם למיין את הדו"חות, לנתח את הנתונים, ולהגיע למסקנות על הקשר הישיר בין חוות החזירים ובין איכות המים במדינה, נתון שהרשויות העדיפו, כמובן, להעלים מן הציבור.

בדרך דומה ערכו הכתבים הצלכות באמצעות מחשב של נתונים בדבר בעלי עסקים גדולים - חוות גידול ובתי-מטבחים - ותרומות למועמדים לתפקידים פוליטיים. מחוללי-יישומים וגליונות חישוב חוללו את הפלא, והגישו לידיהם ממצאים מרשימים - ועגומים: דווקא באזורים שבהם מזהם גידול החזירים את הסביבה בצורה חמורה, מעדיפים הפוליטיקאים להימנע מהטלת הגבלות, המקובלות בחלקים אחרים של ארצות-הברית והמיועדות להגן על בריאות הציבור.

וכך, הקשרים בין הזיהום והנזק הבריאותי ובין שפכי חוות החזירים, בין הכסף הגדול של מגדלי הבהמות ובין הפוליטיקאים תועדו בדרך כמעט מדעית, בצורה שלא נעשתה קודם לכן באזורים החקלאיים של ארצות-הברית.

פאט סטית, הרוח החיה מאחורי התחקיר, הוא אחד העיתונאים הבולטים בארצות-הברית, הפועלים להחדרת ה-CAR לתודעה המקצועית של ארגוני תקשורת אמריקאיים. הוא היה בעבר מנהל אגודת התחקירנים האמריקאית (הקרויה IRE, "כתבים ועורכים חוקרים"), ומרבה להדגיש את התרומה הרבה שיש לשימוש במחשב לא רק לעבודה שוטפת של עיתונאים ועיתונאים, אלא בעיקר לתחקירים מעמיקים.

מחשבים נמצאים בחודי המערכות הללו זה שנים רבות, אבל הם משמשים בדרך-כלל לעיבוד תמלילים, עריכה, עימוד וגרפיקה. ה-CAR מבשר שימוש נרחב יותר במחשבים כחלק בלתי נפרד מטכניקות איסוף המידע וניתוחו.

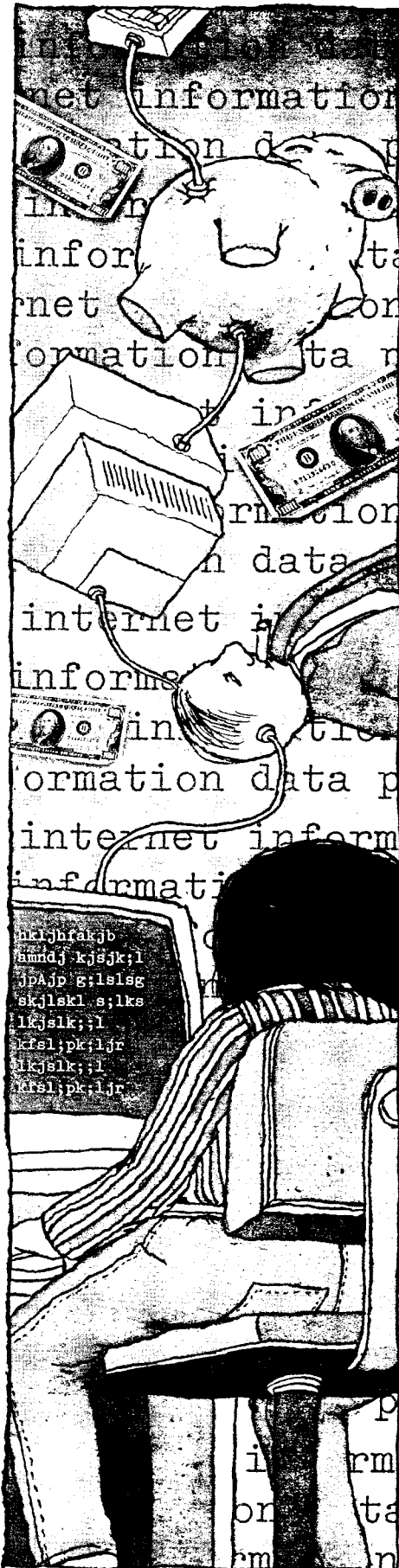
ה-CAR נולד באמצע העשור הקודם, אך רק בראשית שנות התשעים החל לחדור ברצינות ליותר ויותר אמצעי תקשורת בארצות-הברית. מכון פוינטר האמריקאי עורך מדי שנה סמינר-רים, שבהם הוא מציג לכתבים ולעורכים טכניקות חדשות לניצול המחשב, ולא פחות מכך את הדרכים לשילובן במערכות עיתונאים ואמצעי תקשורת נוספים.

מאז ראשית שנות התשעים גם מוגו בעיתונים רבים "מנהלי CAR", שתפקידם לסייע

רפי מן

חזיר על צג מחשב לוחט

עידן איסוף המידע הממוחשב לא רק מעמיד לרשות העיתונאים חומר רב יותר, אלא אף מאפשר להם לייצר תחקירים איכותיים, עם ממצאים "באיכות כמעט של ראיות לבית-משפט"

לכתבים לעשות שימוש במחשב. תחת המטרייה הזו כוללים איסוף מידע מן האינטרנט, ניצול מאגרי מידע על גבי תקליטורים ומאגרי מידע מקוונים (on-line), וכן שימוש בגלי-יונות חישוב אלקטרוניים לניתוח נתונים ועיבודם – בקצרה, כל מה שמאפשר לנצל את הכלים הטמונים במחשב ובעידן "אוטוסטרדת המידע" לשיפור עבודת העיתון.

באתרים של מכון פוינטר ושל המכון הלאומי לאיסוף מידע באמצעות מחשב (NICAR) ניתן למצוא לקט של שאלות ותשובות ועצות למי שמבקש לאמץ את הטכניקות החדשות הללו. על השאלה אם גם בעידן של קשיים כלכליים חשוב שעיתונים ישקיעו בתוכנה ובחומרה נוספים לחדרי המערכת, משיבים מומחי ה-CAR בהחלטיות: "זה לא חשוב, זה חיוני... מעבר ליכולתם של מחשבים לנהל ולטפל בכמויות גדולות של מידע, זהו אמצעי תקשורת, האמצעי הגדל ומתפתח בקצב המהיר ביותר... בפעם הראשונה בהיסטוריה, מידע באותה איכות ובאותה כמות עומד עכשיו לרשות ארגוני תקשורת גדולים וקטנים כאחד".

המחשבים מסייעים לא רק לחפור טוב יותר בביבי החזירים, אלא גם לנבור באופן מקצועי יותר בתקציביהם של גופים ממשלתיים וציבוריים. כך, למשל, חשפה כתבת של העיתון "פיל" דלפיה אינקוויירר", רנה סינגר, באמצעות המחשב כיצד הציגו פקידים באחד הרבעים של העיר במשך שנים תקציבים מזויפים, והעלימו בכך מעיני הציבור גרעונות עצומים. בניגוד לעבר, כאשר הגיעה בשנה שעברה הכתבת לראיין את הפקידים, היתה מצוידת במידע רב על מבנה התקציב, לאחר שניתחה אותו בדקדקנות באמצעות גליון חישוב אלקטרוני.

עורך בכיר בשבועון "יו.אס ניו אנד וורלד ריפורט" מדגיש, שעידן איסוף המידע הממוחשב לא רק מעמיד לרשות העיתונים חומר רב יותר, אלא אף מאפשר להם לייצר תחקירים איכותיים, עם ממצאים "באיכות כמעט של ראיות לבית-משפט". בראיון ל"אמריקן ג'ורנלים ריווייו" הוא מדגיש, שלמרות ההוצאות הכרוכות ברכישת ציוד ובאחזקתו, כמו גם בהכשרת עיתונאי-מחשב מיומנים, הרווח המקצועי הוא אדיר, ומסייע להחזרת אמון הציבור האמריקאי בעיתונות. האינטרנט הוא אחד מתחומי ה-CAR הפופולריים ביותר – לקבלת מידע לרקע, מאמרים ואיסוף נתונים. בעבר, כאשר נדרש כתב להכין כתבת רקע, נניח על איי קומורו בהקשר של התרסקות מטוס שם, היה עליו להיעזר בקטעי עיתונות ישנים מן הארכיון או באלמנך מודפס, שלעתים אינו מעודכן כבר ברגע שיצא מבית-הדפוס. היום הוא יכול להגיע למידע מעודכן לאחר חיפוש באינטרנט, אם הוא איננו טובע, כמובן, בים המידע שלתוכו הוא צולל. השפע וחוסר הסדר אינם הבעיות היחידות באינטרנט: מומחית ה-CAR נורה פאול, שחיברה כמה ספרי הדרכה בנושא זה בארצות-הברית, מדגישה שחשוב לזהות מי עומד מאחורי האתר בטרם נעשה שימוש עיתונאי במידע המופץ ברשת. דרך פעולתה של הרשת מאפשרת כמעט לכל אחד להחדיר לתוכה חומר, גם מסולף, במסווה של מידע אמין ומוסמך. וגם הדואר האלקטרוני הוא חלק מן הטכניקות החדשות החודרות לעיתונות לאיסוף מידע.

אדם מילר, מומחה CAR בתחנת השידור WDIV במישיגן, סיפר לאחרונה על כתבה מקיפה שערכה התחנה על גניבות רכב, ובה נכללו גם "עצות מקצועיות" של גנבי רכב על הדרכים למאבק יעיל בתופעה. התחנה פנתה לשם כך למאות גנבי רכב שנלכדו, הועמדו לדין ונשלחו לבתי-כלא, וביקשה מהם לענות על שורה של שאלות באשר לדרכי עבודתם. את המידע על זהותם של גנבי הרכב השיגה התחנה באמצעות ניתוח ממוחשב של רשימת המורשעים שנשלחו במרוצת השנה האחרונה לבתי-הכלא במדינת מישיגן.

אפשר לקנא בעיתונאים האמריקאים: מאגרי מידע כאלה, כמו שמות האסירים, עומדים לרשותם בכל אשר יפנו. כמעט כל רשות שלטונית אמריקאית, במישור הלאומי, במדינות או בערים, מוסרת לכתבים מאגרי מידע כאלה, על-פי "חוק חופש המידע" (המחייב רשויות למסור מידע לכל המעוניין, אלא אם כן יש בכך חשיפת סודות בטחוניים או פגיעה בפרטיות). חלק ניכר מן העבודה באמצעות מחשב, המעמיקה לחדור למערכות העיתוניים, מתבסס על הגישה הנוחה למאגרי המידע הרשמיים. בעבר היה צורך לפשפש בתיקי מסמכים, והיום המיון והניתוח של המידע נעשים בקלות רבה באמצעות המחשב.

לכך נוספים מאגרי מידע מסחריים, המעמידים לרשות העיתונאים גישה למידע רב, על גבי תקליטורים או בצורה מקוונת, תמורת תשלום. בישראל יש רק ניצנים ראשונים של הפצת מידע כזה, בין היתר באתר חדש באינטרנט שפתחה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. אבל עדיין רחוקה הדרך עד שכל משרדי הממשלה יפיצו לציבור מידע ממוחשב ומפורט על תחומי פעילותם. ■

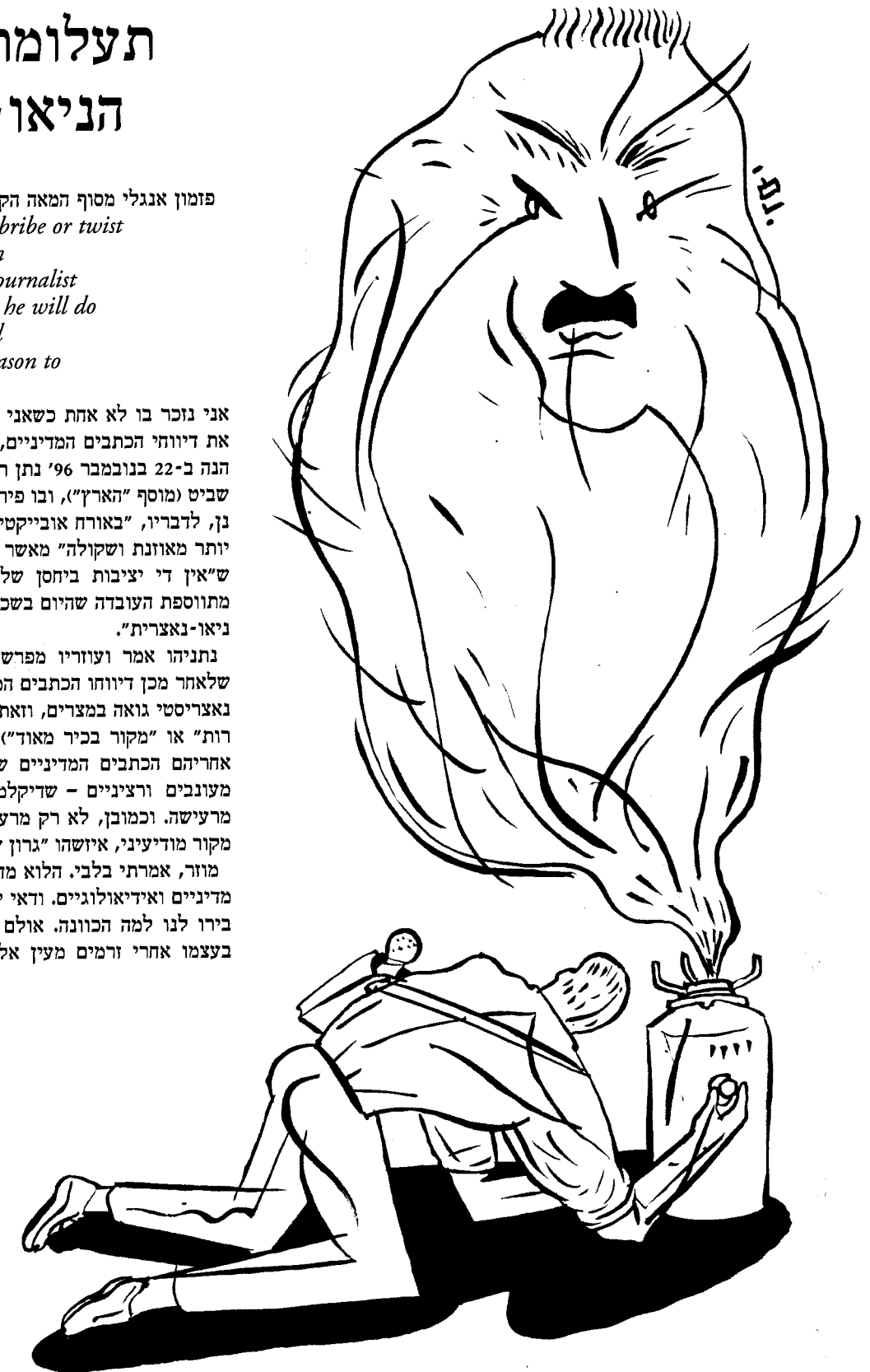
תעלומת מותו של הניאו-נאצריזם

פזמון אנגלי מסוף המאה הקודמת מזדמר לו כך:
*You do not have to bribe or twist
the arm
of the British journalist
considering what he will do
unasked
there is no reason to*

אני נזכר בו לא אחת כשאני קורא בעמוד הראשון או השני בעיתון את דיווחי הכתבים המדיניים, בעיקר במה שנוגע לארצות השכנות. הנה ב-22 בנובמבר '96 נתן ראש הממשלה נתניהו ראיון ארוך לארי שביט (מוסף "הארץ"), ובו פירט את תפיסתו לגבי אזורנו. הוא מתברר נן, לדבריו, "באורח אובייקטיבי במה שמתרחש שם", "בצורה הרבה יותר מאוזנת ושקולה" מאשר קודמיו. במצרים, למשל, גילה נתניהו ש"אין די יציבות ביחסן של האליטות המובילות לישראל, ולכך מתווספת העובדה שהיום בשכבות מצריות חשובות מתפשטת תופעה ניאו-נאצרית".

נתניהו אמר ועוזריו מפרשנים ומחזקים את טיעונו. בשבועיים שלאחר מכן דיווחו הכתבים המדיניים בעיתונים וברדיו על גל ניאו-נאצריסטי גואה במצרים, וזאת בהסתמך על "מקור בכיר" (או "מקור רות" או "מקור בכיר מאוד") בלשכת ראש הממשלה. החרו החזיקו אחריהם הכתבים המדיניים של שני ערוצי הטלוויזיה - מחויטים, מעונבים ורציניים - שדיקלמו את הממצא הזה כמביאים ידיעה מרעישת. וכמובן, לא רק מרעישת אלא מוצקה ומוסמכת; כאילו יש מקור מודיעיני, איזשהו "גרון עמוק" המדווח לראש ממשלתנו על כך. מוזר, אמרתי בלבי. הלוא מדובר לכל היותר בהערכה בדבר זרמים מדיניים ואידיאולוגיים. ודאי יבואו הפרשנים לעניינים ערביים ויס' בירו לנו למה הכוונה. אולם הללו מילאו פיהם מים. כמי שעוקב בעצמו אחרי זרמים מעין אלה, לא הבחנתי כלל בהתפתחות כזו במצרים. להיפך, נראה היה לי שאחזתם של רעיונות נאצריסטיים בציבור המצרי היא קלושה. באחרונה נעשה אמנם ניסיון להקים מפלגה בשם "אוקטובר", המתאפיינת ברטוריקה נאצריסטיית ובעוינות לישראל, אך המפלגה עדיין לא קיבלה מעמד חוקי, אין בה אישים בולטים והשפעתה דלה. ציפיתי שיאירו הפרשנים את עיניי, ולשווא.

בעוד אלו שותקים, נעו-זעו הכתבים המדיניים במרץ רב בכל מהלך חודש דצמבר '96 ובראשית ינואר '97. הם הכריזו חגיגות, מפי "מקורות בכירים" כנ"ל, שהניאו-נאצריזם הזה מסביר את פעילותה העוינת של

איור: ירמי פינקוס

שאלה שאי-אפשר לעסוק בה אם אין מתבוננים בנושאים אחרים המרעישים שם את הוויכוח הציבורי: למשל השאלה, מדוע מפגרת מצרים כלכלית בהשוואה לדרום-קוריאה, שהתל"ג לנפש שלה היה ב-1950 שני שלישים מזה של מצרים ואילו כיום הוא פי שבעה? ומדוע דרום-קוריאה עושה צעדים נועזים בכיוון של דמוקרטיזציה, בעוד מצרים נסוגה לאחור תחת השלטון הסמכותי והשמרני של מובארכ? או מדוע תומך המשטר לאחרונה בצנזורה על סרטים, ספרים ומחזות שמפעילה אלאזהאר?

לכל אלה אין לנאצריסטים (או לניאו-נאצריסטים) כל תשובות, והדבר מסביר את עליבות מעמדם. אבל יש ויש תשובות מעניינות

כנראה שלחץ האירועים השוטפים בסכסוך הישראלי-ערבי כה רב שאין הפרשנים מתפנים להתבונן בתהליכים וזרמים

לליברלים ולאחיים-המוסלמים, ותשובות אלה, כמובן, קשורות בדרך כלשהי לעמדות כלפי הסכסוך הישראלי-ערבי. אלא שעל כל זאת לא שמענו. כפי שכמעט לא שמענו (וולת מאמר יפה של יוסף אלגזי ב"הארץ") על הוויכוח החשוב בנושא "המזרח תיכונית" המסעיר פובליציסטים, אקדמאים ואנשי עסקים מצרים מאז 94, כמעין תגובה לאתגר שזרק להם שמעון פרס בספרו. אם נחזור לפרשת בועת הסבון של "הניאו-נאצריזם הגואה" ו"הלחץ המצרי על ערפאת", הרי שבסופו של דבר ניצל כבודה של התקשורת על-ידי צבי בראל ודני רובינשטיין ב"הארץ" (10 ו-17 בינואר 1997). ניצל כבודה, אך באיחור ולא בלי שנגרמו נזקים במה שנוגע לתפישות הציבור הישראלי את מצרים. בראל, שהיה בביקור בקא-היר, דיווח על ויכוח ציבורי שבו פתחו פובליציסטים התומכים בדיא-לוג עם האליטות הישראליות ובסילוק מכשולים מדרך הנורמליזציה, וכן על ויכוח בשאלת מנהיגותו חסרת ההשראה של מובארכ שעורר מחזה מצליח. ויכוחים מעניינים וחשובים – ואין בהם אף שמץ של ניאו-נאצריזם. להיפך, עולה מהם דימוי חיובי של ישראל, הקונה לו שביטה לפחות מאז רצח רביץ (הצרה היא, שעל קיומם של ויכוחים אלה אפשר היה לעמוד מן העיתונות המצרית מזה חודשים ארוכים, וחבל שצריך היה לחכות למסע לקאהיר כדי לעמוד על כך). בראל ורובינשטיין העלו, הן מפי מקורות ישראליים בקאהיר והן מפי פלס-טינים, סימני שאלה גדולים לגבי "מכבש הלחצים המצרי" על ערפאת. מצרים נתגלתה להם כמעין "קיביצער" המנסה להרוויח יותר מסגירת פערים אחרונים בהסדר ההולך ומתרקם, ממש בדומה ל"קיביצער" השני, החביב יותר על ישראל, הלוא הוא ירדן. ומסתבר שערפאת הוא שגייס תמיכה מצרית-ירדנית כדי לחזק את ידיו במו"מ עם הפרטנר החדש העיקרי להסכם אוסלו: ארצות-הברית. הפזמון שבו פתחתי את דבריי נכון הוא (בשינוי שם התואר מ"בריטי" ל"ישראלי") לגבי כתבים מדיניים; פחות מזה לגבי פרשנים מורח תיכוניים. פחות, אבל לא במידה הראויה. ■

עמנואל סיון הוא פרופסור להיסטוריה באוניברסיטה העברית

מצרים במהלך המו"מ על חברון: מצרים הניאו-נאצריסטית מפעילה לחץ על ערפאת שיקשיח את עמדתו במו"מ; הוא כבר התרכך, אך היא, הנוקשה, "מפעילה עליו מכבש לחצים" שלא לתתום כדי לשמר את "מנהיגותה בעולם הערבי". איך קשורים כל הטיעונים הללו זה לזה – סתמו כתבינו ולא פירשו. אילו לחצים יכולה מצרים להפעיל? כלום ערפאת תלוי בה כספית? כלום זקוק הוא היום, אחרי תמרונו המזהיר בפרשת מנהרת הכותל, ללחצה בזירה הבינלאומית? איזה רווח תפיק מצרים מעצירת תהליך השלום? ואולי מוסברים תמרוניה של מצרים במשהו אחר, ברצון להופיע (להופיע ולא דווקא להיות) בתור המוציא והמביא בעולם ערבי, שהוא מפולג כפי שלא היה מעו"ד? הרי תרגילי תיווך מקנים למבצעם יוקרה, כדרך שניסתה מצרים להפיק בו-בזמן על-ידי תיווך בסכסוך קטאר-בחריין ובסכסוך סודאן-אריתריאה?

לא לשאלות הנ"ל ולא להסבר החלופי ניתנה תשובה. כתבינו המדיניים המשיכו לטחון מים רותחים ולהעלות את הטמפרטורה של יחסי ישראל-מצרים, בדיוק כפי שהתכוונו כנראה אותם מקורות עלומים בלשכת ראש הממשלה.

הכתבים המדיניים הם אנשים חרוצים, ועל-פי רוב מפוכחים ביותר במה שנוגע לנושאים קואליציוניים ופנים-מפלגתיים, וקשה להוליכם שולל. אולם בנושאי חוץ, ובפרט בנושאי אזורנו, הם הופכים לא פעם לדוברים מטעם. לא שהדבר אינו קורה אף בשאלות פנים. בימי ממשלת "האחדות הלאומית" של שנות השמונים, במהלך אחד המשברים העונתיים בין ראש הממשלה פרס לשר שרון, הייתי עד למחזה הבא:

המשבר הגיע לשיאו בשעות אחר-הצהריים; כשהגיע מועד מהדורת יומן החדשות ברדיו, היה כתב מדיני אחד ישוב על מכתבתו של מנכ"ל משרד ראש הממשלה, בלשכתו, והוא מדווח לאומה בשידור ישיר על המשבר המחרף. את הדיווח ליחשש לו המנכ"ל שהיה עומד לידו, ופעמים אף רושם לו מידע על דף נייר שהחזיק לנגד עיניו. לולא ראיתי במו עיניי הייתי חושב שזהו מערכון של החרצופים.

בנושאי פנים אין זה חזון נפרץ, אך בנושאים מורח תיכוניים הוא לחם חוק: מגוומאות על ערכו של עוד ביקור חשאי ומיוחצן של שמעון פרס במרוקו ועד לחשיפת הניאו-נאצריזם שונא-ישראל בימי נתניהו.

שתיקתם של הכתבים/פרשנים המורח תיכוניים ו/או פיגורם בדי-וח רק מחמירים את מצב העניינים. זו תופעה מווררה, מפני שמדובר

הכתבים המדיניים הם אנשים חרוצים, ועל-פי רוב מפוכחים ביותר, אולם בנושאי חוץ, ובפרט בנושאי אזורנו, הם הופכים לא פעם לדוברים מטעם

בעיתונאים משכילים ומיומנים. כנראה שלחץ האירועים השוטפים בסכסוך הישראלי-ערבי כה רב שאין הפרשנים מתפנים להתבונן בתהליכים וזרמים, ובעיקר כשאלו אינם נוגעים ישירות לסכסוך. ייתכן שגם העורכים תורמים לכך: הם מנחשים (אולי בצדק) שקור-איהם מתעניינים באזור רק באספקלריה של הסכסוך, ומסיקים מכך שמידע אחר אין טעם להעביר להם. העורך לא יאיץ אפוא בכתב/פרשן (ו/או יתגמל אותו) אם יעסוק בוטות כאלו. מדובר בוטות כמו השאלה, אם ניאו-נאצריזם עולה במצרים;

לטובת הפרטיות

לגבור על הנטל הזה. צריך באמת להיות נימוק חזק שיכול להצדיק את ההחלטה לחפש את המידע ולפרסמו. לטעמי, ברוב המקרים שציינתי אם לא בכלום, נימוק כזה איננו קיים. החשש המבני הוא שהשיח שלנו, הן בין עיתונאים והן בחוגים משפטיים, פועל להשכיח את האמיתות חשובות אלה. השכחה זו מסייעת לכוחות המקצוע והשוק הדוחפים לפרסום, ויחד באמת אין לנו סיכוי נגדם.

הבעיה של שיח העיתונאים והמשפטים (ויסלחו לי אלה שבני המקצועות שלא ראוי להכליל אותם במסגרת זו) אינה מיוחדת לישראל. היא יובאה אלינו בעיקר מארצות-הברית. החשש (המוצדק) מצנזורה והגבלות מטעם הממסד על חופש הביטוי בעניינים ציבוריים הביא לפיתוח דוקטרינות ומנהגי חשיבה גורפים, המביטים בהשדנות בכל מגבלה, מכל סוג, על חופש הפרסום בתקשורת-ההמונים. כל ניסיון לתחום גבולות מתפרש כתחילתו של מדרון תלול שאי-אפשר ולא ירצו לעצור בו לפני השתקה של כל ביקורת לגיטימית. כל מאבק נגד פרסום נתפש כביטוי של כוחות החוץ, וכל ניצחון במאבק כזה - כעוד גילוי של חירות וקדמה. בתנאים כאלה, בעיקר כאשר הגילויים נעשים ב"סביבה" של אירוע או אישיות שאין מחלוקת על חשיבותם הציבורית, אנו נוטים שלא לעשות את השקלול הוהיר והמכבד הנדרש כאשר על כף המאזניים עומדת פגיעה באדם.

העיקרון צריך להיות חזרה אל מושג לוח היסוד: כאשר פרסום פוגע בצנעת הפרט, יש לבדוק אם יש לו הצדקה. לא כל מה שהציבור ישמח לדעת הוא גם דבר שיש הצדקה לפרסמו. לציבור יש זכות לדעת רק מה שחיוני לו לעשיית שיפוטיות שהוא חייב או רשאי לעשות. בכל שאר העניינים - אני הייתי מפעילה פרוור-מפציה דווקא לטובת הפרטיות. איני סבורה שהעניין הציבורי ייזוק בשל כך. להיפך: האווירה תהיה יותר עניינית ופחות רכילותית.

ניתן לטעון נגדי שאני מטילה הגבלות חריפות מדי על התקשורת. איני סבורה כך. נטען לעתים שמושאי הפרסום אינם יכולים להלין משום שהם הסכימו לכך, במפורש או בכך שהציגו מועמדות לתפקיד ציבורי חשוב. באף אחד מן המקרים האלה אין הסכמה מפורשת. מועמדות לתפקיד ציבורי אכן יכולה להצדיק פרסומים מסוימים, אולם אסור להציגה כבסיס למתן הסכמה שלא היתה. ניתן לטעון נגדי שאף אם אני צודקת בכל אחד מן המקרים האלה לגופו, עצם ההגבלה העצמית היא פסולה, שכן היא תעודד הגבלה עצמית גם בעניינים שבהם ראוי לפרסם. אבל זה הלוא הטיעון המפורסם של המדרון התלול שהצגתי למעלה. חשוב, לכן, להראות בכל מקרה שאמנם קיים בפרסום אינטרס ציבורי המצדיק את הפגיעה. חשוב בעיקר להימנע מן העמדה הצדקנית הרואה בכל פרסום עניין ציבורי, וחשוב לזכור, במידה נכונה של ריחוק, את המסר החזק של "הכבוד האבוד של קתרינה בלוס".

רוח נביון היא פרופסור למשפטים באוניברסיטה העברית ונשיאת האגודה לזכויות האזרח

כמעט בכל תקופה ניתן למצוא מקרים בולטים המעוררים סערה לרגע: האם ראוי היה לפרסם פרטים על מנהגי ההתבדרות והפנאי של רוני בר-און? אגב מינויו ליועץ המשפטי לממשלה? האם הכיסי של ילדי משפחת נתניהו ראוי? האם נכון היה מצד העיתונאים לבקש "הצצה" אל תאו של יגאל עמיר כדי לפרסם את ממצאיה? האם נכון היה לאפשר הצצה כזאת? האם נכון פעלו אלה ששיחררו מידע פסיכיאטרי על נועם פרידמן, היורה מחברו? האם ראוי היה לתת פרסום לפרקי יומן ומכתבים של ואנונו? האם ראוי לפרסם, לחזור ולפרסם, פרטי מקרים קשים כגון מצב גופתה של חיילת שנרצחה? תמונות מביתו של דוד אבידן כאשר היה במצב של הידרדרות נפשית? פרטים על חיי המשפחה של נשים וילדים שהפכו, שלא בטובתם, לקורבנות של אלימות במשפחה? הסערות שוככות, אנחנו עוברים הלאה, קצת לקחים נלמדים - אבל השאלה נשארת בעימותה.

בסופו של דבר, מי שנמנע מלפרסם רואה את עצמו מפסיד. המהלך הוא לכיוון אחיד - מבחינת עיתונאים, חיפוש ופרסום מידע פרטי, גם כזה היכול להיות מבין ללא טעם, עדיפים על הימנעות אצילית. את השיקול המקצועי הזה, החשש להיראות "פראיר", הרצון ללכת עד הסוף עם "סקופ", התקווה לעשות כותרות ורווחים, מסבירים ומצדיקים פעמים רבות בשם "זכות הציבור לדעת". קשה ללחום נגד כוחות כה מגוונים וחזקים, וסביר להניח שמלחמה כזו לא תצליח, אולם אנו חייבים לעצמנו לפחות את הבירור: האומנם יש פה תמיד שירות חיוני לציבוריות הישראלית, או שמא גם הצנעה של אינטרסים פרטיים וחיפוש אחרי סנסציות, שיש בהן נזק ציבורי פוטנציאלי, תחת מסך של אינטרס ציבורי?

בחרתי במיוחד מקרים שבהם הטיעון לטובת הפרטיות הוא חזק על פניו. לא כללתי פרסום על מחלתו של מנהיג או דפוסית התנהגותו במצבי לחץ או איום. איני מונה כאן מידע הנחוץ להערכת התפקוד הציבורי של אדם, או מידע שהוא חיוני על-מנת לנקוט עמדה בסוגיה בעלת חשיבות ציבורית. בכל המקרים הרבים שהבאתי היה הפרסום פוגעני, והקשר בינו ובין סוגיה לגיטימית לבחינה ציבורית היה חלש או לא-קיים, או שהגילוי נבע מהפרת חובת אמון. פגיעה באדם על-ידי פרסום דברים הנוגעים לצנעת חייו היא גדולה ומשמעותית. במקרים קיצוניים היא עלולה להביא לנזק נפשי חמור, אולם אף במקרים "רגילים" היא גורמת עוגמת נפש גדולה ותחושות של חוסר-אונים, ניתוק ופגיעה. כל פגיעה כזאת צריכה להיות מוצדקת, והנטל להצדיקה גדול יותר ככל שהפגיעה קשה יותר. ההכרה בחירות הביטוי של העיתונאי היא אמנם הגנה על אינטרס חשוב ולגיטימי, אך אינה מספיקה לבדה

העין השביעית פברואר 97

חופש הביטוי נחלש

מאמרו של איתן להמן ("העין השביעית", גיליון מס' 6) הציג בפני הקורא את שתי ההחלטות החשובות של בית-המשפט העליון בפרשת הרב עידו אלבה והעיתונאי מוחמד יוסף ג'בארין, הקובעות את גבול המותר והאסור בביטוי גזעני או ממריד. ברצוני לעמוד כאן על אחת המחלוקות המרכזיות שעלו בפסק-הדין, הנוגעת לגבולות חופש הביטוי. כוונתי לשאלה, אם בקביעת הגבול בין הבעת דעה מותרת ובין פרסום פלילי המסית לגזענות, יש לתת משקל להשפעה המעשית של הביטוי, לסיכוי שהביטוי ישפיע ויגרור גם מעשים, ואם יש תחולה, בהקשר זה, למבחן ההסתברותי בכלל ולמבחן ה"ודאות הקרובה" בפרט.

בשאלה זו, הקובעת במידה רבה את גבולותיו של חופש הביטוי בקשת של נושאים הקשורים או מצטיירים ככרוכים בגזענות, נחלקן הדעות ועדיין רבה המבוכה. השופט מצא היה בדעה ברורה, ששכלול העבירה של הסתה לגזענות אינו מותנה בקיום הסתברות לתוצאה כלשהי. נאמן לשיטתו, שלפיה האיסור הפלילי על פרסום הסתה לגזענות אינו מנוגד כלל לחופש הביטוי, קבע השופט שמאמרו של הרב אלבה מהווה הסתה פלילית אסורה, וזאת אף שלדעתו לא הוכחה "הסתברות ברמת ודאות גבוהה ביותר" שהפרסום אכן יגרום הסתה לגזענות או פגיעה כלשהי בשלום הציבור. לדעת השופט מצא, צמצום העבירה הכרוך בדרישת הודאות הקרובה יגרום לכך, שרק במקרים שבהם יבוצעו מעשים גזעניים ניתן יהיה להוכיח את אשמתו של המסית. לדעתי, צמצום זה אינו רצוי ואינו תואם את

כוונת המחוקק. פרשנות דומה נתן השופט מצא גם לעבירה לפי סעיף 4 לפקודה למניעת טרור שעניינה פרסום דברי שבח למעשי אלימות. לעומתו, נשיא בית-המשפט, השופט ברק, מחזיק בעמדה שחופש הביטוי חל באופן עקרוני גם על ביטוי גזעני. על-פי גישה זו ביקש השופט ברק שלא להכריע בשאלה, אם יש מקום לדרישה שהפרסום הגזעני עלול לפגוע, ברמת הסתברות כלשהי, בשלום הציבור. לדעת השופט ברק, הואיל וחופש הביטוי חל על הביטוי הגזעני, ייתכן שהטלת אחריות פלילית על מסית לגזענות, כאשר אין כל סיכוי להתממשות ההסתה, היא פגיעה מעבר למידה הראויה בחופש הביטוי. הנשיא ברק לא נאלץ, לשיטתו, להכריע בשאלה הקשה שהציג, הואיל ולדעתו הפרסום הגזעני במקרה אלבה יצר הסתברות ברמת ודאות גבוהה ביותר שהסיכון יוצא מהכות אל הפועל. הערכה זו, השנויה במחלוקת בין השופטים, מדגימה את העמימות הרבה של מבחן הודאות הקרובה. כך למשל השופט כך מציע להתפק במבחן סובייקטיבי, שלפיו די להוכיח כי הנאשם היה מודע לכך שהביטוי יגרום קרוב לוודאי להסתה לגזענות. לדעתו מבחן זה התקיים. השופט דורנר מאמצת את עמדתו של מצא, כלומר שוללת את תחולת המבחן ההסתברותי, אך מציינת במפורש ש"לו סברתי כי המבחן ההסתברותי הוא מיסודות העבירה, הייתי מתקשה לאשר את ההרשעה. ספק רב בעיניי אם חומר הראיות מוכיח במידת הודאות הדרושה במשפט פלילי כי קרוב לוודאי שדברי המערער היו מביאים

אחרים לגזענות". השופט טל, בדעת מיעוט, היה משוכנע שלא הוכח כי המאמר עלול היה, אפילו לא בהסתברות קרובה (שלא לדבר על קרובה לוודאי), להסית לגזענות. השופט טירקל, בדעת מיעוט, היה בדעה שיש מקום לדרישה כי הפרסום יגרום לחשש ברמת ודאות של קרוב לוודאי לפגיעה בשלום הציבור. גם הוא משוכנע שהביטוי של אלבה לא יצר את החשש האמור.

דומה שאין הסכמה בין השופטים לא רק לגבי הצורך בהחלתו של מבחן הודאות הקרובה, אלא גם לגבי טיבו של המבחן, אם נדרשת ודאות קרובה שאנשים יוסתו לגזענות או שמא שייעשה מעשה גזעני או שייפגע שלום הציבור, ואם בנסיבות המקרה מתקיימים תנאי המבחן. השופט ברק ציין בפרשת אלבה שהוא נוטה לקבוע את תחולת מבחן הודאות הקרובה בהקשרה של עבירת העידוד לאלימות, כלומר, לדעתו יהיה כנראה צורך להוכיח שדברי השבח עלולים לגרום בהסתברות של קרוב לוודאי להתרחשותה של האלימות. גם כאן לא היסט ברק לקבוע שבנסיבות המקרה, היה חשש ברמה של קרוב לוודאי להתממשות האלימות. למרות דברים אלה, ואף שלא כל שופטי ההרכב התייחסו באופן מפורש ומנומק לנושא זה, בהקשר של עידוד לאלימות, קבע השופט מצא בפרשת ג'בארין, בהמשך לעמדתו בעניין אלבה, שההלכה שנקבעה בעניין אלבה היא כי אין צורך להוכיח שדברי השבח לאלימות יצרו סיכון ממשי למעשי אלימות. קביעה זו, שיושמה בפסק-הדין, מצמצמת במידה רבה את חופש הביטוי בהקשרים של ביטויים רבים היכולים להיחשב כדבר שבח למעשי אלימות שונים.

אכן, השאלה היא כבדה וקשה. הביטוי הגזעני, כמו גם עידוד או שבח למעשי אלימות, הם מהביטויים הקשים, החריגים, הפוגעים והמסוכנים ביותר שניתן להעלות על הדעת. למרות זאת, ובהנחה שחופש הביטוי חל בעיקרון גם על ביטויים מעין אלה, אין להתחמק מהצורך לקבוע בזהירות את גבולות האיסור הפלילי, ולהבטיח את חופש הבעת הדעה, החופש האקדמי והיצירתי של עיתונאים, משוררים, מדענים ורבנים.

האיסור הפלילי על ביטויים של הסתה לגזענות ושל עידוד לאלימות נועדו להילחם בגזענות ובאלימות, שהן תופעות אנטי-חברתיות חמורות הראויות לגינוי ולאיסור פלילי. כאשר אין סכנה שתופעות אלה תתרחשנה עקב הביטויים, נחלש כוחם של הרציונלים להטלת האיסור. אמנם דברי עידוד לאלימות, כמו גם הביטוי הגזעני, יכולים, גם בהיעדר כל הסתברות להתממשות הסכנה, להטריד ולפגוע בציבורים רחבים, אולם לא בטוח שהפגיעה ברגשות הטמונה בדברים אלה יכולה להצדיק את האיסור הפלילי. ייתכן שיש מקום לדרוש, לכל הפחות, כי בהיעדר רמת ודאות של קרוב לוודאי להתממשות הסכנה, יהיה צורך להראות שהפגיעה (ברגשות או בכבוד) הטמונה בעצם הביטוי היא חמורה וקשה, ומצדיקה כשלעצמה את האיסור. כיום, בעקבות הלכות אלבה וג'בארין, נחלש באופן ברור מקומו וכוחו של עקרון חופש הביטוי בשיטתנו המשפטית, ויש סכנה משמעותית שהנפגעים מכך יהיו במידה רבה דווקא קבוצות חלשות וקבוצות מיעוט, הנאבקות לעתים מול גזענות ואלימות באמצעות הביטוי החופשי. ■

עו"ד קרניאל מלמד דיני תקשורת בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית ובמכללת רמת-גן

לשון הרע

איתן להמן

לשון נופל על לשון

הרחק מהיומונים והמקומונים הגדולים בישראל צומחת לה תעשייה של מקומונים בערי השדה. לא תמיד נקוטים במקומונים האלה אותם כללים הנהוגים בעיתונים הגדולים. לעתים בכך חנם, ולעתים בכך אסונם. בפסק-דין שניתן בערעור שנדון בבית-המשפט המחוזי בירושלים לפני כמה חודשים, נגלה לעיני הקורא סוג מיוחד זה של תקשורת, כפי שהשתקף בסדרת רשימות בעיתון "אינדקס בית-שמש". המערער, שמעון ביטון, כתב רשימה תקיפה נגד איש ציבור ביי-שוב, ניסים קופ, ובה נאמר בין היתר: "הכישור היחיד של קופ הוא היותו שקרן מדופלם ומניפולטור. כפוליטיקאי הוא מוכשר, כי השקר טוב לפוליטיקאי".

קופ הגיב מיד באותו עיתון, וכתב בין השאר: "מדוע זה מתעקש האיש הקטן הזה, פעם אחר פעם, לחשוף ברבים את מומיו הנפשיים? כל פסיו כולוג מתחיל ישיב ויאמר כי אלה הם סימפטומים ברורים וידועים לתסביכי נחיתות קשים... הטיפול בשמעון ביטון אינו דרך עיתונים, אלא דרך ספתו של פסיכולוג, או דרך קליניקה של פסיכיאטר..."

"לשון הרע" יכולה להתקיים

גם כאשר המפרסם כלל לא

מודע לקיומו של הנופגע

ביטון מיהר להגיש תביעת דיבה, והשופטת ב. כהנא, בבית-משפט השלום בירושלים, קבעה כי אמנם תגובתו של קופ מהווה "לשון הרע", אולם יש לו הגנה – סעיף 15(10) לחוק, שלפיו "הפרסום לא נעשה אלא כדי לגנות או להכחיש לשון הרע שפורסמה קודם לכן". ביטון עירער לבית-המשפט המחוזי, והסתמך על פסק-הדין בבית-המשפט העליון לוטפי משעור נגד אמיל חביבי, ובו נקבע כי אין משעור יכול להתגונן מפני תביעת הדיבה של חביבי רק משום שחביבי פירסם נגדו לשון הרע בעבר, כיוון ש"תרופתו של הנפגע מלשון הרע איננה על דרך פרסום נגדי, מצדו, של לשון הרע של המפרסם". השופט אליקים רובינשטיין, שלחוות דעתו הצטרפו סגן הנשיא שלום ברנר והשופטת מיכאלה שידלובסקי-אור, פסק כי ההלכה הנ"ל אינה מוחלטת, אלא "כל מקרה לנסיבותיו". במקרה זה יש לראות את הדברים שכתב קופ במסגרת מערכת כוללת של יחסי הצדדים במערכת הציבורית בבית-שמש, ואם המערער כינה את קופ "שקרן ומניפולטור" ועוד כהנה וכהנה, ובעצמו פירסם בכך לשון הרע, הרי התגובה שלה זכה בהחלט באה כדי לגנות את דברי לשון הרע שפורסמו נגדו. השופטים חזרו עוד על קביעת השופטת כהנא, שהפרסום לא הרג מתחום הסביר.

השופט רובינשטיין מתייחס אף לחשש שפסק-דין שכזה גותן את ידו

ל"מלחמת הכל בכל בתחום לשון הרע" של השמצות ללא קץ, אך עונה לחשש שהוא עצמו מעלה, שהכל תלוי בנסיבות, והוא סומך על שיקול הדעת של השופטים. ככלל, הוא קובע, אין לשון הרע מוכה בתגובה של לשון הרע, אך "גינוי לשון הרע" ייתכן שיגלוש בעצמו ללשון הרע, ומשום כך ניתנה לפרסום שכזה הגנה בחוק בנסיבות המתאימות. השופט רובינשטיין אף מציין בפסק-הדין, שגם לדעת המשפט העברי נדרשת לעתים מידה של אמירת לשון הרע, בנסיבות מוגדרות ומצומצמות, בין בעלי מחלוקת.

שם זהה כעילה לתביעה

בית-המשפט המחוזי בתל-אביב פסק לאחרונה, שייתכן שדי בדמיון בשמות בין הדמות שפורסם עליה לשון הרע ובין התובע, ואין כל צורך בקווי זהות נוספים כדי להקים עוולת לשון הרע.

ואלה העובדות: נועם זיו והוצאת זמורה-ביתן הוציאו לאור ספר בשם "יומולדת שמח, נוח". הספר מתאר דמות בדיונית בשם "רון שטרייכמן", ומצייר אותה באופן שלילי ביותר.

התובע, אדם בשם רון שטרייכמן, הגיש כתב-תביעה לבית-משפט השלום בתל-אביב, ובו טען כי בזהות שמית זו פגע בו הספר, ולפני כך מחברו והמוציאה-לאור חייבים בפיצוי.

הנתבעים טענו בשלב המקדמי של המשפט, שכלל אין צורך בבידור, והגישו בקשה למחיקת כתב-התביעה על הסף, בטענה שכתב-התביעה, על פניו, אינו מגלה עילה כלשהי כלפיהם.

השופטת רינה משל-שהם בבית-משפט השלום דחתה את בקשת הכותב והמוציאה, והשניים הגישו בקשת רשות ערעור לבית-המשפט המחוזי.

בבית-המשפט המחוזי קבעה לאחרונה השופטת הילה גרסטל, בדחיה תה את הבקשה עוד קודם שהוצגו הראיות במשפט זה, כי די בזהות שמית של התובע והדמות בספרו של זיו כדי להקים עילת תביעה.

השופטת הפרידה בין העוולה האזרחית של לשון הרע ובין העבירה הפלילית. בעוד שאחד ממרכיבי העבירה הוא כוונה לפגוע באדם, הרי שבעוולה האזרחית ניתן לחייב מפרסם דבר בפיצוי, אף אם לא היתה לו כל כוונה לפגוע בתובע.

משוני זה, ומהגדרת "לשון הרע" בחוק, הסיקה השופטת ש"לשון הרע" יכולה להתקיים גם כאשר המפרסם כלל לא מודע לקיומו של הנפגע. אמנם בחוק קיימת הגנה על המפרסם כאשר, בתום לב, "לא ידע ולא היה חייב לדעת על קיום הנפגע", אולם דווקא מתוך הגנה זו שבחוק נלמד, שמלכתחילה דמיון שמי, ללא כוונה לפגוע בתובע הספציפי, מהווה אכן לשון הרע.

כיוון שבמקרה זה אין הצדדים חלוקים בשאלה אם הכותב ידע על קיומו של התובע הספציפי, ואף שטרייכמן מודה שזיו לא ידע עליו דבר בטרם פירסם את הספר, הרי שהשופטת קבעה, בהתאם לפסיקת בית-המשפט העליון, שזו אינה הגנה מספקת, והשאלה שתצטרך להתברר בבית-משפט השלום היא אם הנתבעים – הכותב והמוציאה – היו יכולים לדעת על קיומו של התובע, ולפיכך להימנע מרישום השם "רון שטרייכמן" כדמות השלילית בספר.

עניין זה הוחזר לבית-משפט השלום בתל-אביב לצורך הכרעה. ■

איתן להמן הוא עורך-דין

כשהמקור משקר

צריך לברך על הדיונים שמנהלת התקשורת לאחרונה בנושא החיסיון העיתונאי ("העין השביעית", גיליון מס' 6). לעתים נדירות מתפנה התקשורת לבחון את אמות המידה האתיות שמנחות אותה ואת הגבולות הדרושים לה, אבל צריך גם להישמר מהנאיביות והרומנטיות שמשליכים עיתונאים ותיקים כמו גדי סוקניק על נושא זה. כאילו ההבטחה שלא להסגיר מקור הופכת את העיתונאי לאמין ואבירי יותר.

גישה כזו מציבה את העיתונות כולה בעמדת נחיתות. רוצה לומר: למקורות המידע יש זכויות, לעיתונאים אין. זו עמדה מסוכנת ובעיקרה לא נכונה. יחסי מקור-עיתונאי הם סוג של חוזה, וכמו כל חוזה, יש מצבים שבהם בלתי אפשרי - ואף אסור - לאכוף אותו. כך, למשל, במקרה שמקור מטעה בידועין את הכתב ומוסר לו מידע שקרי. איך ייתכן שמקור, שהדיח כתב לפרסם דבר שקר, ימשיך לחסות בצל המגן העיתונאי שבהכרח יהפוך לנפגע העיקרי? הבעיה היא שעיתונאים רבים "סולחים" למקורות ששיקרו להם בידועין, מתוך חשש לאבד את שירותיהם להבא. זה מצב לא נסלח וככל שעיתונאים יבליגו, תידרדר אמינותה של התקשורת. גם פוליטיקאי פופולרי שמנהל קשרים רצוף עם עיתונאים צריך לדעת, ששיחות "אוף דה רקורד" אינן עיר מקלט להכפשות חסרות בסיס של יריבים. ברגע שמקורות יידעו שלא יישארו אנונימיים אם יתברר ששיקרו, יהפכו באחת למקורות אמינים בהרבה. אלא שלצורך זה נדרש מעיתונאים אומץ רב הרבה יותר מאשר לחייך אל המצלמה ולומר: לעולם לא אחשוף את מקורותיי.

אגב, מאוד פופולרי לצטט לאחרונה מפרשת ווטרגייט וללמוד מהתנהגותם של העיתונאים שחקרו אותה, משל הם מורי הדרך לעיתונאי

אות ראויה. מעניין אם כן להזכיר, שבוב ווד וורד וקרל ברנסטיין דווקא חשפו מקור: מדובר בסוכן אף.בי.איי שמסר להם מידע, שלאחר שהתפרסם התברר שאינו נכון. זו היתה הידיעה השגויה היחידה שהשניים פירסו מו באותה פרשה, ובשעתה היא הסבה להם נזק רב. בספרם "כל אנשי הנשיא" מספרים השניים כי לאחר שהבינו שהוטעו, פנו למקור ודרשו ממנו הסברים. משסירב להיענות להם, פנו למנהל שלו וחשפו בפניו את העובדה שהסוכן שימש להם מקור. הם לא איבדו מקורות אחרים בעקבות זאת, והם גם לא נתקלו שוב במצב דומה.

בירנית נוון, תל-אביב
 הכותבת החלה לאחרונה לעבוד ב"הארץ"

"הארץ" אינו נמנה עם "כולנו אשמים"

"יצאנו כולנו אשמים", כותב עופר שלח בגיליון מס' 6 של "העין השביעית". הוא אומר את הדברים על אופן טיפולה של העיתונות בפרשת האזנות הסתר, ובכך הוא משחרר את עצמו מן ההרגשה האישית והלא נוחה - אם כולנו אשמים אז אף אחד באופן ספציפי, בוודאי לא עופר שלח, אינו אשם. שלח גם מסביר מדוע אי-אפשר היה לומר משהו בעניין ההאזנות בשקט ובזהירות, ומתוך אותה גישה מקצועית שאמורה לאפיין אמירה עיתונאית בעניינים אחרים.

טענתו של שלח היא שלעיתונאי יש שני לקוחות: הקורא, והעיתון שבו הוא עובד; וכתביבה עיתונאית על פרשת האזנות הסתר עלולה, כנראה, לפגוע בלקוח השני של העיתונאי. זאת טענה מקוממת. לעיתונאי בעל אתיקה מקצועית יש רק לקוח אחד: הקורא. עיתונאי שנותן שירותים "ללקוח השני" של שלח הוא עיתונאי מושחת, ועיתון שמבקש מעיתונאיו שיתייחסו גם אליו, לא רק לקורא, כאל לקוח, הוא עיתון מושחת.

"מעריב", למרבה הצער, הוא עיתון שמבקש מעיתונאיו לראות בו גם לקוח, ואת התוצאות אפשר לראות בצורה גלויה מעל דפיו. המעשים שבגללם הוגשה תביעה פלילית נגד העורך הראשי של "מעריב" ונגד מי שבעיצומה של הפרשה עוד המשיך להיות פרשן העיתון לענף ייני שב"כ, אינם "החטא הקטן בכל הפרשה" כפי שכותב שלח, אלא הם פרשה מוזעזעת שממשיכה להטביע חותמה גם על דפי העיתון, ואפשר לקבל את עדותו של שלח שב"מעריב"

"אין גילוי נאות דווקא במה שכולנו נתקלים בו יומיום: סבך האינטרסים והמשמעויות מאחורי ידיעות" המתפרסמות בעיתון.

אבל אני דוחה את נסיונו של שלח לצרף את "הארץ" אל ה"כולנו אשמים" שלו. אני מבין מדוע חשוב לו לומר שכאשר אהוד אשרי שאל ב"הארץ", "מה יעשה עיתונאי הגון" (לנוכח החשד שהעורך הראשי שלו הוא פושע), הוא עושה זאת כי הוא "ממומן באורח עקיף" על-ידי "ידיעות אחרונות". זה חשוב לשלח כי כך הוא מנסה לשחרר את עצמו מן הצורך להשיב (קודם כל לעצמו) על השאלה שאשרי עורר: האם אינו צריך לנהוג כפי שנהג עיתונאי הגון אחרי שנתקל בפרשת ההאזנות.

עופר שלח לומד הלכה מאמנון אברמוביץ', שאמר כי כיוון שלמו"ל שלו יש אינטרסים, הוא יכתוב מאה אחוז על תשעים אחוז מן הדברים, והוא מפרש: "נדמה לי שאברמוביץ' התכוון לכך שבעיתונים של נמרודי, מוזס או שוקן, לא סביר שיופיעו דברים הפוגעים בבעלים". את זה מקבל שלח כעניין טבעי ומובן, ולכן הוא מציע לא לכתוב בכלל על ההאזנות. אבל הוא מתעלם מן העיקר: אברמוביץ' אמר את הדברים האלה ממש בתחילתה של פרשת ההאזנות, אבל אחר-כך התעשת והבין שעיתונאי הגון אינו יכול שלא לעסוק בפרשת ההאזנות, וגם הסיק מסקנה אישית, שאינו יכול לעבוד בעיתון כ"מעריב".

אשרי לא שאל "מה יעשה עיתונאי הגון" כיוון שהמו"ל שלו קיבל הלוואה מ"ידיעות אחרונות", ושלח מרמה את עצמו (ואת קוראיו ב"העין השביעית") כשהוא פוטר את עצמו מלהשיב על השאלה הזאת מן הטעם הזה. גם לא נכונה טענתו ש"הבעיה הידועה עם רוב הדברים שנתכנו בפרשת האזנות הסתר ובדברים אחרים שמסבכים את חיי התקשורת בארץ היא שהם לא נכתבו בידיים נקיות". אני חייב לומר כאן לשלח: דבר בשם עצמך. ב"הארץ" לא נכתבה אף שורה על הפרשה בידיים לא נקיות. וב"הארץ", ושלה יודע זאת, דווקא ייתכן שיופיעו דברים הפוגעים בבעלים.

הוא יודע זאת כי בעצמו הוא כותב: "מאמר של גדעון סאמט, התוקף את הרשות השנייה ומופיע ערב ההחלטה מי יקבל את הויכיון שעליו מתמודד גם שוקן, הוא לא אומץ עיתונאי, ולא חופש ביטוי, אלא טמטום". מי שאומר דברים כאלה אינו יכול להיות אדם שמתייחס ברצינות למקצוע העיתונות (אכן, שלח מעיד על עצמו שבעבורו העיסוק בעיתונות מושך כי הוא "יותר טוב מאשר לעבוד"). בניגוד לשלח, "הארץ" מתייחס ברצינות

למקצוע העיתונות והוא מצפה מכותבי המאמרים הבכירים שלו וממעצבי עמדת העיתון במאמרי המערכת שיתייחסו ברצינות ובאחריות לתפקידם. האם יעלה על הדעת שלאחר דיון שבו נקבע הנושא וגובשה העמדה, יבוא המו"ל ויאמר: אבל המאמר הזה לא יתפרסם כי יש לנו בשבוע הבא ועדת מכרזים?

שלח כל-כך הושתת ב"מעריב" שהוא רואה כלא טבעי ולא הגיוני מצב שבו לעיתונאים אין שני לקוחות, אלא רק אחד: הקורא. הוא לא יכול לבאר לעצמו איך תיתכן תופעה כמו המאמר של סאמט, וכל שנותר לו לעשות הוא לגדף. אבל המציאות הזאת ב"הארץ" היא לגמרי טבעית. האינטרסים הכלכליים של המו"ל, או אינטרסים חוץ-עיתונאיים אפשריים אחרים שלו, אין להם שום משקל בעבודתם של העיתונאים, ושום השפעה על תוכן העיתון.

יונתן שם-אור כתב ב"התקשורת" מס' 35 את הדברים הבאים: "שוקן החליט שנמרודי הוא דון קורליאנונה של עולם העיתונות, שמזהם בנוכחותו את מחנה הצופים הטהור שעסק בהגינות וביישר במתן שירותי מידע לציבור בישראל". אכן, איננו מושלמים, יש בנו כל מיני פגמים וכשלים, אבל ב"הארץ" ובעיתוני הקבוצה אנו מתאמצים כמיטב יכולתנו לעסוק רק בשירות הקוראים, בהגינות וביישר, גם אם לטעמו של יונתן שם-אור זה ירחמיאלי ומיושן. אילו גם עופר שלח היה כותב את דבריו בהגינות וביישר, הוא לא היה מנסה להציל את עורו ב"יצאנו כולנו אשמים". שלח יכול לראות עצמו אשם, אך "הארץ", עיתוניו ועיתונאיו אינם שותפים באשמה הזאת.

עמוס שוקן, תל-אביב
הכותב הוא מו"ל "הארץ"

"גלובס" דיווח כראוי

יגאל מוסקו ("העין השביעית", גיליון מס' 6) מתייחס בצורה שגויה לענייני ועידת ירושלים לעסקים, המאורגנת בידי "גלובס". הוא מתעלם מכך שבניגוד לאירועים האחרים שסקר בכתבתו, ועידת ירושלים נהנית מחסות ממלכתית ומהווה בימה לבכירי המדינה, כולל ראש הממשלה - ומכאן גם חשיבותה העיתונאית.

מוסקו טוען, שהמוסף לרגל הוועידה כלל "ראיונות וכתבות דיוקן על המשתתפים המרכזיים". נראה שהוא לא טרח לעיין במוסף, שנערך בידי הח"מ: מתוך 17 כתבות, רק שתיים (!) היו ראיונות עם משתתפים בווועידה - כאלו שמצאנו בהם עניין עיתונאי (בנקאי ההשקעות מורסון דיוויס בחשיפה ראשונה בארץ, וליאו ליידרמן בראיון ראשון כמנהל מחלקת המחקר בבנק ישראל). שמונה כתבות עסקו דווקא בפרן הבעייתי של יחסי

הכלכלה במזרת התיכון, כניגוד לכאורה לקו שבבסיס הוועידה.

"גלובס" דיווח על ההכנות לוועידה באופן האובייקטיבי ביותר, תוך איזכור מפורש של האינטרס שיש לו בה. "דברי הנואמים הובאו ללא פרשנות או ביקורת", אומר מוסקו - אך כמה פעמים יש פרשנות או ביקורת בצמוד לדיווחים על נאומים?

בעניין ערב העיון שנערך בידי "מעריב" ולא דווח ב"גלובס": הסיבה לכך - כפי שלא טרח מוסקו לברר - היתה השעה שבה נערך, לאחר שעת סגירת הגיליון. למחרת לא היה מקום לדיווח נוסף על זה שב"מעריב" ובעיתונים נוספים.

ואגב: האם יש קשר בין חברותו של מוסקו במערכת "כל העיר" של רשת שוקן ובין התעלמותו המוחלטת מאופן סיקור כנסי "הארץ" בידי "הארץ"? לא ייתכן.

איתמר לוי, תל-אביב
הכותב הוא רכז מערכת "גלובס"

הערת המערכת: יגאל מוסקו לא התעלם מהאופן שבו מסקר "הארץ" כנסים הנערכים על-ידי "פוקוס הארץ".

בית-המשפט העליון לא אוהב עיתונאים

המעבר מסיקור הרשות המבצעת והרשות המחוקקת לסיקור הרשות השופטת מאפשר לעיתונאי להשוות גם בין יחסם של שלושת עמודי היסוד של הדמוקרטיה הישראלית לרשות הרביעית, העיתונות. למרבה הצער, ההשוואה הזו אינה מיטיבה דווקא עם הרשות השופטת, וליתר דיוק עם קצה הפירמידה שלה. המוסד שכבר ב-1953, בבג"ץ "קול העם", צעד כמה צעדים קדימה בהבנת חשיבותה של התקשורת בחברה דמוקרטית, נוהג ב-1997 בגישה מתנשאת, וביחס מנוכר עד אדיש לצרכים הבסיסיים של העיתונות והעיתונאים. ההשוואה המתבקשת היא בין בית-המשפט העליון לכנסת. יש הרבה מהשותף, מבחינת דרכי העבודה והשתקפותן בעין העיתונאית, בין שני המוסדות: הישיבות הפומביות של בית-המשפט מול ישיבות המליאה של הכנסת, פסקי-הדין של השופטים, המתקבלים בחדרי הדרים, מול ישיבות ועדות הכנסת (ועדת חוץ וביטחון למשל), המתקיימות מאחורי מסך של חשאיות.

עיתונאי המגיע לבית-המשפט העליון מקבל את משב הרוח הקרירה כבר במגרש החניה: אין חניה לעיתונאים. הכנסת מעמידה מקומות חניה בשפע, במגרש החניה שלה, לרשות התקשורת, והמגרש של הכנסת צר לרוב מלהכיל את כל הבאים בשעריה. מגרש החניה של בית-המשפט העליון מחולק לשניים -

מגרש סגור לאליטה, לשופטי בית-המשפט ולצוות העובדים הבכיר שלו, והמגרש הפתוח לציבור. במגרש זה מאה מקומות חניה. חלק ניכר מהם שמור לנכים, ללשכת עורכי-הדין, לפרקליטות המדינה, לעובדי בית-המשפט, וגם לשופט בדימוס מרדכי בן-דרור, לעובד אברהם מזרחי, למחלקה לקשרי חוץ ולוועדת חקירה שאינה קיימת. למי אין מקום? לעיתונאים המסקרים את בית-המשפט, שמגיעים להיכל הצדק הישראלי מדי יום.

בכנסת יש אגף מיוחד לעיתונות הכתובה. כל עיתון, קטן כגדול, מקבל חדר, קטן אמנם (בממוצע 4 מ"ר), אבל חדר, עם דלת, מפתח, חלון. אפשר לסגור את הדלת, אפשר לפתוח את החלון. חדר שאפשר להתקין בו טלפון, מחשב, פקסימיליה, ובעיקר לעבוד בפרטיות מלאה. בחלק גדול מהחדרים עובדים שני עיתונאים, מאותו עיתון. לאחרונה העמידה הכנסת לרשות התקשורת פקסימיליה מיוחדת. לעומת הכנסת, בית-המשפט העליון העמיד לרשות כל העיתונאים מהעיתונות הכתובה חדר אחד ששטחו 12 מ"ר, בלי חלונות, בצמוד למטבח ולמסעדה. בהנהלת בית-המשפט העליון, המפואר שבבתי-המשפט בארץ ואחד מבני ייני הציבור החדשים ביותר בירושלים, טוענים שהם סובלים ממצוקת דיור חריפה. בחדר העיתונות בעליון יכולים לשהות, בעת ובעונה אחת, חמישה עיתונאים. ומה יעשו השאר? בפועל משתדלים עיתונאים שלא להשתמש בחדר, שכן כיצד יכולים שני עיתונאים מעיתונות ריבים לעבוד באותו מקום?

לעומת זאת, במרחק של פחות מחצי קילומטר משם שולחים עיתונאים את כתב-היהם מהכנסת. לכל עיתון יש שם מחשב

אחד או יותר, והכנסת העמידה לרשותם טלוויזיה במעגל סגור, רדיו פנימי למעקב אחרי דיוני המליאה, מחשב מיוחד לשאיבת מידע. בבית-המשפט העליון איש אפילו אינו חושב בכיוון זה.

לעתים נדמה, והמכות שספג כתב הטלוויזיה מיכאל דורון מהשמורים רק מתוקות תחושה זו, שבבניין המפואר רואים בעיתונות מטרד.

מוטי בסוק, ירושלים
הכותב מסקר עבור "הארץ" נושאים כלכליים
בבית-המשפט העליון

בניח שפרופ' מוישה זוכמיר, ראש המחלקה לאתיקה באוניברסיטה יודעת שם, לא אוהב יהודים. מה לעשות, הוא מתעב את השחיטה הכשרה, מתחלחל ממנגוני הקבורה, ובכלל מזדעזע מכיפות על הראש, ויש לו לפרופ' זוכמיר המון מה לכתוב על חבורת האנשים המוזרים האלה.

למשל, שהם פוגעים בכבוד האדם, שהם גורמים למחלות מין, שהם דומים לרוצחים ולזונות. האמת, לא רק הוא חושב כך. פרופ' זוכמיר יגע ומצא הסתייגויות דומות ב”דר שטיינברג” הישן והטוב ובבטאון הקו-קלאקס-קלאן בדרום דקוטה. אז הוא מפרסם מאמר, ומצטט מקורות ומקפיד לציין: אני לא אנטישמי, העולם הוא כזה. העיתונות לא קונה את זה, ולמחרת פרסום הפרשה, פרופ' זוכמיר חוטף גינויים וזבולון המר דורש כמוכן לפטר אותו לאלתר מתפקידו הציבורי הכל-כך מחייב.

לפרופסור שלנו לא קוראים זוכמיר אלא שטיינברג, ואת הדברים שכתב הוא ייחס להומואים, לא ליהודים. על הומואים מותר לכתוב הכל, גם אם זה לא נוח לכמה מעקמי-חוטם בעיתונות הישראלית. גם ”העין השביעי” עית” חשב שיש מקום להתענות בהגיגיו של פרופ' שטיינברג לאחר לקט מכתבו ההומו-פוביים ב”כל העיר”. בדרכו הכל-כך דקדקנית, התעלם ”העין השביעי” מעובדה משמעותית: ”כל העיר” פירסם את חידושי התורה והאתיקה של שטיינברג כמה שנים אחרי שראו אור, כי הוא עדיין עומד בראש מחלקת האתיקה של האוניברסיטה העברית; עדיין, כי גם באקדמיה שוקלים כרגע אם האיש ראוי לתפקיד הזה. אבל מה יותר מטהר ומזכך מלהוכיח בכתב-העת היחיד בארץ לאתיקה עיתונאית (ועל האתיקה הזו בהמשך).

שוב ושוב עולה ב”העין השביעי” הטענה הכל-כך מוחצת, כאילו ”כל העיר” טישטש בין עמדותיו האישיות של שטיינברג ובין השקפת עולמה של היהדות. אכן עוול נורא, גם אם לא לגמרי מוכח: ישפטו הקוראים בעצמם כמה פעמים מוזכרות התיבות ”השקפת העולם היהודית” ו”תפיסות הלכתיות” בסמיכות לדבריו של שטיינברג, שבגוף הכתבה אישר ש”השקפת ההלכה” היא גם השקפתו שלו.

”העין השביעי” מניח כנראה בורות מוחלטת של קוראי ”כל העיר”, ועל כן הוא מסתייג מהשימוש הכאילו דמגוגי במושג דין רודף. השימוש אינו של ”כל העיר” אלא של שטיינברג, שהקיש מהדין ההלכתי על הומוסקסואלים. איפה הוא קורא את זה? ב”שולחן ערוך”? ואכן, חבל שלא הודגשו תאריכי פרסום מאמריו של שטיינברג. כך היו הקוראים למדים במשך כמה שנים לפני

רצה רבין ישבו הוא וחבריו, באותם בתי-מדרש שבהם הגיע לפרקו גם יגאל עמיר, ודנו ברצינות מצמורת בהחלט דין רודף על תחומי החיים והמוות השונים במדינת ישראל של סוף המאה העשרים. הדיונים הללו, אגב, נמשכים.

כתב את דעתו או ציטט אחרים, האמת היא שזה לא כל-כך חשוב. שטיינברג לא יכול להתכסות במטרייה ההלכתית כשהוא מוציא את דיבתו של ציבור שלם. לא רק שזה לא מוסרי, זה גם לא חוקי. חוק העונשין וחוק לשון הרע לא יעמדו לו כשיאמר להגנתו: לא אני השמצתי, ככה כתבו אחרים, זה רק דיון הלכתי. הרב עידו אלבה הורשע בהסתה לגועזות אחרי שהשתמש במתודה וזה לזו של שטיינברג לכיבוד השאלה אם הריגת ערבים נחשבת רצח. בערעורו לעליון הוא טען טענות דומות לאלו של שטיינברג. הערעור נדחה. אז כשהדברים נאמרים על ערבים, וקל וחומר על יהודים (ר' מקרה תומרקין), היועץ המשפטי לממשלה נכנס לתמונה. אבל הומואים חייבים מיתה, אפילו הרב מאיה אמר.

כיוון ש”העין השביעי” הקדיש את עצמו להכאה על חזה הזולת, תוך התייפייפות בוטה, מן הראוי שגם האתיקה שלו תיבחן במדוקדק. עיון בגיליון מקרי אחד, זה שיצא להגנת שטיינברג, מעלה שורה ארוכה של ממצאים מדאיגים שמסקנתם אחת: מוטב ש”העין השביעי” ייטול כמה קורות מבין עיניו.

כדאי לעיין במאמר הפותח את הגיליון, מאת יגאל מוסקו. במטרה לבדוק את מדיניות הכיסוי המערכת של שני היומנים הגדולים לאירועים שהם נותנים להם חסות מסחרית, כותב מוסקו: ”פניתי לאיקי שובל (האחראי על החסויות ב”מעריב”; י.כ.) טלפונית והצגתי את עצמי כמפיק של מופע שיתקיים כביכול בפארק תמנע בט”ו בשבט”. כדאי לקרוא את הקטע הזה פעמיים. לצורך בחינת האתיקה של עיתונים אחרים, הרשה לעצמו כתב ”העין השביעי” להתחזות לאחר. עבירה שאינה רק אתית, גם פלילית.

יסלח לנו חברנו יגאל מוסקו על הלבנת פניו ברבים, אבל עובדה: זה לא קרה לו מעולם בעיתון הבית שלו, ”כל העיר”, וגם לא היה קורה. עיתונאי (או עורך) מקצועי היה מוצא לפחות עשר דרכים אחרות, אתיות וחוקיות לחלוטין, לאסוף את המידע שהגיע אליו בדרך עקלקלה. ב”העין השביעי” זה קרה.

בין הכותבים ב”העין השביעי” עוד עיתונאים ותיקים ובכירים בכלי התקשורת השונים. מ”ל כתב-העת, המכון הישראלי לדמוקרטיה, משלם להם סכומים נדיבים ביותר בסטנדרטים של עולם העיתונות הישראלי. הדבר לא מגביר את המוטיבציה שלהם לבחון את דרכי עבודתו של המכון, את תרומתו האמיתית או המדומה לדמוקרטיה, ואת מטרתו תיו האמיתיות של המיליונר האמריקאי

שמממן את המכון ואת ”העין השביעי” בנדיבות כה רבה.

התקשורת תעדיף להתעסק עם התורמים האמריקאים של נתניהו, ואנחנו ניאלץ להסתפק בקריאה בין שורות ”העין השביעי”. למשל, הבמה המכובדת שניתנה באותו גיליון ליוסי ביילין, ימים ספורים אחרי שהודיע שבכוונתו להתמודד על ראשות מפלגת העבודה. ביילין, למי שלא יודע, מנהל בחסות המכון שהוא מ”ל ”העין השביעי” מגעים עם אנשי ליכוד, ומי יודע מה עוד. הדבר לא צוין. מה כן נכתב? שהוא היה פעם עיתונאי ב”דבר”.

ומה עוד, עדיין באותו גיליון אחד ויחיד? מאמר מאת נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה, פרופ' אריק כרמון, שבו הוא טוען כי ראוי היה ש”מעריב” ימתין להתפוגגות המתח שבין צמרת צה”ל לדרג המדיני” לפני שפירסם את פרשת פגישותיו של האלוף אורן שחור עם ראשי האופוזיציה. כל עיתונאי ישראלי התקנא, ובצדק, בהישגו של כתב ”מעריב” בן כספית, חושף הפרשה. אבל כרמון סבור שהפרסום פוגע באמון הציבור בצבא, ולפיכך פגע בדמוקרטיה, ומכאן שהיה גם לא אתי.

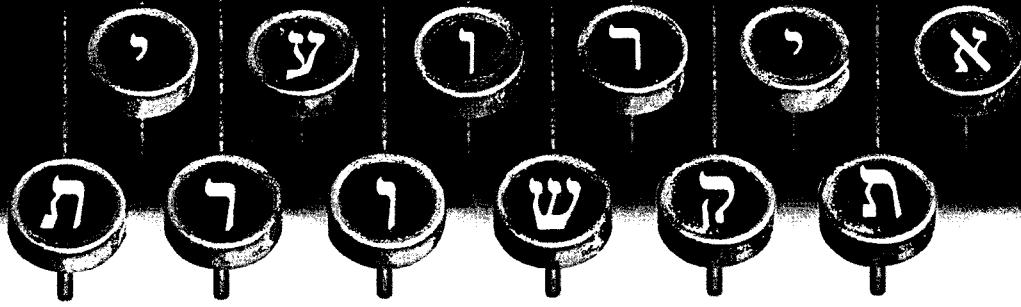
מוזר, מוזר מאוד לקרוא דברים כאלה בביטאון עיתונאי מקצועי. הנה רמו לפתרון התעלומה: בין אנשי האופוזיציה שעמם נפגש שחור היה גם אחד, ח”כ יוסי ביילין, מיוזענו מהאייסס הקודם. זאת האתיקה של ”העין השביעי”.

ועדיין אחרון. ”כל העיר” נחשד בעיני ”העין השביעי” בדמגוגיה ואירוניה. אחרי ש”העין השביעי” ויתר מראש על איזון אינטרסים בין זכות הציבור החד-מיני לזכות הנבל ברשות התורה, אנו מודים בראש מורכן: כן, אנחנו כאלה. נשכנים, ביקורתיים, ולא ממהרים לרחם על אכזרים. ערכי השוויון בין בני-אדם וכבודם עליונים בעינינו. ”כשל ניסוחי נרכש”, כדבר הכותרת ב”העין השביעי”, לא היה כאן; ל”העין השביעי” תתאים הכותרת: ”כשל אתי נרכש”.

ויר בכר ויוסף כהן. ירושלים
יוסף כהן הוא עורך ”כל העיר” ויר בכר הוא עורך הכתבות של המקומון

הערת המערכת: מערכת ”העין השביעי” בחרה לפרסם את המכתב במלואו, אף שבהלקו אינו ענייני ואינו נוגע לתחום עיסוקיו של כתב-עת זה. משום כך לא נענתה בקשתו של עורך ”כל העיר” שרצה לחזק בדעבר את הפסקה במכתבו שבה נאמר שהתחזות לא היתה ואינה אפשרית ב”כל העיר”. מערכת ”העין השביעי” קובעת, לאור בדיקה, שלא היה כל פסול אתי בדרך הביור ששעה מטעמה יגאל מוסקו ב”מעריב” כדי לבחון את יחסו של עיתון זה לחסויות מסחריות.

איך אנו נראים?

רק אחרי שבנימין נתניהו זכה בניצחון בקולות מעטים על פני יריבו שמעון פרס איש מפלגת העבודה, גילו עורכים בישראל כי שום עיתון או כתב-עת לא הכין דיוקן רציני על ראש הממשלה החדש, כך נפתחה הסקירה השנתית על העיתונות בישראל, הנכללת בדיון וחשבון על חופש העיתונות ברחבי העולם בשנת 1996, אשר התפרסמה בלונדון בחודש ינואר. הסקירה השנתית, שאותה עורך ומפיץ "מכון העיתונות הבינלאומי" מיי, בוחנת את מצב חופש העיתונות בכל אחת ממדינות העולם. המידע המתפרסם השנה בסקירה על ישראל אינו כולל מימצאים חדשים, ואין בו כמעט דבר המציג ביע על בעיות הקשורות לחופש העיתונות בישראל, כדוגמת צנזורה, חקיקה נגד העיתונות או איזמים על עיתונאים. הדבר בולט בהשוואה לדו"חות על מדינות אחרות, במזרח התיכון ומחוצה לו. בעיראק, כך מדווחת הסקירה, נדון ב-1996 עיתונאי למאסר עולם לאחר שסיפר בדיחה על הנשיא סדאם חוסיין, באיראן המשיכה המשטרה בפשיטות על בתיהם של תושבים המחויקים בצלחות קליטה לשידורי טלוויזיה מלוויין, ובאירלנד חוסלה באמצע הרחוב כתבת שחשפה בשורת תחקירים מידע על הפשע המאורר-גן בדבלין. ואפילו בשבדיה, המדינה הראשונה בעולם שעייגנה את חופש העיתונות בחוקה, היו עיתונאים קורבנות לאיזמים, ובמקרה אחד אף נאלצו להסתתר מחשש לפגיעה בהם. ואלה רק ארבע דוגמאות מתוך 150 המדינות הנסקרות בדו"ח. בישראל, מסכמת הסקירה, לא הצליחה העיתונות לזהות מראש

את קהל תומכי נתניהו, הממשלה מתחה ביקורת על עמדותיה השמאלניות של הטלוויזיה ואיימה להפריט אותה ("אף שגם הביקורת בערוץ השני הפרטי לא היתה פחות נשכנית", כותב מחבר הדו"ח). "דבר" נסגר, וה"גירוסלם פוסט" נעמעדותיו הימניות אל המרכז עם החלפת העורך דוד בר-אילן, שעבר ללשכת ראש הממשלה, בגיף ברק. קול ישראל נאלץ להתמודד בתחרות מצד תחנות אזוריות חוקיות ופיראטיות, כולל אלה המשבשות את תדרי הקשר של נמל התעופה בן-גוריון. ■

בסבך הוועדות

לפחות שתי ועדות בוחנות בחודשים האחרונים, או לפחות אמורות לבחון, את מפת השידור בישראל: האחת בראשותו של פרופ' ארנון צוקרמן, הבוחנת את השידור הציבורי בישראל, והשנייה בראשות אלוף (מיל') יוסי פלד, העוסקת בבחינת דרכים להרחבה ולארגון מחדש של מערך השידורים לציבור. לא הכל מתנהל על מי מנוחות בדיוני הוועדות. ועדת צוקרמן הקפידה את עבודתה לזמן מה, לאחר שהתברר לה כי נושאים שבסמכותה נבחנו במקביל גם על-ידי ועדת פלד. היא חידשה את עבודתה רק לאחר שנקבעה חלוקת עבודה ברורה יותר בין שתי הוועדות.

בינתיים מתחו גם בכירי החוקרים והמרצים באוניברסיטאות בתחום התקשורת ביקורת על מבנה ועדת פלד, וסירבו להופיע בפניה. במכתב ששיגר לוועדה כתבו בין היתר: "אנו חושבים שהוועדה הזאת איננה מסוגלת לפעול באופן בלתי תלוי, בצורה

נקייה מלחצים וללא משוא פנים". הם מסבירים זאת לא רק בהרכב הוועדה ("עסקנים מדרגה ב' וג'") ובהיעדרם של מומחים בתחומי השידור, העיתונות, המשפט, התרבות והכלכלה, אלא גם במהלכים שונים של הממשלה ובהצהרות חוזרות ונשנות של ראש הממשלה בנימין נתניהו ושרת התקשורת לימור לבנת. ועדת פלד דחתה את טענות המרצים לתקשורת והדגישה ששיקול דעתם של חברי הוועדה וחופש פעולתם לא הוגבלו על-ידי איש, כולל שרת התקשורת. השרה לבנת, מצדה, חזרה באחרונה כמה פעמים על עמדתה נגד החוקת תחנות רדיו וטלוויזיה "בבעלות ממשלתית". על הערוץ הראשון אמרה לבנת בראיון ל"ידיעות אחרונות": "זה ערוץ שחי על חשבון כספי האגרה, ולמרות זאת אין בו זכות בחירה לציבור. האופן שבו רשות השידור ממומנת מחיל עליה חובה מיוחדת לשרת את כל הציבור, אבל חצי ממנו, שתומך בממשלה הנוכחית, לא מרגיש מיוצג. זה ערוץ שמאלני, עם כתבים שמבטאים דעות אישיות". על הטלוויזיה החינוכית אמרה בדיון בכנסת: "האם הטלוויזיה החינוכית או הלימודית מספקת את מה שהיא צריכה לספק, או שתמישים אחוז מתקציבה הולכים ל'ערב חדש', לסדרות קנויות ול'זהו זה?' האם היא נותנת אותו שידור ציבורי שהיא הוקמה למענו וצריכה לתת?".

את עמדתה נגד קיומה של גלי צה"ל כתחנת שידור צבאית הביעה לבנת כמה פעמים, בין היתר מעל דוכן הכנסת, כאשר קבעה: "על-פי תפישתי אין מקום לתחנת רדיו צבאית במדינת ישראל... אם צריך לצרכים

צבאיים לקרוא קריאת חירום כמו 'נחש צפע', או לא צריכים בשביל זה את גלי-צה"ל". ■

חוק השיר העברי?

האם תאמץ ישראל את הדוגמה הצרפתית ותחוקק חוק, שיקבע מכסה של שירים ישראליים שיש להשמיע ברדיו, כדי למנוע השתלטות מוחלטת של שירים זרים? לפי שעה לא ברור אם חוק כזה יעבור גם בישראל, אבל בכנסת יש ח"כים הסבורים כי חקיקה בעניין זה היא הדרך להציל את השירים העבריים.

אחד מהם הוא חבר-הכנסת יונה יהב (עבודה), שהגיש הצעת חוק, הקובעת בין היתר כי "הזמן המוקצה לשידור תוכניות זמר עברי לא יפחת ממחצית הזמן המוקדש לתוכניות זמר".

הקשר הצרפתי הוזכר כמה פעמים לאחרונה, כאשר ועדת החינוך של הכנסת דנה בדרכים לעידוד הזמר העברי בשידורי הרדיו. בדיון תבעו אמנים, ביניהם יושב-ראש איגוד אמני ישראל (אמ"י) שייקה לוי, לנקוט צעדים ממשיים לעידוד הזמר העברי, ובכלל זה חקיקה.

בפני חברי הוועדה הציג חבר הכנסת רפי אלול (עבודה) סקר שקבע, כי אחוז השירים העבריים המשודרים בקול ישראל מגיע ל-15, בהשוואה ל-49 אחוזים בגלי צה"ל. המימצאים קובעים כי בתחנת הרדיו הפיראטית ערוץ 7 מגיע הזמן המוקדש לשירים העבריים ל-94 אחוז.

ד"ר דן רונן, מנהל האגף לתרבות במשרד החינוך והתרבות, אמר לחברי הוועדה שאיננו משוכנע שהפתרון הוא בחוק, שיכפה על תחנות הרדיו מה וכמה לשדר. ■